

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Romii din România, Bulgaria, Italia și Spania, între incluziune socială și migrație

Studiu comparativ

EU
Inclusive

București, 2012

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Investește în oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Axa prioritara 6: Promovarea Incluziunii Sociale

Domeniu major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

Titlul Proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania

Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Romii din România, Bulgaria Italia și Spania, între incluziune socială și migrație. Studiu comparativ.

Editat de Fundația Soros România

Iulie 2012

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României

EU INCLUSIVE
transfer de date și experiențe
privind integrarea pe piața muncii a romilor
între România, Bulgaria, Italia și Spania

Romii din România, Bulgaria, Italia și Spania, între incluziune socială și migrație

- Studiu comparativ -

Volum coordonat de:
Daniela Tarnovschi

Analiza și interpretarea datelor:
Ana Maria Preoteasa, dr., Ionela Vlase dr.
Alexey Pamporov, dr., Petya Kabakchieva, dr.
Fundación Secretariado Gitano
(Employment and International Departments)
Pietro Palvarini, dr.

Volum realizat în cadrul programului

EU INCLUSIVE
transfer de date și experiențe
privind integrarea pe piața muncii a romilor
între România, Bulgaria, Italia și Spania

© 2012 Fundația Soros România (FSR)

Toate drepturile sunt rezervate Fundației Soros România.
Nici publicația și nici fragmente din ea nu pot fi reproduse fără permisiunea
Fundației Soros România.

Fundația Soros România
Str. Căderea Bastiliei nr. 33, sector 1, București
Telefon: (021) 212.11.01
Fax: (021) 212.10.32
Web: www.soros.ro
E-mail: info@soros.ro

ISBN 978-973-0-13053-9

Cuprins

Introducere	1
Prezentarea proiectului	4
Metodologie	6
Sinteză	8
Rezùmato - Sinteză în limba romani	12
Incluziunea socială și discriminarea romilor în patru țări membre ale UE	16
Populația romă și piața forței de muncă	32
Romii și condițiile de locuit	55
Migranți romi din Bulgaria și România. Tipuri de migrație și integrare în Italia și Spania, 2011	68

INTRODUCERE

Incluziunea romilor a devenit un subiect discutat intens la nivel european în special după 2007, perioadă în care tot mai multe persoane de etnie romă, cetățeni ai noilor state membre ale Uniunii Europene, au emigrat către cele cu un nivel de viață mai ridicat. Măsurile luate de către guvernul italian în 2007, criticate de organizațiile pentru apărarea drepturilor omului și de reprezentanți ai instituțiilor europene, sunt un exemplu pentru ceea ce se poate întâmpla în lipsa unor date concrete și complete despre noii migranți. Deși se vorbește despre o inițiativă europeană de promovare a incluziunii romilor, în cadrul instituțiilor europene a fost semnalat în numeroase ocazii faptul că lipsesc datele statistice la nivelul fiecărei țări cu etnici romi, date culese de o manieră care să permită compararea. S-a remarcat de asemeni că nu se realizează transferuri de bune practici dintr-o țară în alta, ceea ce duce la lipsa de coordonare a eforturilor menite a asigura îmbunătățirea condițiilor de viață ale acestor persoane, cetățeni cu drepturi depline ai Uniunii Europene.

La începutul anului 2009, Fundația Soros - România și alte trei organizații, Open Society Institute Sofia – Bulgaria, Fundación Secretariado Gitano – Spania, Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani – Italia, și-au alăturat eforturile în cadrul unui parteneriat având ca scop elaborarea unui proiect privind incluziunea socială a persoanelor de etnie romă. Rezultatul acestui demers este proiectul „EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania”. Proiectul a început în septembrie 2010, fiind finanțat din Fondul Social European - “Investește în oameni!”, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013¹.

Prin acest proiect partenerii și-au propus crearea unei baze solide de comparație și realizarea unui schimb de experiențe relevante în domeniul incluziunii romilor pe piața muncii, precum și analiza unor aspecte relevante privind situația migranților romi. De asemenea, partenerii au dorit ca printr-o abordare coordonată între cele patru organizații să promoveze, în rândul principalilor factori interesați, exemple de bune practici de incluziune a etnicilor romi și de creștere a ocupării etnicilor romi nu doar în țările partenere ci și în alte țări europene.

Cele patru organizații partenere provin din țări cu experiențe foarte diferite în ceea ce privește incluziunea socială și integrarea pe piața muncii a etnicilor romi, indiferent că este vorba de cetățeni ai țării respective sau de migranți de etnie romă. În ciuda aparențelor, România și Bulgaria se confruntă cu o lipsă acută de date referitoare la incluziunea etnicilor romi în Italia și Spania. În plus, informațiile despre practicile pozitive de lucru cu persoanele de etnie romă, nu sunt disponibile decât

¹ Contract nr. POSDRU/98/6.4/S/63841. Valoarea totală a proiectului este de 9.337.116,25 lei.

local, sporadic, nestructurat, neexistând un cadru transnațional de împărtășire și diseminare a acestor experiențe. Dacă în cazul Spaniei culegerea de date despre migrația romi a început în 2007, în cazul Italiei aceasta a început abia în 2011. Lipsa informațiilor duce la greutate în determinarea dimensiunii problematicei și, în consecință, nu se pot elabora politici publice adecvate. În plus, legislația și măsurile de incluziune socială, în general, din vechile state membre UE, sunt foarte diferite. Se discută adesea despre lipsa schimbului de bune practici între aceste două țări, ale căror rezultate în incluziunea socială sunt foarte diferite. Proiectul își propune să aducă clarificări importante asupra nivelului de incluziune a persoanelor de etnie romă, dar și a modului în care membrii parteneriatului pot aborda problematica migrației de etnie romă.

Atingerea acestor obiective generoase s-a realizat prin combinarea mai multor instrumente de cercetare și analiză:

- culegere de date pe bază de chestionar în fiecare dintre cele patru țări pe eșantioane reprezentative pentru populația de etnie romă, cetățeni ai țării respective;
- culegere de date pe bază de chestionar în Italia și Spania pe eșantionare de etnici romi, migranți (eșantioanele de romi migranți au fost doar exploratorii);
- realizarea a cel puțin cinci studii de caz în fiecare dintre cele patru țări cu persoane de etnie romă;
- realizarea, în fiecare dintre cele patru țări, a câte unui studiu de analiză de politici publice și practici de succes în incluziunea socială a etnicilor romi, cetățeni ai țării respective sau migranți;
- desfășurarea a patru vizite de schimb de experiență în care au fost implicați atât reprezentanți ai celor patru organizații partenere, cât și alți actori interesanți în problema integrării romilor;
- organizarea unor mese rotunde dedicate incluziunii sociale și creșterii ocupării populației de etnie romă.

Rezultatele acestui proiect se concretizează prin:

- patru baze de date naționale cu date statistice privitoare la etnicii romi, cetățeni ai celor patru țări (Bulgaria, Italia, România și Spania), dar și etnicii romi migranți în Italia și Spania;
- o bază de date statistice comună, pentru toate cele patru țări, obținută prin unirea celor patru baze de date naționale, privitoare la etnicii romi, cetățeni ai celor patru țări, dar și la etnicii romi migranți în Italia și Spania;
- patru rapoarte naționale, rezultate în urma analizelor bazelor de date naționale, în care este prezentată situația incluziunii sociale a etnicilor romi (cetățeni sau migranți, după caz) din țara respectivă, cu accent pe integrarea pe piața forței de muncă, intenții de migrație (în cazul cetățenilor români și bulgari) și situația migrațiilor (în Italia și Spania);

- studii de caz cu persoane de etnie romă care prezintă cazuri de succes sau insucces în procesul de incluziune socială în țara respectivă;
- patru rapoarte naționale de analiză de politici publice și practici de succes în incluziunea socială a etnicilor romi, cetățeni ai țării respective sau migranți;
- un raport comparativ realizat în urma analizei bazei de date comune, realizată prin unirea celor patru baze de date naționale, privitoare la etnicii romi, cetățeni ai celor patru țări, dar și etnicii romi migranți în Italia și Spania.

Raportul de față este ultimul produs din lista de mai sus. Este realizat în urma analizei bazei de date comparative și este rezultatul colaborării dintre echipele de sociologi ale celor patru organizații partenere. Raportul de față și-a propus să realizeze interpretarea datelor în ceea ce privește: incluziunea socială și discriminare, ocuparea, locuirea și migrația romilor.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

DESCRIEREA PROIECTULUI

Date de identificare ale proiectului:

Titlul proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania

Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Axa prioritară 6: Promovarea Incluziunii Sociale

Domeniul major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

Proiectul se implementează în perioada septembrie 2010 - septembrie 2012.

Valoarea totală a proiectului este de 9.337.116,25 lei.

”EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania” este un proiect comun transnațional, implementat de Fundația Soros în România, în parteneriat cu Open Society Institute-Sofia din Bulgaria, Fundación Secretariado Gitano din Spania și Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani din Italia.

Obiectivul proiectului este dezvoltarea practicilor de cooperare în domeniul incluziunii romilor, prin transferul transnațional de date și experiențe locale, pentru promovarea incluziunii acestui grup vulnerabil pe piața europeană a muncii și creșterea capacității organizațiilor care se ocupă de integrarea romilor din România, Spania, Italia și Bulgaria.

Proiectul își propune să realizeze o diagnoză a situației integrării romilor pe piața muncii în toate cele 4 țări europene și să transforme informația sociologică obținută astfel pentru elaborarea și fundamentarea de politici publice cu aplicare națională și transnațională.

Pentru a crea o bază de date comparată cu date despre ocuparea și incluziunea romilor în fiecare dintre cele 4 state din care sunt cei 4 parteneri și care să includă și aspecte relevante despre situația romilor migranți ne propunem:

- să dezvoltăm un parteneriat transnațional, funcțional pe termen lung, între organizații și țări cu activități în incluziunea persoanelor de etnie romă;
- să creăm o bază comparativă de date statistice cu privire la incluziunea și ocuparea romilor în fiecare dintre cele 4 state partenere care să includă și aspecte relevante despre situația romilor migranți;

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

- să analizăm și să utilizăm istoria recentă europeană a inițiativelor de includere a romilor și sporirea prezenței lor pe piața muncii, din perspectiva migranților romi;
- să identificăm și să promovăm practicile de succes descoperite în țările participante, iar valorificarea acestor experiențe să sporească relevanța politicilor publice din domeniul incluziunii romilor.

Parteneri

Fundația Soros, România (www.soros.ro) - misiunea noastră este de a promova modele pentru dezvoltarea unei societăți bazate pe libertate, responsabilitate și respect pentru diversitate. Începând cu 2003 am derulat programe cadru dedicate incluziunii sociale, printre care "Deceniul Incluziunii Romilor", "Programul de Dezvoltare Comunitară Integrată"; de asemenea, numeroase cercetări sociologice privind situația populației rome din România, foarte important fiind "Barometrul Incluziunii Romilor", precum și proiecte de dezvoltare comunitară, cum ar fi "Vecinul meu rom", "Centrul de Aproape" sau "Rures. Spațiul rural și economia socială în România".

Open Society Institute-Sofia, Bulgaria (www.osi.bg) - organizație neguvernamentală non-profit fondată în 1990, care are ca misiune promovarea, dezvoltarea și susținerea valorilor, atitudinilor și practicilor societății deschise din Bulgaria; propune dezbateri și politici publice cu privire la aspecte cruciale pentru Bulgaria.

Fundación Secretariado Gitano, Spania (www.gitanos.org) - organizație socială inter-culturală non-profit, care asigură servicii pentru dezvoltarea comunității rome în întreaga Spanie și la nivel european. Și-a început activitatea în anul 1960 și s-a constituit ca fundație în anul 2001. Misiunea Fundación Secretariado Gitano este promovarea integrată a comunității de romi bazată pe respect și sprijinul identității lor culturale. FSG, de asemenea, este activă în alte țări ale UE: direcționează Secretariatul Tehnic EURoma împreună cu mai mult de 12 state membre și participă la proiecte în România.

Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani, Italia (www.casadellacarita.org) - este o fundație nonprofit, cu scopuri sociale și culturale. A fost înființată în 2002 cu misiunea de a crea oportunități de integrare a oricărui persoane care trăiesc în condiții de marginalizare socială și culturală: persoane fără adăpost, migranți, azilanți, persoane de etnie romă, sprijinind accesul acestora la drepturi, servicii, oportunități și resurse. Aspiră să contribuie la crearea unor noi modele de integrare socială sustenabilă, transferabile la nivel local și național.

METODOLOGIA

Acest studiu utilizează date culese folosind câte un eșantion reprezentativ statistic pentru populațiile de romi din fiecare cele 4 țări (Bulgaria, Italia, România și Spania). Cei care au răspuns întrebărilor noastre s-au auto-identificat ca fiind romi, au avut 16 ani și peste, sunt cetățeni ai țărilor anterior menționate. Se adaugă două eșantioane exploratorii de romi migranți în Spania și Italia.

Metoda de eșantionare a fost una probabilistică, multi-stadială și stratificată, cu stratificare în primul stadiu.

Caracteristicile cercetărilor în cele 4 țări:

Țara	Dimensiunea eșantionului	Marja de eroare statistică	Chestionarul	Perioada de culegere a datelor
România	1.109 romi auto-identificați, 16 ani și peste, cetățeni români	± 2,7%	multi-tematic, durată medie între 30 și 40 minute	28 martie – 7 aprilie 2011
Bulgaria	1.100 romi auto-identificați care locuiesc în cartiere segregate, 16 ani și peste, cetățeni bulgari	±2,95%	multi-tematic, durată între 30 și 40 minute	Pretestare – mai, 2011 Colectare date – iunie 2011
Spania	1.494 romi auto-identificați, 16 ani și peste, cetățeni spanioli 361 romi auto-identificați, 16 ani și peste, migranți - 101 romi, cetățeni bulgari - 260 romi, cetățeni români	±2,53% ±5,15%	multi-tematic, durată medie între 49 și 60 minute	lunie – septembrie 2011
Italia	801 romi auto-identificați, 16 ani și peste, cetățeni italieni 857 romi auto-identificați, 16 ani și peste, migranți - 104 romi, cetățeni bulgari - 388 romi, cetățeni români - 365 romi, din fosta Iugoslavia	± 3,42% ± 3,31%	multi-tematic, durată medie între 45 și 55 minute	Septembrie – noiembrie 2011

Proiectarea instrumentelor metodologice:

Țara	Eșantionul	Chestionarul
România	Metro Media Transilvania, folosind modelul dezvoltat de către prof. dr. Dumitru Sandu pentru Barometrul Incluziunii Romilor	Echipa de sociologi din cadrul Fundación Secretariado Gitano, Fundației Soros România, Open Society Institute – Sofia și Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani Fundación Secretariado Gitano a proiectat metodologia în anul 2005 când a desfășurat prima cercetare. În 2011 această cercetare a fost replicată utilizând aceeași metodologie. Aceasta a fost împărtășită și transferată către ceilalți trei parteneri participanți în cadrul acestui proiect. Indicatori noi au fost adăugați ca rezultat al cooperării transnaționale dintre parteneri.
Bulgaria	OSI-Sofia model dezvoltat de către Dragomira Belcheva	
Spania	Fundación Secretariado Gitano	
Italia	Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani, model developed by Pietro Palvarini and Anita Bacigalupo	

Culegerea și introducerea datelor:

Țara	Responsabil	Metoda
România	Metro Media Transilvania	Interviurile au fost desfășurate la domiciliul respondenților
Bulgaria	OSI-Sofia, Departamentul de cercetare	
Spania	Fundación Secretaraiado Gitano și EDIS S.A.	
Italia	Consorzio A.A.STER	

Analiza și interpretarea datelor:

Țara	Autori:
Romania	Ana Maria Preoteasa, dr., Ionela Vlase dr.
Bulgaria	Alexey Pamporov, dr., Petya Kabakchieva, dr.
Spania	Fundación Secretariado Gitano (Employment and International Departments)
Italia	Pietro Palvarini, dr.

SINTEZĂ

Incluziunea socială a romilor este un subiect care beneficiază de o atenție crescândă din partea diferiților actori în plan național și internațional. Incluziunea socială este un concept cuprinzător și relativ nou care vizează accesul persoanelor marginalizate la oportunități și resurse, ceea ce le permite participarea deplină la viața economică, socială și culturală a societății. Această abordare este relevantă pentru minoritatea romă, cea mai mare minoritate etnică din Europa, aflată de cele mai multe ori în situații de marginalizare socială, de discriminare și excluziune inacceptabile. Nu este doar o problemă de drepturile omului ci și una de respect pentru valorile fundamentale pe care este clădită Uniunea Europeană.

Studiul comparativ „Romii din Romania, Bulgaria, Italia si Spania, între incluziune socială si migrație”, publicat în cadrul proiectului „EU-INCLUSIVE - transfer de date și schimb de experiență între România, Bulgaria, Italia și Spania”, analizează situația romilor din cele patru țări membre ale Uniunii Europene. Raportul include analiza preliminară și interpretarea datelor culese în cadrul proiectului.

Echipele de cercetare au realizat patru studii sociologice, câte unul în fiecare dintre cele patru țări (România, Bulgaria, Italia și Spania), cu scopul de a crea o bază de date unică. Aceasta le permite cercetătorilor să surprindă complexitatea situației populației rome pe mai multe dimensiuni: ocupare, locuire, incluziune socială, discriminare și migrație. Baza de date comparativă a fost proiectată să fie un instrument credibil pentru proiectarea politicilor europene cu privire la minoritatea romă din Uniunea Europeană.

Populația țintă a celor patru cercetări este reprezentată de etnicii romi auto-identificați, în vârstă de 16 ani și peste, cetățeni ai celor patru țări, precum și migranți aflați pe teritoriul Spaniei și Italiei. În fiecare dintre cele patru țări (România, Bulgaria, Italia, Spania) au fost realizate eșantioane reprezentative statistic pentru populația romă locală (definită ca romi cu cetățenia statului respectiv). Suplimentar, în Spania și Italia, au fost realizate eșantioane exploratorii de romi migranți (definiți ca romi cu altă cetățenie, dar locuind în țara respectivă).

În toate cele patru țări datele au fost culese prin chestionare aplicate de operatori profesioniști, față-în-față la domiciliul respondenților. Chestionarul a fost proiectat folosindu-l ca model pe cel utilizat de Fundación Secretariado Gitano în cadrul unei anchete privind ocuparea romilor în Spania, în 2005. Metodologia cercetării din 2005 a fost diseminată celorlalți trei parteneri din proiect. Au fost adăugați indicatori noi, ca rezultat al discuțiilor metodologice între parteneri. Chestionarul a fost multitematic, cu o durată de aplicare cuprinsă între 30 și 60 de minute și a avut aproximativ 15% întrebări deschise. Temele abordate au fost: date generale, ocupare, discriminare, incluziune socială, locuire, migrație, venituri și situația gospodăriei.

Raportul comparativ urmează, în capitole tematice, principalele dimensiuni ale incluziunii sociale: ocupare, locuire, educație, acces la servicii sociale și de sănătate și discriminare. Noutatea adusă de studiu este analiza detaliată a migrației internaționale a romilor din estul Europei către Spania și Italia. Anumite teme (ocupare și locuire) sunt analizate și prin compararea datelor din fiecare țară cu media pe cele patru țări, un indicator denumit „Romi-Europa”.

Primul capitol al raportului prezintă elementele principale ale incluziunii sociale a romilor. Vorbind despre nivelul de educație al populației rome, consensul general este că acesta este foarte scăzut. Doar o mică parte din populația romă din toate cele patru țări finalizează învățământul secundar superior sau terțiar, indicând o rată a abandonului școlar foarte ridicată. Cercetarea arată că dificultățile economice ale gospodăriei sunt principala cauză a acestui fenomen în cele două țări est-europene analizate. Este important să remarcăm că accesul limitat la servicii sociale conduce la excluziune socială și discriminare, probleme întâlnite în toate cele patru țări, mai pregnant în Bulgaria și Italia și relativ mai rar în România și mai ales Spania.

În cel de-al doilea capitol, dedicat ocupării romilor, principalii indicatori cu privire la piața forței de muncă din baza de date a proiectului sunt comparați cu media pentru cele 27 de state membre ale Uniunii Europene (UE-27). Se observă că în cazul romilor din cele patru țări vorbim de o populație mult mai tânără decât media europeană, care intră pe piața forței de muncă imediat după împlinirea vârstei legale, din care provin numeroase persoane de vârstă activă în economie, dar care are o rată a ocupării de doar 37,4%, cu douăzeci de puncte procentuale mai mică decât media UE-27 (57,3%). Pentru că romii intră pe piața forței de muncă la o vârstă mai tânără, ei au o educație mai redusă. Astfel, media UE-27 a ratei de cuprindere a populației în educație secundară sau mai înaltă este de 67,2%, în timp ce pentru romi procentul similar este de doar 5,9%. Nivelul scăzut de educație și pregătire profesională sunt principalele motive pentru care romii găsesc cu precădere slujbe necalificate, pe segmentele cele mai slabe și mai vulnerabile ale pieței, care sunt și cele mai afectate de criza economică. În timp ce la nivelul UE-27, 83,3% dintre persoanele ocupate au un contract de muncă, în cazul romilor procentul scade la 40,6%. În interiorul populației rome ocupate, 38,4% lucrează pe cont propriu, 11,7% în cadrul unei activități de familie și 8% în alte situații non-contractuale. Aceste trei categorii se află în situații de muncă care nu le garantează accesul la drepturi de muncă și protecție împotriva exploatării. Alte două caracteristici ale ocupării la romi sunt norma parțială și angajarea temporară, ambele fiind definitorii pentru instabilitatea ocupațională. De asemenea, rata șomajului la romi (47,1%) este de 5,67 ori mai mare decât media UE-27 (8,3%).

Al treilea capitol analizează condițiile de locuire ale romilor în cele patru țări din cadrul proiectului EU-INCLUSIVE. Similar celui de-al doilea capitol, sunt prezentate diferențele între țări și media agregată („Romi-Europa”). Accesul la condiții adecvate de locuire este o dimensiune fundamentală a incluziunii sociale și este una dintre prioritățile promovate prin politici europene din păcate doar la nivel

declarativ. Datele raportului arată că romii trăiesc deopotrivă în zone rurale și urbane, dar în orașe tind să se stabilească la periferie, ceea ce conduce la probleme de izolare fizică și relațională și la dificultăți în accesarea serviciilor publice. În fiecare dintre cele patru țări întâlnim modele diferite de locuire. În Bulgaria predomină comunități izolate la periferia extremă. În România, majoritatea familiilor de romi locuiesc în comunități rurale de mici dimensiuni. În Italia, romii cu cetățenie italiană locuiesc mai ales în periferia urbană, în case sau așezări colective administrate de municipalități (așa-numitele „tabere de romi”). Spania este singura țară cu un model mai echilibrat al locuirii: romii spanioli sunt împărțiți între comunități rurale și orașe mici, dar fără a trăi la periferia urbană. În Spania, situația locuirii în cazul romilor spanioli poate fi considerată într-o anumită măsură drept un model de succes pentru integrare. Comparat cu celelalte trei țări, politicile de locuire ale statului spaniol din ultimii zece ani au dus la rezultate pozitive cu impact și în alte domenii: educație mai ridicată, integrare mai bună pe piața forței de muncă, discriminare mai scăzută și acces mai bun la servicii sociale.

Migrația romilor din estul continentului către Spania și Italia, un subiect aflat și pe agenda europeană și îndelung discutat în ultima perioadă, este analizată în ultimul capitol. Încă de la început autorii arată că datele culese au un caracter exploratoriu, deschizând o nouă direcție de cercetare ce poate fi valorificată de studii ulterioare. Chiar dacă, din cauza constrângerilor tehnice, concluziile nu sunt definitive, este evidențiat faptul că romii au acces mai bun la servicii publice, condiții mai bune de locuire, mai puține planuri de întoarcere în țara natală și un status legal mai bine definit în Spania decât în Italia. O a doua concluzie este că în fiecare dintre cele două țări de destinație există diferențe între grupurile de romi în funcție de țara de origine. Atât în Italia cât și în Spania se înregistrează diferențe între romii veniți din Bulgaria și cei veniți din România, în ce privește tipul de locuire, momentul sosirii, proiectele de întoarcere, participarea copiilor la școală, accesul la serviciile de plasare a forței de muncă. Aceste diferențe sunt mai mari în Italia decât în Spania. A treia concluzie importantă este că modelele de ocupare ale romilor migranți tind să le reproducă pe cele din țările de origine: rată ridicată a șomajului, slujbe ne-standardizate și instabile și muncă necalificată. Totuși, se înregistrează unele diferențe: în Spania, mai mulți romi au slujbe calificate și stabile, în timp ce în Italia o mare parte a romilor sunt șomeri sau prestează o muncă necalificată.

Studiul comparativ prezintă, cu argumente pertinente, principalele elemente ale incluziunii sociale a romilor în patru țări membre cu drepturi depline ale Uniunii Europene, cu accent pe integrarea romilor pe piața forței de muncă și pe experiența de migrație din Bulgaria și România către Spania și Italia. Scopul studiului este să aducă în atenția publicului problemele cu care se confruntă o minoritate marginalizată, alcătuită din cetățeni europeni. Cercul vicios al sărăciei, excluziunii sociale și marginalizării trebuie să fie rupt pentru că, așa cum a fost subliniat în comunicarea Comisiei Europene din aprilie 2011 („Un cadru pentru strategiile naționale pentru integrarea socială a romilor până în 2020”), „mulți dintre cei 10-12 milioane de romi estimați a locui în Europa se confruntă cu prejudecăți, intoleranță,

discriminare și excludere socială în viața de zi cu zi. Ei sunt marginalizați și locuiesc în condiții socio-economice precare. Acest lucru nu este acceptabil în Uniunea Europeană la începutul secolului 21”.

Studiul, precum întregul proiect EU-INCLUSIVE, a analizat situația romilor în Europa ca un întreg, indiferent de țara de origine și țara în care locuiesc la acest moment. În același timp, studiul a subliniat diferențele între cele patru țări. Analize detaliate a datelor specifice fiecărei țări sunt incluse în rapoartele de țară realizate de fiecare dintre cei patru parteneri, iar politicile naționale sunt trecute în revistă în patru rapoarte de politici. Împreună, cele nouă rapoarte – patru rapoarte de cercetare de țară, patru rapoarte de politici și acest studiu comparativ – creează un argument puternic de advocacy pentru o mai bună politică europeană privind incluziunea romilor, bazată pe dovezi concrete și pe exemple de bune practici întâlnite în cele patru state membre.

REZUMATO

Sinteză în limba romani

O romenqo sociàlo andripen si jekh buti kaj si but rodini butenθar aktore anθ-o them nivelò thaj vi k-o maškarthemutno nivelò. O sociàlo andripen si jekh but komplèto thaj nevo konceptò kaj sikavel o barabar le marginalizomenqe manuša k-e oportunitete thaj bută, kaj mukhel len te participisaren anθ-o tràjo ekonomikano, sociàlo thaj kulturàlo la societaqo. Sar kerel pes kadaja buti si but relevanto de anθ- i minoritèta romani, sos maj bari etnikani minoritèta katar i Evropa, kaj si li butvares anθ-i situàcia te avel sociàlo marginalizimi, te avel diskriminime thaj inkaladi katar i societeta ando jekh čhand kaj ne daštil te avel akceptisardo. Ni si nùmaj i problèma le manușesqe xakaja thaj vi jekh kaj trebul te del respèkto le butånqe bazutne p-ăl kaste si li kerdi i Evroputni Ùnia.

O studiu komparàtivo „Le roma katar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano them, maškar sociàlo andripen thaj migracija, dino avri anθ-o projèkto EU-INCLUSIVE – o transferò e dàtenqo thaj eksperèncìa maškar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano them, kerel jekh analiza anθ-i situàcia e romenqe katar le štar thema la Evroputni Ùniaqe. O rapòrto astarel i anglutni analiza thaj i interpretàcia e dàtenqe kidine anθ-o projèkto.

E rodipnasqi grùpură keridine štar stùdiură sociologikane, kabor jekh p-al svaki štar thema (i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano them), le reseça te kerel pes jekh jekhutni bàza dàtenqe. Kadaja mukhel le manușenqe kaj keren rodimata te prin3ănen i situàcia komplèto la populaçiaqi romani anθ-e maj but riga: okupacia, thanăripen, sociàlo andripen, diskriminàcia thaj migracija. I bàza dàtenqe kompàrativo sasas kerdini te avel jekh pakiavimasqo instrumentò de anθar o thanăripen le evropnikanenqo politike kerde vaš i minoritèta romania katar i Evroputni Ùnia.

I azbajlipnasqi populacia katar le pan3 thema si li reprezentisardi vaš etnikane romenθar korkore-phende, kaj si len dešušov thaj maj but berša, themutne le štar themenqe, vi manuša kaj keren migracija, kaj si li anθ-o Spanikano thaj Italikano them. Anθ-e svake thema (i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano) sasas kerdine ešantioni kaj si len reprezentativitèta statistiko anθ-e le roma thanesqe (roma kaj si themutne anθ-o kodova them). Po but, anθ-o Spanikano thaj Italikano them, sasas kerdine stùdiură anθ-e le roma kaj keren migacija (le roma themutne aver themenqe, no kaj živden anθ-o godova them).

Anθ-e svake thema, e dàte sasas kidine pala o pučhipen sèto šuto katar manuša but profesioniste, p-a thaneste, le khereste le manușenqe pučhle. O pučhipen sèto sasas kerdino pala o mòdelo lino katar i Fundaciòn Secretariado Gitano, kana kerdăs jekh ankèta anθ-i buti diz katar o Spanikano them, anθ-o berš

2005. E rodipnasqi mètodologia de anθ-o berś 2005 sasas biśardi le kolaverenqe partenere de anθ-o projèkto. Sasas andine neve bută, sikavne, sar rezultato le partenerenqe vakæripen. O pučhipen sas buttemàtik, durăl 30-40 minitură, thaj sas les sos but 15 procentură pučhimata putarde. O pučhipen sas les le kategòrie: generali dâte, okupacia, migracija, venitură, thaj thanăripen.

O rapòrto kompàrativo sikavel anθ-e lesqe temàtike kategòrie, le maj bare bută le sociàlosqo andripen: okupacia, thanăripen, edukacià, bararparipen sociàlo thaj k-o sastipen thaj diskriminàcia. O nevipen e rodipnasqo si i analiza anθ-o xurdipen e subièktsqo la migracijaqo maşkarthemutni la komunitetaqi romani katar i Distuni Evropa anθ-o Spanikano thaj Italikano them. I okupacia thaj o thanăripen si le analizome thaj vi kerindoi kompàracia e dâtença katar o svako them le maşkaresça e dâtenqe katar le ştar thema, sikavno kaj buşöl „Roma-Evropa”.

O jekhto kapitolo e rapòrtosqo prezentisarel le şerutne bută anθ-o sociàlo andripen e romenqo. Kana das дума le nivelòstar la edukaciàqo, savore daştin pe phenen k-e si lu but tikno. Nùmaj jekh tikni rig de anθ-i populacia romani katar le ştar thema agorel i škola sekundaro superiòro vaj terciaro, sikavdindoј k-e jekh but bari rig mukhen pes školatar. O ropdipen sikavel k-e le pharimata ekonomikane la familiakqe si le doşale anθ-o kadava fenomèno katar kadale duј thema analizome, de anθ-i Evropa Distuni. Si importànto te dikhas k-e o barabar tikneardo le servicürenthe sociàle ingerel k-e sociàlo marginalizacija thaj diskriminàcia, problèmură arakhade anθ-o savorro them, maj but anθ-o Bulgarikano them thaj anθ-o Italikano them thaj maj xanci anθ-i Rumùnia thaj sos maj xanci anθ-o Spanikano them.

Anθ-o duјvar kapitolo, kaj sikavel e okupacie e romenqe, le şerutne sikavne la butăqi diz katar i baza e dâtenqe le projèktosqe si von kompàrime le maşkaresça katar le 27 thema la Evroputnăqi Ònia (EU-27). Dikhel pes k-e anθ-o suro e romenqo katar le ştar thema das дума jekhatar populacia but maj terni sar o evropnikano maşkar, kaj del anθ-i buti diz sigutno sar kerel le thamikane berśa, katar aven but manuśa aktive anθ-ai ekonomia, no kaj si la jekh tikno procento okupaciaqo, nùmaj 37,4 % procentură, ma xanci bişença procentură sar o evropnikano maşkar EU-27 (57,3%). Vaş e roma den andre k-e butăqi diz maj tikne berşende, len si len jekh nivelò edukaciàqo tiknârdo. O evropnikano maşkar, kidel 67,2 procentură populaciaqe anθ-i sekundaro edukacià orj maj bari, thaj sa kodova procento, le romenqe arasel nùmaj 5,9 procentură. O tikno nivelò edukaciàqo thaj kalifikàciaqo si le şerutne bută kaj ingeren le romen te arakhen bută kaj na mangel kalifikàcia anθ-e sos maj nasul thaj maj vulnerable riga la dizaqi, kaj si li sos maj zurales maladi la crizatar ekonomikani. Vaş k-o EU-27 nivelò, 83,3 procentură de anθ-e manuśa kaj si len okupacia, si le jekh kontràkto butiaqo, le romenqe o procento aresel k-e 40,6. Andre la populaciaqi romani kaj si la okupacia, 38,4 procentură keren buti korkore, 11,7 procentură si len aktivitete anθ-i familia that 8 procentură aver sitùacie bi kontràktsqo. Kadala trin kategòrie si anθ-e sitùacie butiaqe, kaj na den len barabar kaj lenge butiaqe xakaja thaj te aven arakhade te na aven exploitime. Aver duј karakteristikke la okupaciaqe e romenqe si i rigærđi norma thaj i buti temporaro, vi le

duj sikavdindoj i instabiliteta la okupaciaqi. Sa anθ-o godova timpo, i rata e romenqe bibutiaqe (47,1%) si li de 5,67 vares maj mari sar o maškar la EU-27 (8,3%).

O trinvar kapitolo analizol le romenqe kondicie kheripnasqe de anθar le štar thema katar o projèkto EU-INCLUSIVE. Sa kade sar o dujvar kapitolo, si prezentisarde e diferènçe maškar le thema thaj o maškar „Roma-Evropa”. O bararbar lače kondicienθe thanāripnaste si jekh but importànto rig le sociàlosqe adripen haj si jekh šerutni rig anθ-e le evropnikane politike, no vaš aresel nùmai jekheste deklarativo nivelò. E rapòrtosqe dàte sikaven k-e le roma živden vi anθ-ël fòruræ, vi anθ-äl gava, vaš anθ-ël fòruræ arasen te bešen kaj perifèria, buti kaj ingerel problèmurenθe kaj arasen te na maj aven len relacie aver manušença thaj pharimata te keren bararbar e pùblico servicùră. Anθ-o svako them arakhas ververæ mòduræ kheripnasqe. Anθ-o Bulgarikano them si but komunitète romenqe kaj arakhen pes anθ-ai jekh bari perifèria. Anθ-i Rumùnia barederipen e romenqe familie živden anθ-e tikne komunitète gavenθe. Anθ-o Italikano them, le roma italikane themutne but živden anθ-i perifèria e fòrurenqe, anθ-e khera vaš anθ-e thana kaj bešen maj but manuša, kaj si li administrome le fòrostar (kade buče „romane tàboruræ”. O Spanikano them si o korkoro them kaj si la jekh maj lačo thanāripen: le spanikane rom živnen vi anθ-äl tikne fòruræ, vi anθ-äl gava bi te živden anθ-i perifèria e fòrurenqe. Anθ-o Spanikano them, i situàcia e romenqe spanikane anθ-o thanāripen daštil te avel dikhlini anθ-o jekh baxtagor mòdo anθ-o andripen. Kerindoj komparàcia okolaverença thema, e thanāripen politike e themesqo spanikano kerde akana deš berša adine lače rezultàtură vi anθ-e aver riga: jekh edùkacia barārđi, jekh maj lačo adripen k-e butăqi diz, diskriminàcia tiknārđi thaj maj lačo bararbar k-e sociàlo servicùră.

E romenqe migracjia de anθ-i distuni rig e kòntinentosqo k-o Spanikano thaj Italikano them, si jekh buti arakhadi vi p-ai lista evropnikani, thaj but dini дума anθe amare gesa, si khate analizome anθ-o ùltimo kapitolo. Širdindoj, le autòruræ sikaven k-e e dàte kidine si len jekh rodimasqo karaktèro, putardindoj jekh nevi rodimasqi rig kaj daštil te avel kerdi anθ-e aver stùdiură. Vi k-e, anθa kodă ki le texnikane pharimata, le rezultàtură ni si le definitive, sikavel pes k-e le rom si len maj lačo bararbar k-e sociàlo servicùræde, maj lače thanāripnasqe kondicie, maj xanci plànuræ irimasqe anθ-o them kaj kerdăs pes, thaj jekh thamikano statùto maj mišto kerdo anθ-o Spanikano them sar anθ-o Italikano them. O dujvar rezultàto si k-e anθ-äl svake thema si diferènçe anθar e grupe e romenqe, pala o katar them aven von. Vi anθ-o Italikano them, vi anθ-o Spanikano them arakhen pes diferènçe maškar le rom kaj aven katar o Bulgarikano them thaj kodola kaj aven katar i Rumùnia, sar si o thanāripen, kana aviline, kana kamen te irin pes, o gin e čhavorenqo kaj škola, o bararbaripen le servicùrenθe kaj roden manuš te kern buti. Kadala diferènçe si maj bare anθ-o Italikano them sar anθ-o Spanikano them. O trinvar rezultàto but importànto si ke le mòdură kaj kerel pes thanāripen e romenqe kaj keren migracjia aresel te aven kerde pala kodola katar le thema kaj von aven: but manuš kaj naj len than butăqo, bută biprinžārde thaj kaj naj len kalifikàcia. No, arakhen pes vi diferènçe: anθ-o Spanikano them, maj but roma si len bută kalifikàcia thaj stabile,

no anθ-o Italikano them jekh bari rig romenqe naj len buti orj si le buti thaj naj len kalifikàcia.

O kompàrativo stùdiu sikavel, but laçhença argumenturã, le sérutne butã e sociàlosqo andripen e romenqo anθ-e star thema katar i Evroputni Ûnia, but sikavdindoj o romenqo andripen k-e butãqi diz, thaj p-ai eksperència la migracjiaqe katar i Rumùnia, thaj o Bulgarikano them k-o Spanikano thaj Italikano them. O res kadale stùdiosqe si te anel te dikhel o pùblico le problèmurã kaj malaven jekh minoritèta marginalizome, kerdi de anθ –ål evropnikane themutne. Von si marginalizome thaj 3iven anθ –ål but nasul kondicie ekonomikane thaj sociàle. Kadaja buti ni daštil te avel akceptisardi anθ-i Evroputni Ûnia anθ-o sír e sèkolosqe 21.

O stùdiu, sar sea o projèkto EU-INCLUSIVE, kerdäs i analiza e romenqe sitùacia katar i Evropa anθ-e jekh than, bi te maj dikhel pes o them kaj von 3ivden akana. Sa anθ-o godova timpo, o stùdiu sikavdäv e diferènçe maškar e star thema. Analize anθ-o xurdipen e dàtenqo spècifico svako themesqo arakhen pes anθ-ål themenqe rapòrturã kerdine le star partenerienθar, thaj le themenqe politike si nakhavde anθ-ål star rapòrturæ politikenqe. Sea le eña rapòrturæ – star rodimasqe rapòrturæ p-o them, star rapòrturæ politikenqe thaj kadava kompàraivo stùdiu – keren jekh zuralo instrumentò de anθ-o advocacy te kerel pes jekh maj laçi evropnikani politika anθ-o andripen e romenqo, bazutni p-al konkreturã butã thaj sikavdindoj e laçe butã arkhle anθ-ël star thema.

INCLUZIUNEA SOCIALĂ ȘI DISCRIMINAREA ROMILOR ÎN PATRU DINTRE ȚĂRILE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE

Alexey Pamporov, Petia Kabakchieva

“... guvernele noastre vor activa pentru eliminarea discriminării și a decalajelor inacceptabile dintre romi și restul societății”

2005, Declarația Deceniului de Incluziune a Romilor

Din acest citat folosit ca motto pentru capitolul de față reiese că nevoia de incluziune socială a populației rome este deja un lucru bine cunoscut și bine înțeles de către factorii de decizie europeni. Totuși, incluziunea socială este un concept foarte larg care se referă la asigurarea de oportunități și resurse necesare care să permită participarea deplină la viața economică, socială și culturală. Incluziunea socială este reflectată de un număr de drepturi fundamentale ca accesul la educație, la sănătate și alte servicii sociale, la practici ne-discriminatorii (toate elemente care vor fi discutate în acest capitol), dar și dreptul la a avea oportunități de angajare în muncă și condiții decente de locuire (analizate în celelalte capitole ale acestui raport). Cercetări anterioare pe populația de romi din Europa (Ringold 2000, Ringold 2000, Ivanov 2003, Ivanov 2006, Pamporov 2010) demonstrează că educația este principalul factor al incluziunii sociale și că toți indicatorii standardului de viață împreună cu alte orientări valorice depind într-un mod semnificativ de acesta.

Datele din cercetarea „EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania” indică faptul că o mare parte din romii nativi² fac parte din grupurile cu nivelul cel mai scăzut de educație în fiecare dintre cele patru țări vizate de acest proiect. Proporția foarte mică a persoanelor care au absolvit nivelul secundar superior și terțiar este o consecință a ratei extrem de mari a abandonului școlar pe termen lung în rândul romilor.

Tabel: Populația romă după nivelul de educație³

	Scăzut	Mediu	Înalt
Bulgaria	88,2%	11,2%	0,6%
România	83,6%	15,9%	0,5%
Italia	94,3%	5,2%	0,5%
Spania	90,1%	8,8%	1,1%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

² În acest capitol definim ca „nativi” respondenții care sunt cetățeni ai țării în care trăiesc în momentul aplicării chestionarului pentru a îi diferenția de „migranți”, cetățeni ai altor țări.

³ În acest raport nivelul „scăzut” de educație cuprinde nivelele 0 – 2 ISCED-2011 (Standardul Internațional de Clasificare a Educației dezvoltat de către UNESCO pentru a asigura compararea statisticilor și indicatorilor din educație între țări); „mediu” cuprinde nivelele 3 și 4; iar „înalt” este compus din nivelele 5–8.

Cifrele nu sunt surprinzătoare pentru Spania, de vreme ce este una dintre țările cu rata cea mai scăzută a abandonului școlar la nivelul educației timpurii (Periata & Pastor 2000; Quintini & Martin. 2006; Enguita et al. 2010). Nici valorile pentru Bulgaria nu sunt surprinzătoare având în vedere că 75% dintre cei care abandonează școala se auto-identifică ca fiind romi (Nončev & al. 2007). În ciuda acestui fapt, media ratei anuale a abandonului școlar în Bulgairă este de 2,5-3% și a crescut semnificativ după reforma educației din 2007, ca urmare a închiderii școlilor mici din mediul rural (Patrinis 2010). Tendința generală în România urmează un model similar celui din Bulgairă – o creștere rapidă a celor care părăsesc devreme sistemul de educație la începutul perioadei de tranziție (1989 – 1991), fluctuații în jurul valorii de 2% în perioada 1992 – 2005 și o creștere după 2006 (Andreia & al. 2012). Datele cercetării EU-INCLUSIVE nu permit să estimăm ratele abandonului școlar, dar sunt o bună ilustrare a diferențelor dintre cele patru țări în ceea ce privește participarea școlară.

Tabel: Rata analfabetismului populației rome

	Analfabetism
Bulgaria	12,0%
România	25,0%
Italia	15,7%
Spania	8,7%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Un aspect important care trebuie considerat este reprezentat de rata analfabetismului, un rezultat imediat al abandonului școlar și al nivelului scăzut de participare școlară. Din datele EU-INCLUSIVE se poate remarca faptul că cel mai mare procent de respondenți romi (16 ani și peste) care au declarat că nu știu să citească și să scrie este în România, de două ori mai mare decât în Bulgaria (tot o nouă țară membră a Uniunii Europene) și de aproape trei ori mai mare decât în Spania.

Tabel: Proportia gospodăriilor rome care au cel puțin un copil cu vârsta între 6 și 16 ani care nu merge la școală

Bulgaria	11,0%
România	13,8%
Italia	8,8%
Spania	2,9%
Romi migranți în Italia	11,6%
Romi migranți în Spania	6,6%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

De-a lungul a câtorva ani, factorii de decizie spanioli au luat măsuri decisive pentru a depăși eșecurile școlare (Arango & Pastarna 2011) și acestea au fost eficiente în comparație cu ce s-a realizat în celelalte trei țări (vezi ratele analfabetismului în toate cele patru țări). Cercetări anterioare din Spania au arătat că

statusul socio-economic al familiei este factorul semnificativ în determinarea probabilității abandonului școlar, iar condițiile pe piața muncii pentru tineri au de asemenea un impact asupra acestui comportament. Încadrarea timpurie în activități de muncă a fost factorul principal al abandonului școlar pentru zonele rurale (Periata & Pastor 2000). În Italia, de exemplu, rata extrem de ridicată a abandonului școlar (în jur de 40%) se observă printre elevii de sex masculin din școlile profesionale (O'Higgins et al 2008).

Pe de altă parte, un studiu comparativ realizat în țările dezvoltate arată că specificul cultural și contextul social (de exemplu ratele crescute ale fertilității și un grad înalt al tensiunii sociale în societate) împiedică participarea la educație (Levy 1971). De fapt, în timp ce ratele abandonului școlar variază în țările europene, un lucru care nu se modifică foarte mult este faptul că, pentru indivizi, rezultatele slabe pe piața forței de muncă nu se asociază neapărat cu nefinalizarea școlii și eșecul obținerii calificărilor educaționale și de formare. Cei care părăsesc devreme sistemul de educație "au parte de cele mai mari dificultăți în procesul de tranziție de la școală către activitățile productive de la maturitate"; tot ei "au parte de perioade mult mai lungi în decursul cărora nu sunt nici angajați și nici în programe de formare după absolvire" (Rumberger & Lamb 1998). Principalul determinant în acest caz este capacitatea culturală a familiei de origine: statusul socio-economic, structura familiei și educația parentală (O'Higgins & al 2008; Lamb & Markussen 2011). Totuși, apare o problemă clară când ne referim la lipsa de echitate care caracterizează sistemele de educație în Europa. De exemplu, în marea majoritate a țărilor OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică) copiii din familii sărace au de 3 până la 4 ori mai multe șanse să fie în grupul celor cu punctajul cel mai scăzut la matematică la vârsta de 15 ani (Field & al. 2007). Deci există un cerc vicios: copiii din familii sărace obțin un scor scăzut; profesorii și ceilalți elevi încep să îi trateze ca fiind diferiți; ei devin frustrați și temători față de școală și prin urmare nu mai vor să participe; abandonează școala, ceea ce le scade șansele pe piața muncii și astfel devin șomeri pentru perioade lungi. Întemeindu-și propria familie ajung să aibă un capital cultural și economic scăzut, iar copiii lor devin noii copii din familii sărace.

Tabel: Proporția gospodăriilor de romi cu copii care nu urmează școala în funcție de motivul abandonului⁴

	Bulgaria	România	Italia	Spania	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania
Lipsa banilor	61,6%	58,2%	0,0%	n.r.	7,2%	9,1%
Nu sunt interesați de școală	20,5%	0,0%	27,5%	43,5%	17,6%	n.r.
Ajută în gospodărie	17,0%	0,0%	0,0%	13,0%	3,1%	13,5%
Trebuie să muncească să aducă bani	12,5%	0,0%	0,0%	13,0%	1,0%	13,0%
Nu vorbesc bine limba oficială	9,8%	4,1%	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.
Boală	8,9%	0,0%	2,9%	n.r.	2,1%	n.r.
Profesorii îi tratează rău	8,0%	8,2%	n.r.	4,3%	n.r.	3,3%
S-a căsătorit/gravidă	7,1%	0,0%	0,0%	n.r.	4,1%	n.r.
Nu există nici un profit în școală	7,1%	0,0%	n.r.	4,3%	n.r.	n.r.
Școala este foarte departe, este dificil să ajungă acolo	6,3%	2,1%	1,4%	n.r.	16,5%	n.r.
Mă tem că se vor confrunta cu violență	3,6%	2,1%	n.r.	n.r.	n.r.	n.r.
Se tem de colegii lor de școală	0,0%	4,1%	4,3%	n.r.	2,1%	n.r.
Din cauza deplasărilor constante	n.r. ⁵	n.r.	8,7%	n.r.	5,2%	n.r.
Din cauza tensiunilor cu alți romi	n.r.	n.r.	2,9%	n.r.	3,1%	n.r.
Părinții nu doresc	n.r.	n.r.	2,9%	n.r.	1,0%	n.r.
Altele	8,9%	39,0%	49,4%	17,4%	37,0%	61,1%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Datele cercetării EU-INCLUSIVE arată că dificultățile economice ale gospodăriei sunt principalul factor al abandonului școlar în Bulgaria și România. Nevoia unui mâini de lucru în plus acasă sau pe piața muncii apare evident doar în Bulgaria. Totuși, trebuie menționat faptul că sunt mult prea multe "alte motive" nespecificate în datele din România, Italia și Spania și se prea poate ca acest motiv să fie cuprins acolo de vreme ce munca copiilor este una dintre strategiile obișnuite de adaptare/supraviețuire ale celor mai sărace familii (Ravallion & Wodon 2000; Baland & Robinson 2000). Bulgaria este țara europeană cu cea mai mare rată de fertilitate în rândul adolescentelor din Europa (Pamporov 2010b). Aceasta, combinată cu modul în care romii înțeleg puritatea (Gay-Y-Blasco 1997) face ca la vârsta de 16 ani 20% dintre romii bulgari să trăiască în cuplu cu un partener, iar la vârsta de 18 ani proporția aceasta să fie de 50% (Pamporov 2011). Deci nu este surprinzător că 7% din gospodăriile romilor în Bulgaria și 4% dintre gospodăriile migranților romi în Italia au abandonat școala din motiv de mariaj sau graviditate. În comparație cu romii

⁴ În Bulgaria și România a fost utilizată o întrebare cu variant de răspuns "alta. Care?". În Italia și Spania a fost utilizată o întrebare deschisă.

⁵ "n.r." înseamnă non-răspuns

sedentari și segregăți din Bulgaria și România, o parte din romii din Italia încă mai sunt nomazi sau sunt mutați dintr-un loc în altul de către autoritățile locale (Sigona 2005, Colacicchi 2008). În Italia se pare că deplasarea constantă este printre cei mai semnificativi factori în determinarea abandonului școlar, la fel cum este și distanța mare până la școală. Din perspectiva populației native, în jur de 6% dintre romii bulgari și 16,5% dintre romii migranți în Italia aleg să declare că "școala este foarte departe și este dificil de a ajunge acolo". Considerând reformele curente ale sistemului de educație, este foarte sugestiv că 10% dintre romii din rural în Bulgaria abandonează școala pentru că este dificil de ajuns la ea; rata este de două ori mai mică în mediul urban (5,4%).

În România avem de a face cu o relație inversă. În jur de 5,2% dintre romii din urban definesc accesul spațial la școală ca fiind prea dificil și deci un motiv pentru abandon, în cazul în care nici un respondent rom din rural nu a dat un asemenea răspuns. Trebuie notat faptul că Italia oferă un caz interesant de analizat. În cazul comunităților rome tradiționale italiene, dificultatea de a ajunge la școală este un motiv de abandon pentru 1,9% dintre romii din urban și nici un rom din mediul rural nu a menționat acest motiv⁶. În același timp însă, acest motiv este cel mai frecvent invocat de către romii migranți, care trăiesc în zonele rurale (38,5%), dar și pentru migranții din așezările urbane (8,5%). Așa cum a fost accentuat în capitolul dedicat condițiilor de locuire și în cel dedicat migrației, faptul că romii migranți sunt localizați aproape mereu în tabere situate la marginea orașelor determină segregare și izolare, deci face foarte dificil accesul lor la serviciile sociale publice, incluzând aici și educația.

De fapt, accesul limitat la serviciile sociale ar putea fi o sursă sistemică a excluziunii sociale și a discriminării. Monitorizarea drepturilor omului arată că furnizarea de servicii sociale pentru romi în întreaga Europă este limitată de discriminare (Dobrushki 2007). În cercetarea EU-INCLUSIVE sunt doi indicatori ai accesului la aceste servicii: utilizarea unui număr de servicii publice din listă și satisfacția față de calitatea acestora. Sistemul de sănătate este serviciul public utilizat aproape universal de către gospodăriile de romi. Proporția utilizatorilor este mai mare în Spania și mai mică în Bulgaria iar această diferență este semnificativă statistic. O posibilă explicație a acestei diferențe este aceea că doar 46% dintre romii din Bulgaria au asigurare de sănătate (sau acces gratuit la servicii de sănătate), în timp ce în Spania toți romii nativi au un card de sănătate, în plus 94,4% dintre romii migranți sunt asigurați. În Bulgaria, serviciile de sănătate sunt utilizate de către 86,3% dintre cei asigurați și de 77,6% dintre cei ne-asigurați. Tendința în Italia este similară – 84,4% dintre cei asigurați și 75% dintre romii italieni neasigurați și 89% dintre romii migranți asigurați și 74,4% dintre cei neasigurați. În ce privește România, proporția populației rome care beneficiază de asigurări de sănătate este chiar mica (50,7%), dar, opus față de Bulgaria și Italia, nu există o diferență semnificativă statistic în utilizarea serviciilor de sănătate între cei asigurați (89%) și neasigurați

⁶ Se poate datora faptului că eșantionul de romi din rural a fost foarte mic (15 respondenți), ceea ce nu permite o analiză semnificativă din punct de vedere statistic.

(85%). Un alt factor important referitor la utilizarea serviciilor de sănătate este tipul localității de rezidență. Astfel, România diferă față de Bulgaria, Italia și romii migranți în Spania pentru că proporția romilor din rural care utilizează serviciile de sănătate (89%) este mai mare în comparație cu proporția celor din mediul urban (83%). În Bulgaria și Italia, dar și printre migranții din Spania, proporția gospodăriilor rome care folosesc serviciile de sănătate este mare. Nu există diferență semnificativă în utilizarea serviciilor de sănătate în funcție de localitatea de rezidență în ceea ce îi privește pe romii spanioli și migranții în Italia.

Tabel: Proporția gospodăriilor rome care au folosit în ultimele 6 luni unele dintre serviciile publice din lista de mai jos

	Bulgaria	România	Italia	Spania	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania
Servicii de sănătate	81,7%	87,0%	86,1%	97,5%	82,6%	83,0%
Grădiniță	14,0%	3,2%	27,5%	6,0%	19,8%	12,9%
Școli	46,8%	51,7%	52,7%	55,5%	55,6%	59,1%
Creșe	2,0%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Grădiniță cu orar prelungit	1,8%	18,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Servicii de îngrijire pentru persoane cu dizabilități	5,7%	4,9%	7,1%	2,8%	3,2%	7,2%
Servicii de îngrijire pentru bătrâni	3,5%	1,3%	3,0%	1,9%	1,2%	4,4%
Servicii de consiliere pentru găsirea unei slujbe	10,1%	8,3%	27,6%	54,3%	16,3%	62,3%
Servicii de recepție	0,0%	0,0%	30,7%	0,0%	45,9%	0,0%
Asistență socială	0,0%	0,0%	46,2%	0,0%	25,0%	0,0%
Altele	0,0%	0,0%	4,3%	0,0%	2,5%	0,0%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Notă: în fiecare țară, în funcție de contextul specific, au fost adăugate variante de răspuns la listă

Educația este cel de al doilea serviciu public frecvent utilizat. Similar cu serviciile de sănătate, proporția utilizatorilor este scăzută în Bulgaria și mare în Spania, în special printre migranții din această țară. Având în vedere că am discutat anterior despre proporția gospodăriilor rome în care este cel puțin un copil care nu merge la școală, și diferența în ce privește utilizarea sistemului de educație este de așteptat să fie așa. Totuși, atât serviciile de sănătate cât și cele de educație sunt intens folosite în toate țările, pe când utilizarea celorlalte servicii reprezintă un indicator al existenței politicilor publice pentru romi. De exemplu, există servicii de consiliere pentru găsirea unei slujbe în toate cele patru țări din proiect, dar proporția utilizării mediatorilor de ocupare în Spania, în special printre migranții din Spania este semnificativ mai mare. Italia oferă servicii de recepție și servicii sociale special atât nativilor cât și migranților romi. Bulgaria și Italia accentuează nevoia de

grădinițe pentru copiii romi, iar autoritățile din România se bazează pe serviciile oferite de grădinițele cu program prelungit. Utilizarea grădinițelor este de două ori mai mare printre romii migranți în comparație cu cei nativi în Spania.

Evaluarea subiectivă a calității serviciilor dezvăluie o situație contrastantă între Bulgaria și Spania. Toate tipurile de servicii sociale din Spania sunt evaluate pozitiv atât de către romii nativi cât și de către migranți. Situația din Bulgaria este inversată. Se știe foarte bine că bulgarii sunt nația cea mai nemulțumită având tendința de a se plânge mereu și a observa în special partea negativă a lucrurilor (Helliwell et al. 2011). Aceasta ar putea fi o explicație pentru proporția foarte mică a evaluărilor pozitive din Bulgaria. Totuși, aceasta nu este o ipoteză validă în ceea ce privește aproape o treime dintre migranții romi din cercetarea din Spania (parte a cercetării EU-INCLUSIVE) care sunt de origine bulgară. De fapt, migranții sunt cei mai buni evaluatori în acest gen de cercetare pentru că sunt capabili să facă comparație între serviciile sociale din țara lor de origine și cea gazdă. În ambele țări de migrație (Italia și Spania) migranții dau scoruri semnificativ mai mari în ceea ce privește serviciile sociale în comparație cu nativii, ceea ce este o dovadă pentru o mai bună calitate a acestora oferită romilor în cele două țări menționate. Trebuie să specificăm că analiza de regresie (background regression analysis) a relației dintre evaluarea negativă a serviciilor și a discriminării raportate are rezultate negative ($R^2 = 0,020$), de exemplu evaluarea negativă a serviciilor nu se datorează cazurilor de discriminare în sistemele sociale date (discutate mai departe în acest capitol).

Tabel: Proporția cumulativă a gospodăriilor rome care au evaluat pozitiv următoarele servicii:

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania
Servicii de sănătate	36,7%	65,2%	54,8%	84,6%	77,5%	87,3%
Servicii de educație	49,3%	78,4%	59,1%	85,5%	80,9%	93,5%
Servicii de îngrijire a copiilor	20,4%	65,8%	28,8%	85,2%	59,5%	95,1%
Servicii de îngrijire a persoanelor în vârstă	14,8%	51,5%	15,3%	79,7%	41,7%	98,6%
Servicii de îngrijire pentru persoanele cu dizabilități	13,6%	53,2%	31,7%	80,5%	39,2%	94,9%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Discriminarea, dacă folosim definiția sociologului britanic Anthony Giddens, include: "Activitățile prin care sunt refuzate unui anumit grup resurse și recompense care pot fi obținute de alții. Discriminarea se deosebește de prejudecată, chiar dacă cele două sunt de obicei strâns asociate. Există situații în care indivizii care au prejudecăți față de alții nu se angajează în practici discriminatorii împotriva lor; în sens invers, oamenii pot acționa într-un mod discriminatoriu chiar dacă ei nu au prejudecăți împotriva subiectului supus discriminării." (Giddens 2003: 590)

Discriminarea este legată de acțiuni și comportament, pe când prejudecățile sunt expresia atitudinilor negative. Această distincție dintre discriminare și prejudecată este controversată pentru că nu prea există practici discriminatorii fără prejudecată. Reglementarea juridică se referă la discriminare - la garantarea drepturilor egale și a participării care presupune lipsa unui comportament discriminatoriu și, respectiv, sancționarea practicilor discriminatorii. Totuși, provocarea majoră este de a depăși prejudecățile existente, care de cele mai multe ori duc la ascunderea și ne-afișarea practicilor discriminatorii. Această problemă se întâlnește în special în cazul romilor, deoarece sondajele arată că atitudinile negative împotriva lor există la scară largă, iar interzicerea practicilor discriminatorii împotriva lor este primul pas pentru depășirea prejudecăților.

Reglementările anti-discriminare includ două mari componente: pe de o parte garantarea drepturilor tuturor cetățenilor și grupurilor – egalitate în fața legii, posibilitatea de a participa în toate aspectele vieții publice, iar pe de altă parte sancțiuni în cazul nerespectării acestor cerințe esențiale.

Concluzia Consiliului Uniunii Europene din 24 mai 2011 asupra documentului Comisiei Europene "Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020" începe cu următorul preambul ferm, care arată clar politica Uniunii Europene în scopul garantării drepturilor tuturor cetățenilor și existența reglementărilor anti-discriminare:

"2. ... lupta împotriva excluziunii sociale, a discriminării și a inegalității este un angajament explicit al Uniunii Europene, astfel cum este prevăzut, printre altele, la articolul 3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, precum și la articolele 9 și 10 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene;

3. articolul 19 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene conferă Consiliului în mod explicit competența de a lua măsurile necesare în vederea combaterii oricărei discriminări bazate pe sex, rasă sau origine etnică, pe religie sau convingeri, pe handicap, vârstă sau orientare sexuală; Consiliul și-a exercitat aceste competențe cu ocazia adoptării Directivei 2000/43/CE de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică;"

În același timp, Comunicarea Comisiei Europene (CE) din 5 aprilie 2011 intitulat "Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020"⁷ menționează explicit că "Mai întâi de toate, statele membre trebuie să se asigure că romii nu fac obiectul discriminării și că sunt tratați ca oricare alți cetățeni ai UE, beneficiind de acces egal la toate drepturile fundamentale astfel cum sunt consacrate în Carta Drepturilor Fundamentale a UE."

Directoratul General "Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Oportunități Egale" a comandat două cercetări despre percepții, experiențe și atitudini față de discriminare, cercetări desfășurate de TNC Opinion & Social Network

⁷ Comunicatul Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Social și Economic European și Comitetul Regiunilor – "Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020" (Raport 8727/11).

în 2006 și 2008 în cadrul anchetelor Eurobarometru⁸. Datele celor două anchete arată că discriminarea bazată pe originea etnică este văzută ca cea mai răspândită formă de discriminare în UE – aceasta este opinia a 63% dintre respondenți. În plus, această formă de discriminare este singura evaluată ca nediminuându-se din 2006 până în 2008. În general, europeanul mediu se simte confortabil cu diversitatea, cu o singură excepție – să nu aibă vecini romi.

În 2008, 15% dintre europeni declarau că s-au simțit discriminați în ultimele 12 luni, dar 23% dintre cei ce aparțin unei minorități etnice spuneau că s-au simțit discriminați. Comparând țările incluse în cercetarea noastră, datele Eurobarometrului din 2008 arată că discriminarea etnică este considerată ca fiind larg răspândită de un număr foarte mare de respondenți în Italia (76%), urmată de Spania (66%), apoi România (40%) și Bulgaria (34%). Aceste date ar putea fi rezultatul unei mai mari sensibilități față de discriminare deoarece procentul răspunsurilor pozitive la întrebările despre experimentarea efectivă a discriminării este scăzut. Întrebați dacă s-ar simți confortabil să aibă vecini romi, 47% (cel mai mare procent) dintre italienii și dintre cehii au declarat că ar fi inconfortabil pentru ei; pe următorul loc sunt bulgarii, 36% dintre ei declarând același lucru. Rezultate ne duc către ipoteza că ar trebui să ne așteptăm ca cel mai înalt nivel de discriminare a romilor să fie în Italia și Bulgaria. Datele din 2011 ale cercetării "EU-INCLUSIVE" confirmă această ipoteză.

Chestionarul din cadrul cercetării "EU-INCLUSIVE" a fost administrat doar romilor care s-au autoidentificat, deci datele noastre se referă doar la auto-percepția discriminării. Aceasta a fost măsurată cu ajutorul a patru indicatori, trei dintre ei fiind similari (dar nu identici) cu cei utilizați în cadrul sondajelor Eurobarometru. Aceștia sunt: discriminarea resimțită în ultimul an; evoluția discriminării (discriminare resimțită) a comunității rome comparative cu acum zece ani; apartenența etnică a prietenului/prietenilor apropiați; și situațiile în care romii s-au simțit discriminați.

Tabel: Discriminare resimțită în ultimul an

	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania
Nu, niciodată	50,1%	71,3%	54,8%	64,2%	49,0%	69,6%
Da	49,9%	28,7%	45,2%	35,8%	51,0%	30,4%

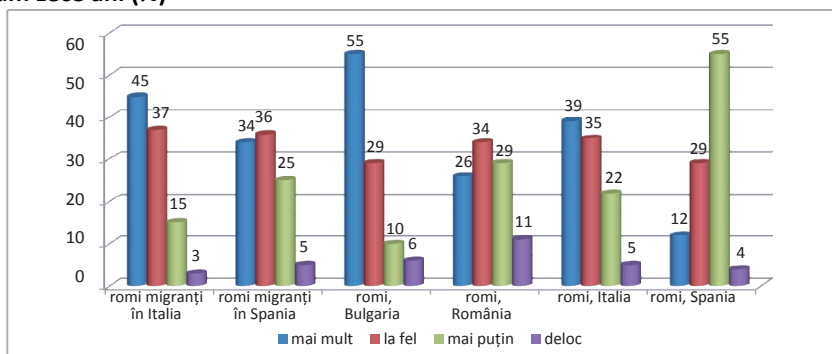
Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Din tabelul de mai sus rezultă că cea mai tolerantă țară (față de romi) este, după cum reiese din auto-percepția discriminării, Spania, iar cea mai puțin tolerantă este Italia. Aproape jumătate dintre migranții și nativii romi au declarat că în ultimii zece ani comunitatea lor a fost discriminată. Datele nu arată nicio diferență în auto-percepția discriminării în grupul de romi (nativi sau migranți în Italia și Spania), dar

⁸ Discrimination in the EU: Perceptions, experiences and Attitudes. Report, 2008, www.ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf

aceasta se poate datora numărului mic de migranți din eșantionul nostru. Românii par a fi mai toleranți în comparație cu bulgarii, așa cum reiese din tabel, doar 34,4% dintre romii români s-au simțit discriminați în ultimul an, procentul similar pentru romii bulgari fiind cu 10,6% mai mare. Răspunsurile la această întrebare îngrijorează, mai ales când vine vorba despre rezultatele din Italia și Bulgaria. Dar mai alarmante sunt răspunsurile la următoarea întrebare care se referă la dinamica discriminării așa cum este ea percepută de către respondenți.

Grafic: Evoluția discriminării (discriminare resimțită) comunității rome față de acum zece ani (%)

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Când trebuie să răspundă la această întrebare, mai mult de jumătate dintre romii bulgari (55%) declară că față de acum zece ani comunitatea lor este mult mai discriminată. Adunând datele la răspunsurile "mai mult" cu "la fel" se vede că Bulgaria conduce în ierarhie (84%) când vine vorba despre discriminarea resimțită și este urmată de Italia (83% romii migranți și 74% nativi). În Spania 70% dintre romii migranți resimt discriminarea, un procent mare comparativ cu cel al nativilor (41%) care consideră că față de acum zece ani comunitatea lor este mai mult sau la fel de discriminată. Avem de a face în această țară cu politici publice care combat discriminarea și care sunt eficiente în ceea ce privește situația romilor nativi, pentru că mai mult de jumătate (55%) din eșantion (reprezentativ pentru romii cetățeni spanioli) au declarat că ei sunt mai puțin discriminați decât în 2001. După cum arată datele, Bulgaria și Italia sunt țările în care discriminarea este resimțită mai puternic decât în România și Spania.

Din analiza procentului răspunsurilor pentru cele două întrebări discutate deja rezultă că discriminarea este o problemă serioasă în toate aceste țări, dar mai ales în Italia și Bulgaria. Spania este o excepție, dar aici nu intră și romii migranți pentru care discriminarea este prezentă și resimțită puternic. Din datele cercetării "EU-INCLUSIVE" rezultă că în ciuda tuturor măsurilor luate până în prezent în toate cele patru țări (membre ale UE), romii se confruntă cu discriminarea.

Răspunsurile la ambele întrebări arată că există diferențe mici în perceperea discriminării în funcție de gen. În Italia, femeile rome – atât migrante cât și native, se simt mai discriminate decât bărbații, iar acesta este cazul și cu femeile rome din

România. Nu există diferențe statistice relevante în funcție de gen în Spania, totuși bărbații romi migranți resimt mai puternic discriminarea decât femeile, situația fiind similară și în Bulgaria. Explicația acestui fenomen poate fi că bărbații sunt mult mai activi pe piața muncii și deci au mai multe contacte cu diferite categorii de oameni ceea ce crește probabilitatea de a fi discriminați. În Italia, cei a căror limbă maternă este româna se simt mult mai discriminați decât cei care au bulgara ca limbă maternă. Situația este chiar opusă în Spania – romii migranți bulgari se simt mai discriminați decât cei din România.

Dacă ne uităm la cea de a treia întrebare, care se referă la cercul de prieteni, observăm că este similară celor folosite de ancheta europeană⁹ fiind considerată ca oferind "o distincție analitică importantă" în înțelegerea discriminării.

Prietenii dvs. apropiați sunt:

	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania
Doar din grupul meu etnic	21,0%	15,0%	37,1%	23,4%	9,3%	7,8%
Predominant din grupul meu etnic, dar am prieteni și din alte grupuri etnice. Care?	34,1%	15,9%	17,7%	36,4%	31,6%	31,5%
Grupul etnic (apartenența etnică) al prietenilor mei nu contează pentru mine	43,8%	64,9%	41,7%	36,5%	58,5%	59,9%
Nu am prieteni apropiați	1,1%	4,2%	2,7%	3,7%	0,6%	0,7%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Cel mai închis grup, al celor care au prieteni doar romi, este cel al romilor din Bulgaria, urmați de cei din România și de romii migranți în Italia. Dar combinând iar primele două opțiuni și considerând și al treilea se ajunge la concluzia că nu există diferențe substanțiale în "izolarea" romilor din Bulgaria și România (în țara lor natală, dar și în Italia) în grupul lor etnic. Prietenii a 57,8% dintre romii români sunt doar sau predominant din propriul lor grup etnic, procentul fiind similar pentru romii bulgari (54,8%). Cel mai "deschis" grup este cel al romilor nativi din Spania (7,8%), ceea ce se constituie ca indicator al unei mai bune integrări și probabil se leagă de faptul că discriminarea în Spania pare a fi mai mica comparativ cu celelalte țări.

⁹ Discrimination in the EU: Perceptions, experiences and Attitudes. Report, 2008, www.ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_en.pdf, p.4

Tabel: În relație cu care dintre următoarele persoane/instituții v-ați simțit discriminat?

	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania
Interviu pentru o slujbă	23,0%	33,7%	32,3%	42,1%	31,0%	41,5%
Serviciul public de ocupare	5,3%	14,3%	22,0%	23,0%	10,2%	27,2%
Angajatori care asigură angajare temporară	4,1%	20,4%	10,9%	34,3%	3,0%	22,6%
Colegi de muncă	11,9%	17,3%	12,5%	13,6%	9,9%	13,8%
Șefi/manageri	12,9%	17,3%	21,1%	17,3%	12,2%	11,8%
Client sau furnizori	5,3%	10,2%	3,5%	11,0%	14,0%	14,5%
Elevi, studenți – colegi (de școală, liceu, facultate)	9,4%	6,1%	2,3%	10,2%	14,0%	15,0%
Profesori	8,6%	9,2%	3,9%	17,0%	10,7%	14,1%
Personal al centrelor de sănătate, spitale	32,9%	32,7%	43,1%	54,2%	33,8%	52,1%
Personal al serviciilor sociale	24,1%	23,5%	34,7%	48,7%	36,8%	35,5%
Poliția	56,2%	0	0	0	62,4%	0
Oameni din cartier	56,5%	0	0	0	51,0%	0
Altă situație	1,0%	35,7%	12,7%	14,9%	2,8%	37,8%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Notă: au fost calculate doar răspunsurile subiecților care au declarat că s-au simțit discriminați în ultimul an.

În Italia cele două opțiuni de răspuns diferite incluse în listă s-au dovedit a fi cele mai frecvent menționate atât de nativii cât și de migranții romi în Italia (peste jumătate din răspunsuri). Respondenții au semnalat astfel o problemă foarte importantă (discriminarea venită din partea poliției) care trebuie rezolvată prin politici publice. Lăsând la o parte practicile discriminatorii menționate anterior în cazul Italiei, din tabel reiese foarte evident că romii din cele patru țări sunt discriminați predominant în trei tipuri de situații: interviu pentru o slujbă; în centrele de sănătate sau spitale; și când au de a face cu personalul serviciilor sociale.

Ierarhia acestor situații în care romii români și bulgari simt discriminați este următoarea: în centrele de sănătate sau spitale; când au de a face cu personalul serviciilor sociale; și în cazul interviurilor pentru o slujbă. Situația în Spania și Italia este diferită comparativ cu cele două țări ale Europei de est, dar și în relație cu modul în care percep lucrurile romii nativi și cei migranți. Romii nativi din Spania simt că sunt discriminați în relație cu modul în care angajații centrelor de sănătate și ai spitalelor se comportă față de ei, în timpul interviurilor pentru o slujbă și când au de a face cu funcționarii serviciilor sociale. Pentru romii migranți din Spania ierarhia este un pic diferită: se simt mai discriminați în timpul interviurilor pentru o slujbă. Romii din Italia (indiferent dacă sunt nativi sau migranți) în afara celor două situații menționate la începutul paragrafului (în cartier și în timpul întâlnirilor cu cei care trebuie să aplice legea) declară că discriminarea are loc în aceleași trei situații

discutate în cazul celorlalte țări. Per ansamblu, chiar profesioniștii, cei care au menirea să îi ajute pe alții – doctorii, lucrătorii sociali, cei care lucrează în cadrul serviciului public de ocupare sunt cei care discriminează. Aceste rezultate merită o atenție specială și un loc aparte în cazul politicilor publice de integrare. Discriminarea în școală nu apare ca fiind o problemă serioasă, dar totuși în România 17% declară că au fost discriminați de profesorii lor.

Discriminarea în cele trei situații are cu siguranță un profil influențat de genul respondentului. Femeile se simt mai discriminate în centrele de sănătate și spitale, cea mai mare diferență dintre percepțiile bărbaților și ale femeilor sunt în cazul migranților romi din Italia – 22,1% dintre bărbați se plâng de acest gen de discriminare, procentul femeilor fiind de 42,1%; apoi urmează migranții romi din Spania – 25,9% bărbații și 40,9% femeile; această diferență datorată genului, chiar dacă mică, este validă pentru celelalte grupuri din cele patru țări. Bărbații se simt mai discriminați în comparație cu femeile când caută un loc de muncă, procentul fiind de 34,9% în cazul femeilor. Când au fost întrebați despre serviciile sociale diferențele dintre ceea ce percep femeile și bărbații nu mai sunt mari, totuși în cazul femeilor procentele sunt un pic mai mari.

În timp ce echipele de sociologi români și bulgari au utilizat întrebări despre discriminare referitoare la situații specifice și de către actori specifici, sociologii italieni și spanioli au fost interesați și de localizarea fenomenului. Iată care sunt rezultatele:

Tabel: V-ați simțit discriminat în ultimele 12 luni din cauza apartenenței dvs. etnice?

	Romi migranți în Italia	Romi migranți în Spania	Romi, Italia	Romi, Spania
Căutând o slujbă	30,1%	55,1%	36,3%	47,9%
La locul de muncă	17,7%	29,6%	23,4%	23,5%
La școală/la locul de studiu	6,6%	8,2%	12,4%	17,1%
În spații publice	61,8%	57,1%	69,9%	49,8%
În relație cu serviciile publice (centre de sănătate, spitale, serviciul public de ocupare, servicii sociale, etc.)	44,6%	40,8%	46,7%	58,3%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Din nou aceste date confirmă faptul că practicile discriminatorii sunt larg răspândite. Procentul romilor care se simt discriminați în spațiile publice este mare în special în Italia – 69%. Dar chiar și în țara cea mai tolerantă cu grupurile etnice, conform rezultatelor prezentate până acum, - Spania, nativii romi care reclamă acest tip de discriminare sunt în proporție de 50%, iar migranții 57%. Discriminarea în utilizarea serviciilor publice este percepută de 58,3% dintre romii nativi în Spania cea "tolerantă" și de 46,7% în Italia. Acest fenomen este în conformitate cu procentul mare de persoane de etnie romă, care a simțit discriminarea în centrele de sănătate și servicii sociale

Concluzii:

Analiza prezentată în această secțiune arată că, exceptând romii nativi din Spania, ceilalți nativi din celelalte trei țări prezintă un procent ridicat al copiilor care nu frecventează școala¹⁰. Procentul copiilor romilor migranți din Spania neîncadrați în sistemul de educație este de două ori mai mare în comparație cu cel al nativilor, dar de două ori mai mic comparativ cu cel din țările lor de origine – Bulgaria și România. În cazul celor două țări est europene principalul motiv pentru a nu merge la școală este reprezentat de dificultățile economice, ceea ce înseamnă că sărăcia este replicată foarte ușor în cazul acestor familii.

Sănătatea și educația sunt serviciile publice cele mai utilizate de către romi în toate cele patru țări, ambele extreme de importante pentru procesul de incluziune socială. În Spania un alt serviciu public important menționat atât de nativi cât și de migranți este cel prin care se asigură consilierea celor în căutarea unui loc de muncă, un alt instrument excelent pentru integrarea pe piața muncii cu efecte importante în ceea ce privește incluziunea socială. De asemenea, în Spania, calitatea serviciilor publice este evaluată pozitiv atât de nativii cât și de migranții romi, o situație opusă celei din Bulgaria unde evaluările acestor servicii sunt mai degrabă negative.

Când vine vorba despre discriminare concluziile sunt foarte simple. Romii sunt în continuare discriminați în multe arii ale vieții sociale, arii importante pentru incluziunea socială (centre de sănătate, servicii sociale, interviu pentru o slujbă). Spania pare să fie țara cea mai tolerantă cu grupurile etnice, dar aceasta este adevărat doar pentru nativi, nu și pentru migranți. Italia și Bulgaria sunt țările în care nativii și migranții romi se simt mai discriminați, în comparație cu celelalte două țări incluse în proiect.

Per total, toate aceste concluzii ar putea fi considerate ca o provocare serioasă în fața factorilor de decizie politică, care ar trebui să elaboreze politici anti-discriminare care apără principiile generale și în același timp se concentrează pe problemele și contextele specifice din cele patru țări .

Bibliografie:

Andreia, Tudorel; Marius Profiroiu, Cătălina Liliana Andrei, Andreea Iluzia Iacob. 2012. Quantitative methods for analysis of school dropout in the development regions of Romania. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* Volume 31, 2012, Pages 193–197

Arango, Eduardo Coba & Montserrat Grañeras Pastrana. 2011. *Overcoming School Failure: Policies That Work*. Paris: OSCD

Baland, Jean-Marie & James A. Robinson. 2000. Is Child Labor Inefficient? *Journal of Political Economy*, Vol. 108, No. 4 (August 2000), pp. 663-679

¹⁰ Instrumentul de cercetare (chestionarul) folosit nu ne permite să facem distincția dintre copiii care au fost deja înscriși la școală, dar care au abandonat și cei care nu au fost niciodată la școală.

Colacicchi, Piero. 2008. Ethnic Profiling and Discrimination against Roma in Italy: New Developments in a Deep-Rooted Tradition. *Roma rights journal*, no.2/2008, pp.35-44

Dobrush, Andi. 2007. Litigating Discrimination in Access to Social Services Roma Rights 1-2, 2007: Social Assistance

Enguita, Mariano Fernández; Luis Mena Martínez and Jaime Riviere Gómez. 2010. School failure and Dropouts in Spain. *Social Studies Collection*, No. 29. Barcelona: The "la Caixa" Foundation

Field, Simon; Malgorzata Kuczera; Beatriz Pont. 2007. No More Failures Ten Steps To Equity In Education. Paris: OSCD

Gay-Y-Blasco, P. 1997. A 'different' body? Desire and virginity among Gitanos. *Journal of the Royal Anthropological Institute (N.S.)* 3, 517-35.

Giddens, Anthony. *Sociology*, Sofia: Prozorez, 2003 (Bulgarian edition)

Helliwell, John; Richard Layard, Jeffrey Sachs. 2011. World happiness report. Columbia University

Ivanov, A. 2003. Avoiding the trap of dependency. Bratislava: UNDP

Ivanov, A. 2006. At risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe. Bratislava: UNDP

Lamb, Stephen & Eifred Markussen. 2011. "School dropout and competition: an international perspective". In: Lamb Stephen, Eifred Markussen, Richard Teese, Nina Sandberg, John Polesel (eds). 2011. *School Dropout and Completion*. Springer

Levy, Mildred. 1971. *Comparative Education Review* Vol. 15, No. 1 (Feb., 1971), pp. 44-58

Nonchev, Andrei, Pierre Mondotte Maria Donkova, Valentina Milenkova, Liliana Strakova, Ms. Ruseva. 2007. Reasons for children dropping out of school in Bulgaria. Sofia: East-West

O'Higgins, Shane Niall; Marcello D'Amato, Floro Ernesto Caroleo, Adriana Barone. 2008. Gone for Good? Determinants of School Dropout in Southern Italy. Fisciano: C.E.L.P.E.

Pamporov, A. 2010a. "The Employment of Roma, Turks And Bulgarians. A comparative report based on the outcome of the Multipurpose Household Survey 2007". In: *Multi-Disciplinary Approaches To Romany Studies*, (Eds.) Michael Stewart & Merton Rovid. Budapest: CEU press, pp.131-154

Pamporov, A. 2010b. "Family, Marriage and Childbirth Developments in Bulgaria after 1989". In: *Family patterns and demographic developments in Eastern Europe*. (Eds.) (June 2010), THEMATIC Series 2010/03 Social Sciences Eastern Europe. GESIS Leibniz Institute for the Social Sciences. Berlin: pp.26-34

Pamporov, A. 2011. "Survey on the family attitudes of the Roma community" in: *Preventing early marriages*. Plovdiv: Astarts, pp.73-110

Patrinos, Harry Anthony. 2010. A Review of the Bulgaria School Autonomy Reforms. Report No. 54890-BG Washington, D.C. The World Bank

Periata, Carlos & Margarita Pastor. 2000. The primary school dropouts in Spain: The influence of family Background and Labour Market Conditions. *Education economics*, vol.8, No.2, 2000, pp. 157-168

Quintini, Glenda & Sébastien Martin. 2006. Starting well or losing their way? The position of youth in the labour market in OECD countries. Paris: OECD

Ravallion, Martin; Quentin Wodon. 2000. Does Child Labour Displace Schooling? Evidence on Behavioural Responses to an Enrollment Subsidy *The Economic Journal*, Volume 110, Issue 462, pages 158–175, March 2000

Ringold, D. 2000. Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges. Washington, D.C.: the World Bank

Ringold, D. 2002. Poverty and Roma in Central and Eastern Europe: A view of the World bank. *Roma rights*, No.1 (2002) "Extreme poverty"

Rumberger, Russell W.; Stephen P. Lamb. 1998. The Early Employment and Further Education Experiences of High School Dropouts: A Comparative Study of the United States and Australia. Paris: OSCE

Sigona, Nando. 2005. Locating 'The Gypsy Problem'. The Roma in Italy: Stereotyping, Labelling and 'Nomad Camps', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 31, Iss. 4, 2005

POPULAȚIA ROMĂ ȘI PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

Fundación Secretariado Gitano
(Employment and International Departments)

Ocuparea la populația de romi: încadrarea pe piața forței de muncă

Acest capitol prezintă principalii indicatori ai pieței forței de muncă și compară rezultatele obținute în urma anchetelor pe bază de chestionar desfășurate în cele patru țări participante în cadrul acestui studiu și agregarea statistică a datelor cu valorile medii corespunzătoare pentru cele 27 de state membre ale Uniunii Europene (UE-27). Așa cum se poate vedea din tabelele și graficele din cadrul acestui capitol, au fost prezentate rezultatele din studiile efectuate în fiecare dintre cele patru țări (Bulgaria, România, Italia și Spania) precum și rezultatele agregate statistic pentru toate cele patru țări, care apar în categoria “Romi Europa”¹¹.

Această analiză comparativă include doar rezultatele anchetelor realizate cu romii nativi¹² din cele patru țări. Au fost deci excluse datele culese în Spania și Italia, având ca subiecți romii migranți. Motivul pentru care aceste rezultate nu au fost incluse rezidă în specificul acestor grupuri. Din punct de vedere sociologic, romii migranți prezintă anumite caracteristici comune care sunt detaliate în capitolul corespunzător. Prin urmare, această analiză ia în considerare romii nativi pentru a permite o mai bună înțelegere a datelor atunci când se face comparația cu datele aferente grupului UE-27. Valorile¹³ prezentate în acest capitol au fost elaborate pentru întregul grup de 27 de state membre UE și au fost preluate din „Labor force survey” (Eurostat) aferent celui de al doilea trimestru al anului 2011. În această privință, merită să se menționeze că în timp ce studiul Eurostat consideră că orice persoană cu vârsta de minimum 15 ani este parte a populației active, studiul de față s-a concentrat pe persoanele cu vârste de minimum 16 ani. Considerăm că această diferență metodologică merită să fie menționată, deși practic vorbind, ea nu are nicio influență asupra analizei.

După ce am evidențiat aceste observații metodologice, prezentăm în continuare structura demografică a populației care are vârsta legală pentru a munci, în funcție de relația sa cu activitatea economică care se realizează. Conform din

¹¹ “Romi Europa” este un termen generic prin care autorul capitolului de față prezintă agregarea statistică a datelor din cele patru baze de date obținute prin aplicare aceluiași chestionar celor patru eșantioane reprezentative pentru populația de romi, cetățeni ai celor patru țări, aici neincluzând migranții (vezi capitolul Metodologie).

¹² În acest capitol definim ca “nativi” respondenții care sunt cetățeni ai țării în care trăiesc în momentul aplicării chestionarului pentru a îi diferenția de “migranți”, cetățeni ai altor țări.

¹³ Pentru informații privind conceptele tehnice utilizate în acest capitol, a se consulta Glosarul de la sfârșitul capitolului.

tabelului de mai jos, procentul populației dependente economic, aflată în șomaj și inactivitate, este mai ridicat în rândul populației rome decât în rândul populației europene în general (ansamblul UE-27). Astfel, în timp ce 62,6% dintre persoanele rome din Europa cu vârsta de 16 ani și peste nu muncesc, la nivelul UE-27 acest procent este de 42,7%, diferența fiind de aproape 20 de puncte procentuale (p.p.). Altfel spus, rata ocupării populației rome în cele patru țări analizate, cumulată, este de 37,4% în timp ce pentru UE-27 acest indicator este de 57,3%. Fără îndoială, acest indicator diferă de la o țară la alta. În cazul Spaniei și Italiei, ratele ocupării sunt cele mai ridicate (43,8% și respectiv 37,8%), în timp ce în Bulgaria (30,9%) și în România (36,3) avem de a face cu procente mult mai mici. În concluzie, procentul populației ocupate din structura demografică a populației rome este relativ mic comparativ cu același procent calculat pentru ansamblul UE-27 în general. Prin urmare, populația romă europeană are nevoie de mecanisme de protecție socială pentru a se evita împovărarea micii părți active din această populație cu răspunderea susținerii economice a tuturor membrilor acestei populații.

Dacă există însă un aspect care să distingă populația romă din Europa, acesta este ponderea componentei sale activă economic - raportul dintre numărul persoanelor ocupate și șomere în totalul populației cu vârsta legală de muncă. Rata de activitate calculată în cazul romilor este cu 8,2 p.p. mai mare decât media pentru cele 27 de țări membre UE (UE-27), mai exact 70,7% față de 62,5%. Această diferență este foarte importantă și ea reflectă situația în care o populație care, proporțional vorbind, oferă economiei un număr mai mare de persoane active. Această rată mare de activitate este evidentă în cele patru țări analizate, Bulgaria fiind pe primul loc (74,8%) iar Italia (60,2%), ocupând ultimul loc. Exceptând cazul Italiei, toți acești indicatori depășesc procentul de 62,5% înregistrat în cazul tuturor țărilor UE-27.

Tabelul 1. Distribuția procentuală în funcție de situația ocupațională și de principalii indicatori ai pieței forței de muncă

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Situația ocupațională	100	100	100	100	100	100
Angajat/Ocupat	30,9	36,3	37,8	43,8	37,4	57,3
Șomer	43,9	34,3	22,5	25,1	33,3	5,2
Inactiv	25,2	29,4	39,8	31,1	29,3	37,5
Indicatori						
Rata de activitate	74,8	70,6	60,2	68,9	70,7	62,5
Rata de ocupare	30,9	36,3	37,8	43,8	37,4	57,3
Rata șomajului	58,7	48,6	37,3	36,4	47,1	8,3

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

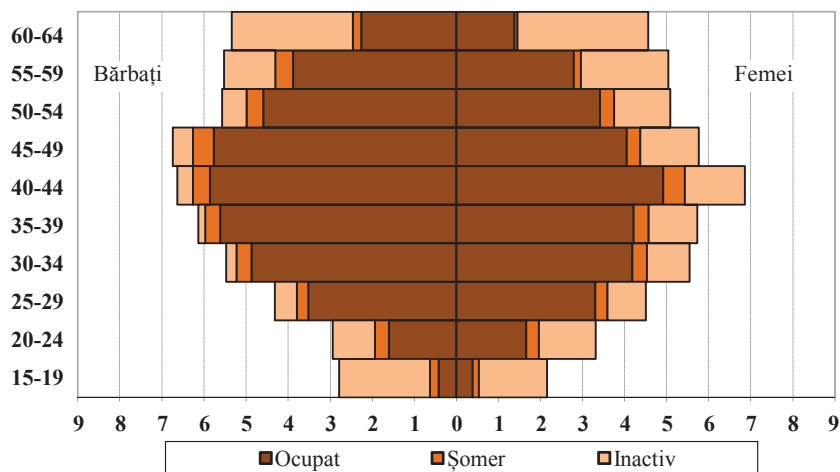
Un alt aspect care trebuie subliniat în ceea ce privește populația romă europeană este incidența șomajului extrem de ridicată, în sensul că dacă pentru cele

27 de state membre UE rata media a șomajului este de 8,3% în cazul acestui grup etnic valorile sunt semnificativ mai mari - 47,1%, ceea ce reprezintă o diferență de 40 de p.p. De fapt, ratele șomajului din cele patru țări sunt extrem de ridicate (pentru romii cetățeni ai acestora), iar dintre acestea cele mai mari sunt în Bulgaria (58,7%) și în România (48,6%). Italia, unde rata este de 37,3% și Spania cu 36,4%, stau mult mai bine, cu toate că și aceste valori sunt în continuare foarte mari. Așadar, rata scăzută a activității în cazul populației rome nu se explică printr-un procent mare al populației inative, ci printr-o incidență mare a șomajului. De fapt, după cum vom vedea în continuare, acest fenomen este deosebit de problematic atunci când vine vorba de o populație mult mai tânără decât aceea din ansamblul UE-27.

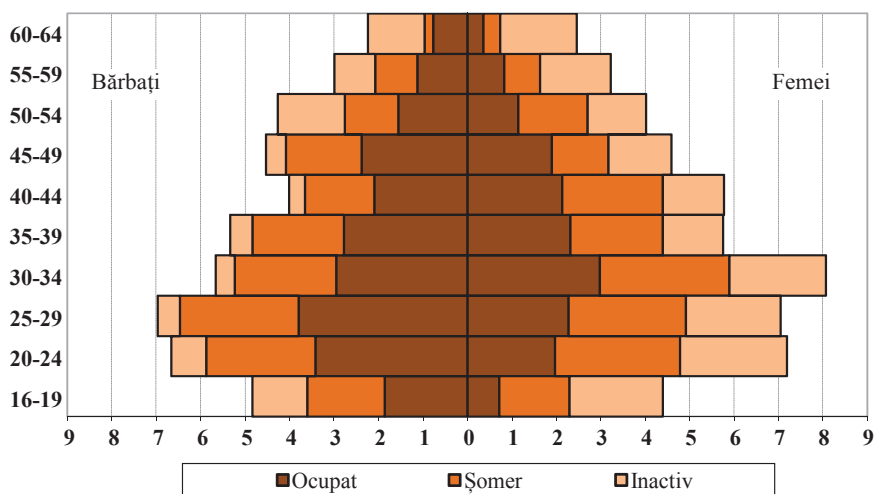
Următoarele grafice prezintă piramidele populației cu vârsta legală de muncă, atât romă, cât și cea din ansamblul UE-27. Așa cum se poate observa, există diferențe semnificative în funcție de grupa de vârstă. În ceea ce privește piramida pentru cele 27 de state membre UE se poate observa că aceasta are o bază îngustă, reprezentată de grupa de vârstă 15 - 19 ani, caracterizată în special prin inactivitate profesională. Trebuie remarcat că există trei vârfuri notabile în nivelul de încadrare în muncă (ocupare și șomaj): unul în grupa de vârstă între 20 și 24 ani, altul în grupa de vârstă între 25 și 29 de ani și altul în grupa de vârstă între 30 și 34 de ani. Acesta arată că în cazul ansamblului UE-27, oamenii intră gradual pe piața forței de muncă între 20 și 34 de ani, aceasta fiind precedată de o perioadă de educare și formare care va permite respectivelor persoane să beneficieze de șanse mai mari atât pentru încadrarea în muncă cât și în accesarea unor locuri de muncă calificate. Cel mai mare volum de persoane active se concentrează între 30 și 59 de ani. Aici putem vorbi despre o prevalare a ocupării în fața șomajului și inactivității în cazul tuturor grupelor de vârstă incluse în acest interval, tocmai pentru că acest interval este cel în care oamenii își desfășoară viața lor profesională. Începând cu vârsta de 60 de ani predomină din nou inactivitatea economică ca urmare a finalizării carierei profesionale și începerii perioadei de pensionare. În funcție de sex, se observă o descriere similară celei realizate anterior, atât în cazul bărbaților, cât și al femeilor, cu toate acestea, trebuie menționat că inactivitatea este mai accentuată printre femei.

În schimb, populația romă nu se mulează pe schema prezentată anterior. Din grafic se poate observa că avem de a face cu o încorporare masivă în activitatea economică de la o vârstă foarte tânără, deci baza piramidei (grupa de vârste 16 - 19 ani) este mare, în special în cazul bărbaților. Această tendință se menține până la vârste mai înaintate decât cele observate la nivelul ansamblului Uniunii Europene. Prin urmare, se poate afirma că viața profesională a populației rome este mai lungă, începe devreme, încă de la vârsta de 16 ani și se încheie mai târziu, în jurul vârstei de 60-64 de ani. În ceea ce privește distribuția pe sexe, romii prezintă un comportament similar celui de la nivelul ansamblului UE-27, observându-se o activitate mai redusă în rândul femeilor.

Graficul 1. Piramidele populației în funcție de statutul pe piața muncii
A) țările UE-27

B) populația romă

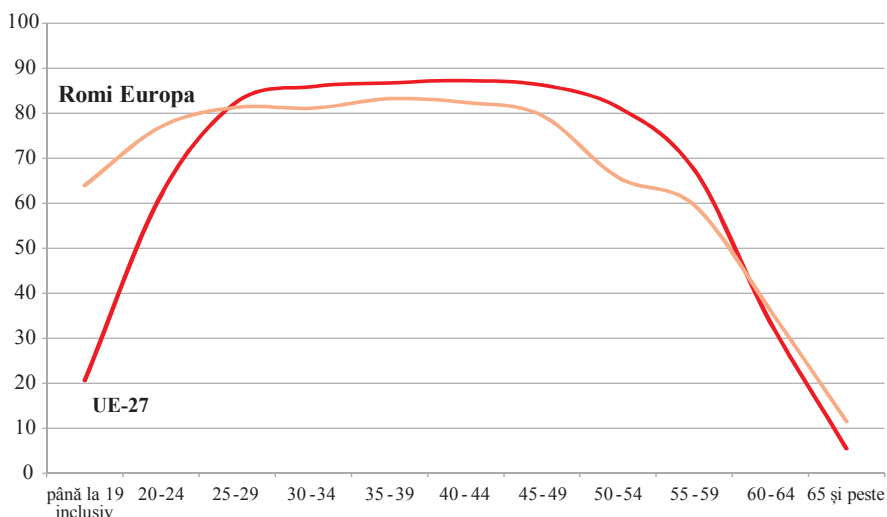

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Aspectele anterior descrise sunt reflectate mai clar de către curbele de activitate care prezintă ratele de activitate în funcție de grupele de vârstă. În ansamblul UE-27 avem de a face cu o pronunțată creștere a acestui indicator între 16 și 25 de ani, ratele cele mai mari fiind concentrate în intervalele de vârstă de 25-29 de ani (82,5%) și 45-49 de ani (86,2%). Ele descresc treptat în următoarele grupe de vârstă. Ratele de activitate ale populației de romi europeni se situează pe o traiectorie profesională foarte diferită. Pornind chiar de la grupa de vârstă cea mai

tână (16-19) rata de activitate este deja de 64% și crește foarte repede pentru a ajunge la 81% pentru grupa de vârstă 25-29 ani. Dacă pentru intervalul de vârstă 19-24 ani rata activității în cazul populației rome este mai mare decât la nivelul UE-27, pe intervalul de vârstă imediat următor situația se schimbă, în sensul că acest indicator este mai mare pentru UE-27. Trebuie însă remarcat faptul că începând cu vârsta de 60 de ani iarăși are loc o inversare a ierarhiilor, procentul activității rome fiind superior celui de la nivelul UE-27. Cea mai mare problemă este reprezentată de faptul că rata de activitate a populației rome se situează sub media europeană chiar pentru grupele de vârstă 25-60, perioada cea mai activă de viață pe piața muncii

Graficul 2. Ratele de activitate pe grupe de vârstă. Populația romă și UE-27

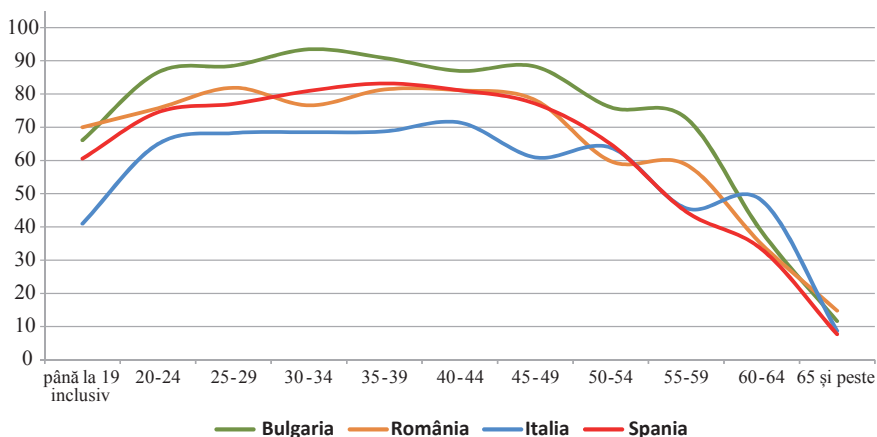

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Prin urmare, traiectoria profesională în cazul populației rome este mai amplă decât cea observată la nivelul UE-27 cu aproximativ 10 ani și este rezultatul unei încadrări timpurii a romilor pe piața muncii. Romii încep să muncească încă de la 16 ani, în timp ce la nivelul UE-27 vârsta medie de încadrare în muncă este de aproximativ 25 ani, dar pentru ambele categorii de populație ieșirea de pe piața forței de muncă se realizează în jurul vârstei de 60 ani. Traiectorie profesională mai amplă a romilor este sporită având în vedere că vorbim despre populația cea mai tânără din ansamblul UE-27, ceea ce înseamnă că romii își petrec cea mai mare parte din viață muncind, fenomen care se regăsește în toate cele patru țări din cadrul cercetării. Ratele de activitate ale romilor sunt foarte ridicate, începând chiar de la 16 ani, situându-se în jurul a 60-70%. Așa cum se poate vedea din grafic, există însă și diferențe între cele patru țări în ceea ce privește rata de activitate. În Bulgaria se înregistrează un procent ridicat de activitate pentru perioada de viață cea mai activă pe piața muncii (25 - 60), depășind 90% și fiind astfel mai mare decât cele de la

nivelul ansamblului UE-27. Dar în Italia se înregistrează o curbă de activitate mai scăzută, caracterizată printr-o creștere între 16 și 24 de ani (de la 40% la 65%), o stabilizare până la 50 de ani și apoi o coborâre odată cu înaintarea în vârstă. În ceea ce privește Spania și România, aici se descrie o traiectorie profesională similară pentru grupele centrale de vârstă (25-60), ratele fiind însă mai mici decât cele la nivelul ansamblului UE-27. În schimb, la nivelul UE-27, pentru grupele de vârstă între 25 și 54 de ani, rata este de 85%, fiind depășită doar de rata înregistrată de Bulgaria de 87,6%. Rata de activitate pentru aceeași grupă de vârstă în Spania este de 78,1%, în România este de 77,2% și în Italia, este de 67,6%.

Graficul 3. Ratele de activitate pe grupe de vârstă. Populație romă

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Introducând diferența dintre sexe (gen) ca variabilă în analiza prezenței pe piața muncii a populației rome se poate observa că în toate țările rata de activitate este mai mică la femeii decât la bărbați, aceeași situație care se observă și la nivelul întregii Uniuni Europene. Diferența dintre populația UE-27 și populația romă constă în dimensiunea decalajului. În timp ce rata activității la bărbații din ansamblul Uniunii Europene este cu 10,6 p.p. mai mare decât la femeii, în cazul populației rome această diferență este de 16,7 p.p. Cu toate acestea, nu în toate țările se întâmplă la fel. Bulgaria tinde spre un comportament asemănător cu cel de la nivelul întregii Uniuni (UE-27), rata activității în cazul bărbaților fiind cu 8,7 p.p. mai mare decât în cazul femeilor. Cele mai mari decalaje se observă în celelalte trei țări. În România diferența ratelor de activitate între cele două sexe este de 16,6 p.p. în Spania de 22,1 p.p. iar în Italia de 33 p.p.

Un alt element distinctiv al populației rome legat de gen este dat de diferența mai mare a ratei de activitate în cazul celor mai tineri. În ansamblul UE-27 diferența între ratele de ocupare ale celor două sexe în cadrul grupei de vârstă 16 - 24 de ani este până la 5,9 p.p. (45,2% bărbați, față de 39,3% femeii), în cazul

populației rome diferența crește până la 21,5 p.p. Prin urmare, în timp ce, la nivelul UE-27, decalajul aferent ratei de activitate între sexe este redus în rândul tinerilor, scăzând de la 10,6% la nivelul tuturor grupelor de vârstă, la 5,9% pentru grupa celor mai tineri. Dinamică nu este valabilă pentru populația romă, unde respectivul decalaj se menține. Aceasta se datorează faptului că, pentru UE-27, în grupa celor mai tineri rata de activitate este scăzută datorită nivelului mai mare al investiției în educație și formare și care vor permite intrarea ulterioară a acestora pe piața muncii. La nivelul populației rome, există o evidentă separare în funcție de gen. Bărbații intră pe piața muncii începând de la o vârstă fragedă, fără să poată dobândi un nivel de educație mai înalt și o mai bună pregătire și calificare profesională. Nici femeile rome tinere care nu beneficiază de niciun fel de orientare pe piața muncii (cele inactice) nu dobândesc o mai bună pregătire profesională din moment ce se dedică în mare parte activităților gospodărești și sectorului casnic.

Tabelul 2. Ratele de activitate pe sexe și grupe de vârstă. Populația Romă și populația UE-27

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Ambele sexe	74,9	70,6	60,2	68,9	70,7	62,5
până la 24 ani, inclusiv	80,2	73,5	54,9	68,1	71,8	42,3
25-54	87,6	77,2	67,6	78,1	79,5	85,0
55 ani și peste	39,5	37,4	37,2	26,9	35,5	29,3
Bărbați	79,9	79,2	75,8	80,0	79,5	67,6
până la 24 ani, inclusiv	92,9	82,4	69,0	81,1	82,5	45,2
25-54	90,6	85,5	84,8	89,6	87,8	91,6
55 ani și peste	45,6	46,1	49,0	34,7	42,9	33,7
Femei	71,2	62,6	42,8	57,9	62,8	57,0
până la 24 ani, inclusiv	72,1	64,0	38,7	53,6	61,0	39,3
25-54	85,3	69,8	48,6	67,4	72,2	78,4
55 ani și peste	34,7	29,9	23,3	19,6	29,0	24,3

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Pentru a demonstra cele de mai sus vom analiza situațiile de inactivitate în rândul tineretului rom. În cazul populației inactive masculine tinere (până în 24 de ani), un procent ridicat este reprezentat de studenți (51,4%) și de cei care prestează activități în gospodărie (22,2%). De asemenea, în rândul populației rome există un procent mare de tinere rome inactive care în marea lor majoritate (72,2%) prestează activități în gospodărie și într-o mai mică măsură se dedică studiilor (19,1%). Acest fenomen tipic populației rome se observă în toate cele patru țări. Bulgaria este una dintre țările unde se accentuează decalajul între genuri în cazul ratei de activitate, trecându-se de la o diferență de 8,7 p.p. la nivel global la una de 20,8 p.p. în cazul tinerilor. Situația este aceeași ca cea explicată la nivel general: 60% dintre tinerii bărbați romi inactivi se dedică studiilor în timp ce 74,2% dintre femeile se ocupă cu activitățile gospodărești. O situație identică întâlnim în România unde 60% dintre

tinerii inactivi bărbați sunt studenți, iar 74,4% dintre femeile tinere inactive prestează activități gospodărești. În Italia 60,9% dintre bărbații sub 24 de ani sunt studenți, în timp ce 80,4% dintre femeile tinere inactive prestează activități gospodărești. În ceea ce privește procentele din Spania, acestea sunt de 42,1%, respectiv de 69,6%, deși este adevărat că în această țară numărul studenților din rândul tineretului inactiv feminin este la fel de important, ajungând la 30,4%.

Tabelul 3. Populația inactivă. Motive pentru inactivitate. Populația romă.

	Până la 24		25 – 54		55 și peste		Total		
	M	F	M	F	M	F	M	F	T
Elev sau student (Învățământul formal)	51,4	19,1	3,3	1,5	0,0	0,0	10,7	4,9	6,8
Pensionar(ă) pentru limită de vârstă, pensionare anticipată	1,3	0,0	15,0	4,1	60,5	48,0	33,4	17,2	22,5
Persoană care prestează munci casnice în propria gospodărie	22,2	72,2	25,1	82,7	13,9	36,7	19,4	65,7	50,5
Persoană cu invaliditate permanentă	2,3	2,5	23,8	6,5	23,3	21,0	19,5	10,3	13,3
Beneficiar de venit minim garantat sau al unei alte scheme similare	3,5	8,0	20,5	13,2	5,7	8,7	10,5	10,6	10,6
Beneficiar al unei pensii alta decât pensia de vârstă, pensie anticipată sau venitul minim garantat	0,0	3,4	11,7	3,6	11,7	6,6	9,5	4,5	6,2
Persoană care prestează muncă în folosul societății sau desfășoară alte activități non-profit	0,0	1,0	0,8	0,0	0,9	0,0	0,7	0,2	0,4
Alte motive de inactivitate	27,6	9,8	12,8	7,0	4,9	5,0	11,9	7,0	8,6

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Am arătat până în acest punct traiectoria profesională parcursă de populația romă în contextul încadrării sale în muncă, specificându-se diferențele cele mai importante din comparația efectuată cu tendințele existente în rândul ansamblului UE-27, precum și motivele invocate de subiecți pentru a explica inactivitatea. Pentru a încheia această secțiune, se prezintă în continuare și profilul populației active. Așa cum se poate vedea din tabelul de mai jos, bărbații dețin cea mai mare pondere în populația activă atât la nivelul întregii populații rome cât și la nivelul populației din UE-27. Astfel, 53,3% din activitatea populației rome este executată de bărbați, aceasta fiind o cifră apropiată de procentul de 55,9% pentru ansamblul UE-27. Distribuția pe țări relevă faptul că există o proporție mai mică a femeilor active în

Spania (46,9%), România (46%) și Italia (33,5%). Numai în Bulgaria raportul se inversează în sensul că 54,7% din activitate este executată de femei. Dar dacă există un factor care deosebește comunitățile de romi de restul populației, acesta este distribuția populației active în funcție de structura pe vârste, având în vedere că populația romă activă este mai tânără decât populația activă de la nivelul UE-27. Ponderea persoanelor active în rândul tinerilor romi 24 de ani și sub este de 22%, cu 15,4 p.p. mai mare decât aceeași pondere la nivelul populației din ansamblul Uniunii care este de 6,6%. Această situație se regăsește și în cele patru țări care au făcut obiectul cercetării, în special în Italia (27,1%) și Spania (25,8%), unde tinerii activi au o pondere mai mare, urmate îndeaproape de România și Bulgaria (21,6%, respectiv cu 17,8%).

Tabelul 4. Distribuția procentuală a populației active pe grupe de vârstă și sex

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Total	100	100	100	100	100	100
Bărbați	45,3	54,0	66,5	57,8	53,3	55,9
Femei	54,7	46,0	33,5	42,2	46,7	44,1
Ambele sexe	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	17,8	21,6	27,1	25,8	22,0	6,6
25-54	69,6	70,6	65,6	69,2	69,8	77,1
55 ani sau peste	12,6	7,8	7,3	5,0	8,1	16,2
Bărbați	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	17,6	23,2	27,3	28,0	23,7	5,4
25-54	68,3	68,5	64,9	66,3	67,7	28,0
55 ani sau peste	14,1	8,3	7,8	5,7	8,6	66,7
Femei	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	17,8	19,7	26,7	22,7	20,1	7,4
25-54	70,8	73,1	67,1	73,0	72,3	78,2
55 ani sau peste	11,4	7,2	6,2	4,3	7,6	14,4

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Sintetizând, putem afirma că există două trăsături distinctive ale ocupării în cazul populației rome. În primul rând este vorba de o populație care se încadrează în activitatea economică începând cu vârsta minimă legală de muncă (și în unele cazuri chiar înainte de vârsta legală stabilită în acest sens), iar intrarea atât de timpurie pe piața forței de muncă presupune niveluri mai joase de studii, după cum se va arăta în continuare. În al doilea rând se constată un decalaj considerabil între sexe în rândul populației rome tinere. S-ar putea crede că tineretul rom inactiv își dedică timpul pentru creșterea nivelului personal de studii, dar nu este așa. Din contră, se observă o diferențiere clară în funcție de gen în familiile în care există tineri cu vârsta legală de muncă, iar aceștia sunt inactivi. În timp ce bărbații tineri inactivi își dedică timpul studiilor și îmbunătățirii consecvente a viitoarei poziții pe piața muncii, femeile tinere inactive își orientează activitatea zilnică spre mediul casnic.

Un factor determinant: Pregătirea pentru accesarea oportunităților de încadrare în muncă

După cum s-a menționat anterior, una dintre trăsăturile distinctive și determinante ale populației rome este tinerețea, ceea ce ajută la explicarea unor modele privind încadrarea în muncă a membrilor acestei comunități. Un alt factor determinant care apare în ecuație este nivelul scăzut de educație. După cum se poate observa în următorul tabel, 94,1% dintre persoanele rome cu vârsta de 16 ani și peste au absolvit cel mult nivelul primar de studii¹⁴, cifră ce contrastează cu 32,8% pentru UE-27. Altfel spus, în timp ce doar 5,9% din populația romă cu vârsta legală de muncă are studii secundare sau superioare, în ansamblul UE-27 acest procent este de 67,2%. Situația respectivă se repetă în cazul persoanelor active, ocupate și inactive. În cadrul populației active rome, 6,1% dintre persoane au studii secundare sau superioare, mult sub procentul de 77% înregistrat în cadrul UE-27. În ceea ce privește populația ocupată, cifrele sunt de 7,9%, respectiv 78,6%, iar la nivelul populației inactive se înregistrează 5,6% respectiv 49,6%. Această slabă pregătire a populației rome pentru ocuparea locurilor de muncă este o caracteristică care se regăsește în toate cele patru țări analizate. După cum se poate observa în tabelul de mai jos, în fiecare dintre cele patru țări, procentul persoanelor al căror nivel maxim de studii este cel primar depășește 90% atât la populația de 16 ani și peste, cât și la persoanele active, ocupate și inactive.

¹⁴ În studiul de față nivelul de educație a fost clasificat în baza de date comună în următorul fel: nici un fel de școală; nivel primar/școală generală neterminată (8 clase); nivel primar (8 clase terminate); nivel secundar (nivel liceal); învățământ post-liceal, universitar sau postuniversitar.

Tabelul 5. Distribuția procentuală în funcție de cel mai înalt nivel de educație¹⁵.

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
16 ani și peste	100	100	100	100	100	100
Educație pre-primară, primară și secundară	96,2	95,9	94,2	90,0	94,1	32,8
Educație secundară superioară și post-secundară non-terțiară	3,2	3,4	5,3	7,4	4,7	44,9
Primul și al doilea stadiu al educației terțiare	0,6	0,7	0,5	2,6	1,2	22,3
Activi	100	100	100	100	100	100
Educație pre-primară, primară și secundară	95,5	95,5	92,3	90,7	93,9	23,1
Educație secundară superioară și post-secundară non-terțiară	3,8	3,9	6,9	6,8	4,8	48,5
Primul și al doilea stadiu al educației terțiare	0,7	0,6	0,8	2,5	1,3	28,4
Ocupați	100	100	100	100	100	100
Educație pre-primară, primară și secundară	92,5	93,8	91,0	90,0	92,1	21,4
Educație secundară superioară și post-secundară non-terțiară	6,0	5,2	7,7	7,0	6,1	48,9
Primul și al doilea stadiu al educației terțiare	1,5	1,0	1,3	3,0	1,8	29,7
Inactivi	100	100	100	100	100	100
Educație pre-primară, primară și secundară	98,5	96,6	97,2	88,4	94,4	50,4
Educație secundară superioară și post-secundară non-terțiară	1,5	2,5	2,8	9,0	4,4	38,4
Primul și al doilea stadiu al educației terțiare	0,0	0,9	0,0	2,6	1,2	11,2

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

¹⁵ Educație pre-primară, primară și secundară inferioară (nivel 0-2): pentru Bulgaria este: niciunul, inițial, primară și secundară; pentru România este: niciunul, școala primară neterminată, școala primară absolvită și liceu neterminat; pentru Italia este: niciunul, ciclul elementar, ciclul secundar și ciclul liceal; Pentru Spania este: niciunul, școala primară incompletă, școala primară ncompletă și ciclul liceal incomplet.

Învățământ secundar superior și post-superior non-terțiar (nivel 3 și 4): pentru Bulgaria este: învățământ secundar tehnic și profesional secundar de specialitate; pentru România este: ciclul gimnazial/liceal absolvit; pentru Italia este: învățământ profesional și liceu absolvite; pentru Spania este: ciclul secundar absolvit.

Învățământ terțiar – prima și a doua etapă (nivelul 5 și 6): pentru Bulgaria este: colegiu și licență; pentru România este: școală vocațională suplimentară sau ucenicie, pentru Italia este: diplomă de licență, de masterat sau de doctorat; pentru Spania este: ciclul superior de formare, diplomă universitară, diplomă de masterat și doctorat.

Nivelul slab de pregătire școlară, factor determinat în materie de accesare a pieței muncii, este o altă trăsătură distinctivă a populației rome. Încadrarea în muncă de la vârste foarte tinere presupune, fără nicio îndoială, faptul că individul respectiv nu mai poate să își dedice suficient timp îmbunătățirii nivelului de educație și formare ceea ce i-ar permite ulterior, accesarea unui loc de muncă calificat. Din contră, romii reprezintă o forță de muncă necalificată care se situează pe segmentul cel mai slab și mai vulnerabil al pieței muncii, un segment afectat tot mai des de efectele crizei, și care, prin urmare, obține locuri de muncă dintre cele mai precare.

Ocuparea populației rome: instabilitate și vulnerabilitate pe piața muncii

La fel ca în cazul UE-27, structura internă a populației rome ocupate se caracterizează printr-o pondere mai mare a bărbaților. Această situație se observă în cele patru țări analizate, deși există unele diferențe între ele. Astfel, în timp ce 56,1% din populația ocupată în UE-27 este de tip masculin, pentru populația romă în general această cifră este de 57,9%. Italia este țara unde populația ocupată are cea mai mare pondere masculină (78,7%), urmată de România (60,4%), Spania (56%) și Bulgaria (52,4%). Dacă ne uităm la vârstă, constatăm că populația romă încadrată în câmpul muncii este mult mai tânără decât corespondentul ei la nivelul Uniunii Europene, așa cum s-a menționat deja în analiza încadrării în muncă. În timp ce 5,2% din populația activă la nivelul UE-27 este reprezentată de tineri sub vârsta de 24 ani, în comunitatea romă acest procent este 19,9%.

Tabelul 6. Distribuția procentuală a populației ocupate în funcție de sex și grup de vârstă.

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Total	100	100	100	100	100	100
Bărbați	52,4	60,4	78,7	56,0	57,9	56,1
Femei	47,6	39,6	21,3	44,0	42,1	43,9
Ambele sexe	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	16,5	17,7	23,3	24,1	19,9	5,8
25-54	72,1	72,1	69,4	69,2	71,0	77,7
55 ani și peste	11,4	10,2	7,3	6,7	9,1	16,5
Bărbați	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	18,5	21,0	23,2	27,5	22,9	5,2
25-54	68,6	68,7	69,2	65,2	67,6	77,2
55 ani și peste	12,9	10,3	7,6	7,3	9,5	17,6
Femei	100	100	100	100	100	100
24 ani și sub	14.2	12.5	23.4	19.7	15.8	6.7
25-54	75.9	77.4	70.3	74.0	75.7	78.3
55 ani și peste	9.9	10.1	6.3	6.3	8.5	15.0

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Cu privire la ratele ocupării și în special cu privire la procentul persoanelor care au o ocupație în raport cu populația totală cu vârsta legală de încadrare în muncă, am constatat inegalități între populația romă și populația totală de la nivelul UE-27, întrucât rata ocupării la populația romă este mai mică cu 19,9 p.p. față de cea de la nivelul UE-27. Și de data aceasta, am identificat diferențe între țările analizate. Cea mai ridicată rată de ocupare a romilor s-a constatat în Spania și anume 43,8%, urmată de Italia cu 37,8%, și mult mai departe regăsim România cu 36,3% și Bulgaria cu 31,1%.

Diferența evidentă dintre populația romă și populația de la nivelul ansamblului UE-27 reiese din analiza comparativă a datelor în funcție de sexul respondentului. Diferența de aproape 20 p.p. aferentă ratei globale de ocupare se reduce pentru bărbați la doar 16,4 p.p. și crește la 22,2 p.p. în cazul femeilor. Aceeași observație este valabilă și când vine vorba de analiza datelor la nivelul fiecărei țări în parte. Cea mai mare diferență dintre rata ocupării la bărbați și cea la femei, anume 39,3 p.p. se constată în special în cazul Italiei. Restul țărilor se încadrează în intervale mai mult sau mai puțin asemănătoare: 17,9 p.p. în România, 12,9 p.p. în Bulgaria, iar Spania are cea mai mică diferență, de doar 10,9 p.p., diferență care o apropie de standardul european.

Tabel 7. Ratele de ocupare pe sexe și vârste

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Ambele sexe	31,1	36,3	37,8	43,8	37,4	57,3
24 de ani și sub	30,9	30,9	29,5	40,6	34,4	33,6
25-54	37,6	40,6	44,8	49,6	42,8	77,9
55 de ani și peste	14,9	25,2	23,4	22,8	21,0	27,2
Bărbați	38,5	45,6	56,3	49,3	45,8	62,2
24 de ani și sub	47,1	42,9	43,7	49,0	45,9	35,6
25-54	43,9	49,4	67,2	54,3	50,5	84,1
55 de ani și peste	20,2	32,9	35,3	27,6	27,3	30,8
Femei	25,7	27,7	17,0	38,4	29,9	52,1
24 de ani și sub	20,7	18,0	13,5	31,1	22,9	31,4
25-54	33,0	32,6	20,3	45,2	36,0	71,7
55 de ani și peste	10,9	18,4	9,3	18,6	15,4	23,0

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

După ce am descris structura demografică a ocupării romilor și ratele relevante de ocupare, în următoarele tabele am trecut la prezentarea caracteristicilor ocupării din punct de vedere al situației profesionale, al programului de lucru, al caracterului temporar și al activității economice a majorității persoanelor de etnie romă angajați. Cu ajutorul acestor informații dorim să demonstrăm faptul că populația romă lucrează în segmentul cel mai slab și mai vulnerabil al pieței muncii.

Începând cu situația profesională, primul lucru care iese în evidență este diferența copleșitoare dintre statele UE-27 în ceea ce privește persoanele salariate

(rata salariaților). Acest indicator este mult mai redus la populația romă, ceea ce are consecințe în ce privește protecția socială și calitatea locului de muncă de care beneficiază o persoană. În timp ce 83,3% din populația din Uniunea Europeană este salariată, în cazul persoanelor de etnie romă această cifră coboară la 40,6%, deci o diferență de 42,7 p.p. Acest fenomen se constată atât în rândul bărbaților (cu o diferență de 43,3 p.p.), cât și în rândul femeilor (cu o diferență de 41,3 p.p.). Există și alte diferențe între fiecare dintre cele patru țări ce fac obiectul anchetei. Cea mai crescută rată a salarizării este în Bulgaria cu 72,2%, urmată de departe de Italia cu 41,3%, Spania cu 38,4% și România cu 24,1%.

Tabel 8. Distribuția procentuală a populației ocupate pe sexe și status profesional

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE- 27
Ambele sexe	100	100	100	100	100	100
Salariați	77,2	24,1	41,3	38,4	40,6	83,3
Lucrători pe cont propriu cu salariați	2,4	1,3	5,5	0,3	1,3	4,4
Lucrători pe cont propriu fără salariați	14,4	55,3	17,3	35,2	38,4	10,7
Colaborator în activitatea economică a familiei	4,2	2,4	6,3	26,0	11,7	1,6
Alta	1,8	16,7	29,7	0,1	8,0	--
Bărbați	100	100	100	100	100	100
Rata salariaților	73,1	23,3	37,0	33,5	36,5	79,7
Lucrători pe cont propriu cu salariați	3,4	1,2	6,0	0,3	1,6	6,1
Lucrători pe cont propriu fără salariați	18,3	58,2	20,4	43,1	43,8	13,2
Rata colaboratorilor în activitatea economică a familiei	3,4	2,2	6,0	22,9	10,0	1,0
Alta	1,8	15,1	30,6	0,2	8,1	--
Femei	100	100	100	100	100	100
Rata salariaților	81,8	25,5	58,2	44,5	46,3	87,6
Lucrători pe cont propriu cu salariați	1,3	1,4	3,6	0,3	1,0	2,4
Lucrători pe cont propriu fără salariați	10,1	51,0	5,5	25,2	30,7	7,8
Rata colaboratorilor în activitatea economică a familiei	5,0	2,8	7,3	30,0	14,1	2,2
Alta	1,8	19,3	25,4	0,0	7,9	--

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

În acest sens, un alt aspect care definește ocuparea populației rome este situația lor profesională ca lucrători pe cont propriu ¹⁶ (fără salariați), 38,4% aflându-

¹⁶ Conceptul de lucrător pe cont propriu este diferit pentru cele patru țări analizate (în Spania lucrătorii pe cont propriu lucrează fără contract, dar în condiții reglementate - aceștia plătesc diferite tipuri de

se în această situație profesională (cu 27,7 p.p. mai mult decât procentul de 10,7% de la nivelul UE-27). În România sunt cei mai mulți lucrători pe cont propriu (55,4%), apoi în Spania (35,2%), și într-un plan mai îndepărtat Italia (17,3%) și Bulgaria (14,4%). În mod similar, este frapant să observăm ponderea foarte mare a colaboratorilor în activitatea economică a familiei din Spania, ceea ce reprezintă 26% din ocupare, o caracteristică distinctivă pentru această țară, restul țărilor înregistrând valori mai mici (6% în Italia, 4,2% în Bulgaria și 2,4% în România). Nu trebuie ignorat nici procentul ridicat al persoanelor de etnie romă care se află în "alte situații profesionale", în special cei 16,7% din România și cei 29,5% din Italia, o categorie care poate ascunde situații de muncă extrem de ilegale. În ceea ce privește genul, datele studiului se repetă pentru ansamblul țărilor analizate: avem de a face cu o rată mai mică a salariaților față de cea identificată în statele UE-27 și o pondere semnificativă a persoanelor care se declară ca lucrători pe cont propriu fără angajați. În plus, activitatea ca lucrător pe cont propriu în rândul populației rome europene este predominant masculină (43,8%) față de cea în cazul femeilor (30,7%). Această distincție este evidentă în fiecare din cele patru țări analizate, mai ales în Italia unde 20,4% dintre bărbați sunt lucrători pe cont propriu față de 5,5% pentru femei (o diferență de 14,9 p.p.), în timp ce în Spania aceste cifre sunt de 43,1% și respectiv 25,2% (o diferență de 1,9 p.p.). Aceste diferențe persistă și în Bulgaria și România deși nu sunt la fel de accentuate, în cazul Bulgariei diferența fiind de 8,2 p.p., iar pentru România de 7,2 p.p.

Așadar, ocuparea persoanelor de etnie romă are loc într-unul din cele vulnerabile segmente ale pieței forței de muncă pentru că lucrătorii pe cont propriu fără salariați au cele mai puține (sau deloc) drepturi de muncă. Cu toate acestea, în Bulgaria acest fenomen nu este atât de pregnant grație procentului mare de salariați, fapt pozitiv din punctul de vedere al drepturilor de muncă. Este la fel de adevărat că activitatea independentă este mai puțin vizibilă în Spania dar, cu toate acestea, comunitatea romă din această țară se află într-o situație mai precară. Motivul este reprezentat de ponderea semnificativă a celor care se declară ca fiind colaboratori în activitatea economică a familiei, situație în care activitatea profesională este strâns legată de familie generând, deci, o evidentă pierdere a drepturilor de muncă.

Un alt element definitoriu pentru vulnerabilitatea ocupării în rândul romilor care este caracteristic și populației rome europene îl constituie programul de lucru cu normă parțială (sub 8 ore/zi). Următorul tabel prezintă ratele lucrătorilor cu normă parțială, adică procentul persoanelor ocupate care lucrează cu un astfel de program. Primul aspect care atrage atenția este faptul că în general în cele patru țări (romi Europa) 47,9% din ocuparea populației rome se realizează cu normă parțială, un procent cu 28,3 mai mare decât rata la nivelul UE-27 (19,6%). Diferența în funcție de sex de la nivelul țărilor UE-27, cu 9,1% pentru bărbați și 32,1% pentru femei, nu

impozite). În cazul României și al Bulgariei, persoanele declarate ca lucrători pe cont propriu pot lucra fără un contract legal. Din cauza acestei varietăți de definiții, datele de care dispunem trebuie analizate acordând atenție deosebită specificului fiecărei țări.

apare și în rândul populației rome ocupate, unde aceste cifre sunt de 46,5% respectiv 49,8% .

Între cele patru țări, Bulgaria este țara cu cel mai mic procent de muncă cu normă parțială (24,7%), înregistrându-se un procent ceva mai mare în rândul bărbaților (27,4%), decât în rândul femeilor (21,7%). În schimb, țara cu cel mai mare procent de muncă cu normă parțială este România cu 65,4%, unde diferențele de gen sunt abia perceptibile. Italia cu 47,7% și Spania cu 42,3%, se află într-o situație intermediară. Tocmai în aceste două țări s-a constatat cea mai mare diferență în funcție de gen în rata muncii cu normă parțială. În Italia ponderea acestui tip de program de lucru este cu 28,5 p.p. mai mare pentru femei, iar în Spania diferența este de 14,1 p.p.

Tabel 9. Normă parțială de lucru pe sex și vârstă

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Total	24,7	65,4	47,7	42,3	47,9	19,6
24 de ani și sub	37,5	82,8	55,0	52,9	60,5	30,3
25 de ani și peste	22,4	62,0	45,5	39,0	44,8	18,5
Bărbați	27,4	64,8	42,1	36,1	46,5	9,1
24 de ani și sub	40,7	86,7	51,1	50,0	62,6	22,8
25 de ani și peste	24,8	59,1	39,5	30,8	41,8	7,8
Femei	21,7	66,4	70,6	50,2	49,8	32,1
24 de ani și sub	33,3	69,2	69,2	57,9	56,1	39,0
25 de ani și peste	19,8	66,1	71,1	48,3	48,6	31,4

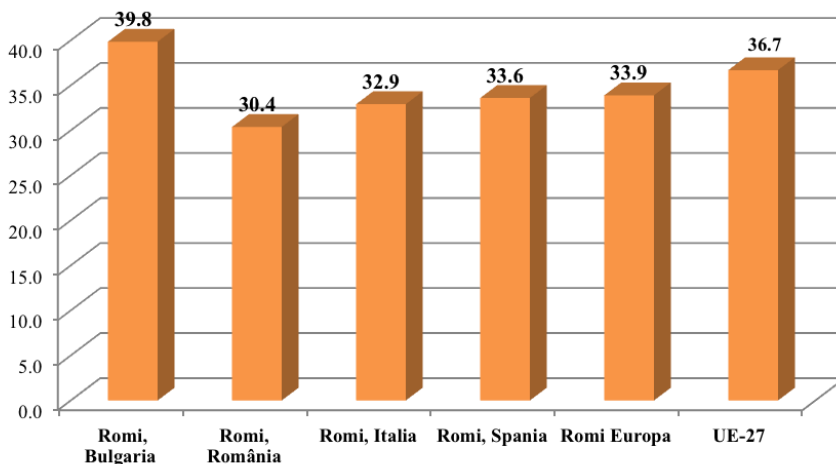
Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Angajarea în muncă cu normă parțială este caracteristică pentru femeile din țărilor UE-27, dar apare și în cazul valorilor agregate calculate sub denumirea de "romi Europa" ca medie ponderată a datelor pentru cele patru țări. Aceeași observație este valabilă în cazul a două dintre țări (Spania și Italia), dar și în ceea ce privește tinerii. Astfel, un procent de 30,3% din tineretul ocupat din Uniunea Europeană lucrează cu normă parțială, adică cu 10,7 p.p. peste media pentru toate grupele de vârstă. Aceeași situație se poate constata și în ocuparea populației rome europene cu o rată de 60,5%, și anume cu 12,6 p.p. mai mult decât media înregistrată la nivel global, de 47,9%. Acest fenomen apare în toate țările atât la bărbați, cât și la femei, cu excepția ocupării în rândul femeilor italiene unde se înregistrează un indicator similar între tinere și restul populației.

Prin urmare, din cauza ponderii activității cu normă parțială în rândul populației rome, numărul mediu de ore lucrate pe săptămână este cu 2,8 ore mai mic decât numărul mediu de ore lucrate în țările UE-27. De fapt, în timp ce numărul mediu de ore pe săptămână la populația romă este de 33,9 ore, pentru populația UE-27 în general această cifră crește la 36,7 ore. Țara cu cea mai mică rată a ocupării cu normă parțială în cazul populației rome, adică unde se obține cea mai mare medie,

este Bulgaria cu 39,8 ore. România, unde se înregistrează cea mai mare rată a ocupării cu normă parțială, este țara cu cel mai mic număr mediu de ore (30,4), urmată de Italia cu 32,9 și Spania cu 33,6.

Grafic 4. Numărul mediu de ore de muncă pe săptămână în activitatea principală

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

O altă problemă relevantă în stabilirea caracteristicilor muncii întreprinse de persoanele rome și diferențele acestora față de Europa, o constituie caracterul sezonier al activității prestate. În acest caz, indicatorul utilizat este rata muncii sezoniere. Acesta este definit ca fiind ponderea salariaților cu contract sau aflați într-o relație profesională sezonieră în totalul salariaților. Din nou, populația romă se situează pe segmentul de muncă cel mai vulnerabil și precar. În timp ce rata muncii sezoniere în UE-27 este de 14,2%, în rândul populației rome această cifră este cu 21,2 p.p. mai mare atingând 35,4%. Se constată din nou diferențe între cele patru țări analizate. Cu 18,7%, România înregistrează cea mai mică rată a muncii sezoniere la romi, urmată de Bulgaria cu 21,7%, țările din Est dând dovadă de un comportament sezonier radical diferit de țările din Europa mediteraneană. În Italia 59,8% dintre salariații romi lucrează în baza unei relații de muncă sezoniere, pe când în Spania acest procent este de 53,4%.

Dacă munca cu normă parțială era o caracteristică a ocupării femeilor, munca sezonieră este o trăsătură definitorie a persoanelor tinere. De fapt, rata muncii sezoniere la populația ocupată cu vârsta sub 24 de ani din UE-27 este de 42,2%, cu 28 de p.p. peste media tuturor grupelor de vârstă. Pe de altă parte, munca sezonieră afectează 53,2% dintre tinerii romi salariați, cu 17,7 p.p. peste ponderea romilor din toate grupele de vârstă. Se descoperă din nou diferențe importante în cele patru țări supuse analizei. Din nou, în Bulgaria se observă situația profesională cea mai puțin instabilă și vulnerabilă, având rata cea mai scăzută de muncă sezonieră

din rândul tinerilor (18,8%) apropiată de media globală. În Italia se înregistrează cel mai ridicat procent, 79,3% și o diferență de 19,5 puncte procentuale, urmată de Spania unde 65,2% dintre tineri lucrează în baza contractelor de muncă sezonieră, cu 11,8 p.p. peste media sa globală. Cea mai mare diferență, după Italia, se înregistrează în România, unde rata muncii sezoniere în rândul tinerilor este de 44,4%, cu 25,8 p.p. peste media pe țară.

Tabel 10. Ratele de muncă sezonieră în funcție de sex și vârstă

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Total	21,7	18,7	59,8	53,4	35,5	14,2
24 de ani și sub	18,8	44,4	79,3	65,2	53,2	42,2
25 de ani și peste	22,0	15,9	53,0	50,7	32,7	11,1
Bărbați	21,8	18,5	60,0	53,3	34,9	13,7
Femei	21,6	18,9	59,4	55,0	36,0	14,8

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Situația profesională, ocuparea cu normă parțială și caracterul sezonier al activității prestate sunt dimensiuni ce definesc precaritatea muncii. Aceste caracteristici trebuie adăugate sectorului productiv către care se orientează ocuparea, pentru a putea stabili dacă persoanele rome se situează efectiv pe segmentul de muncă cel mai vulnerabil și precar, și prin urmare cel mai înclinat spre recepționarea efectelor contextului actual de criză economică. În general, în țările din est există un grad mai mic de orientare spre sectorul serviciilor: 56,2% pentru Bulgaria și 61,3% pentru România. Aceste cifre se situează sub media de 69,8% înregistrată în țările UE-27. În Italia (81,5%) și Spania (76,3%) avem de a face cu incidența cea mai mare în sectorul serviciilor în ceea ce privește ocuparea etnicilor rome.

Sectorul productiv spre care se orientează în număr mare romii este comerțul, sector în care sunt ocupați 38% dintre respondenți, cu 23,9 de p.p. mai mare decât media de 14,1% din UE-27. Angajarea persoanelor rome în comerț se observă cu precădere în Spania (61,3%) și Italia (43,3%), dar nu atât de mult în România (12,6%) și Bulgaria (9,8%). Agricultură este sectorul care generează cele mai multe locuri de muncă în Bulgaria, 19,5% dintre romi fiind cuprinși aici, urmată de administrația publică cu 18,9%, industrie cu 13% și construcțiile cu 11,2%, acumulând în aceste sectoare 62,6% din angajarea persoanelor rome din țară. România dispune de o structură productivă oarecum similară, 68,1% din ocuparea romă concentrându-se pe industrie (20,2%), sănătate și servicii sociale (14,3%), comerț (12,6%), administrație publică (10,9%) și construcții (10,1%).

Tabel 11. Distribuția procentuală a populației ocupate în funcție de activitatea economică (CAEN-08)

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE- 27
Total	100	100	100	100	100	100
Agricultură, domeniul forestier și piscicol	19,5	8,4	6,3	1,9	8,1	5,0
Industrie	13,0	20,2	5,2	2,0	8,3	17,7
Construcții	11,2	10,1	7,0	4,6	7,5	7,5
Comerț en gross și en detail; reparare vehicule și motociclete	9,8	12,6	43,3	61,3	38,0	14,1
Transport și depozitare	3,3	2,5	7,0	1,1	2,2	5,1
Activități hoteliere și alimentare	2,4	0,0	5,2	4,4	3,1	4,6
Informații și comunicații	1,8	0,0	0,0	0,0	0,5	2,9
Activități financiare și de asigurări	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	3,0
Activități în domeniul imobiliar	0,0	0,0	1,1	0,0	0,0	0,8
Activități profesionale, științifice și tehnice	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	5,0
Activități în domeniul serviciilor administrative și de suport	0,0	0,0	0,0	8,4	4,2	4,0
Administrație publică și apărare; securitate socială obligatorie	18,9	10,9	0,0	1,2	7,7	7,1
Educație	1,8	3,4	2,2	3,6	3,0	7,4
Activități în domeniul medical și al asistenței sociale	6,8	14,3	1,1	2,7	5,7	10,4
Artă, divertisment și recreare	6,8	0,0	0,0	3,6	3,7	1,6
Alte activități în domeniul serviciilor	4,7	17,6	19,3	2,2	6,4	2,4
Activități domestice în calitate de angajatori	0,0	0,0	1,5	3,0	1,6	1,2
Activități ale organizațiilor și organismelor extrateritoriale	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Din perspectiva sectorului productiv în care lucrează populația romă, se constată diferențe în cele patru țări ce fac obiectul analizei. Pe de o parte, grupul țărilor mediteraneene care situează angajarea persoanelor rome într-o zonă puternic caracterizată de modelul său productiv, în special comerțul, plasând această populație pe locuri de muncă mai puțin calificate. Pe de altă parte, țările din Europa de Est, cu o mână de lucru romă mai diversificată, distribuită în sectoare productive distincte unde, poate din cauza moștenirii perioadei comuniste, există o prezență productivă importantă în industrie, dar mai ales în administrația publică, sănătate și servicii sociale.

Șomajul persoanelor rome: trăirea intensă a efectelor crizei

S-a observat până în acest moment că populația romă se caracterizează prin orientarea de la o vârstă foarte tânără spre activități lucrative fapt care o împiedică să se dedice studiilor și formării care i-ar permite accesarea unui segment al pieței muncii mai calificat. Vârsta precoce și slaba pregătire constituie un binom care plasează populația romă într-un tip de activitate extrem de sensibilă la perioadele de recesiune economică. Este și cazul populației rome europene care trăiește cu intensitate consecințele crizei de pe piața muncii și care a trecut repede de la situația de a avea un loc de muncă precar la aceea de a fi șomeri. Rata șomajului în rândul persoanelor rome este de 5,7 ori mai mare decât rata înregistrată în UE-27, adică 47,1% față de 8,3%. Această rată a șomajului extrem de mare este prezentă în toate țările, pe toate segmentele de vârstă, atât la bărbați, cât și la femei. Rata cea mai scăzută a șomajului în rândul romilor se înregistrează în Spania cu 36,4%, urmată de Italia cu 37,3%, România cu 48,6% și Bulgaria cu 58,7%. Aceste cifre dramatice nu fac decât să reflecte o situație de-a dreptul alarmantă pentru populația romă europeană.

Tabel 12. Ratele șomajului în funcție de sex și vârstă

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Ambele sexe	58,7	48,6	37,3	36,4	47,1	8,3
24 de ani și sub	61,4	58,0	46,2	40,4	52,8	20,8
25-54	57,0	47,5	33,7	36,5	46,5	8,4
55 de ani și peste	62,1	32,8	37,1	15,4	41,9	7,2
Bărbați	51,8	42,4	25,7	38,4	42,7	8,1
24 de ani și sub	49,2	48,0	36,8	39,5	45,0	21,3
25-54	51,6	42,2	20,8	39,4	42,6	8,2
55 de ani și peste	55,8	28,6	28,0	20,6	36,9	8,5
Femei	63,9	55,8	60,2	33,7	53,0	8,5
24 de ani și sub	71,3	71,8	65,1	41,8	63,2	20,2
25-54	61,3	53,2	58,3	32,9	50,6	8,6
55 de ani și peste	68,6	38,5	60,0	5,3	48,3	5,1

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

În plus, rata șomajului este mai mare în rândul femeilor din Bulgaria, România și Italia. În cazul Spaniei situația este diferită, observându-se o rată a șomajului mai mare în rândul bărbaților. Explicația poate fi găsită dacă se analizează puțin situația sectoarelor productive ale fiecărei țări, deși în cazul Spaniei reducerea numărului de locuri de muncă în sectorul construcțiilor, o activitate rezervată mai mult bărbaților, a afectat și ocuparea persoanelor rome. În plus, se poate spune că șomajul afectează mai ales tinerii romi. Rata șomajului în rândul tinerilor romi este de 52,8%, deci cu 32 p.p. peste rata șomajului calculată la nivelul Uniunii Europene.

În România, Italia și Spania, rata șomajului la tineri este cea mai ridicată dintre toate grupele de vârstă. În Bulgaria, rata șomajului la tineri este similară cu rata șomajului pentru grupa de vârstă de 55 de ani și peste. Faptul că șomajul afectează în mai mare măsură tineretul nu este un atribut distinctiv al populației rome, ci se aliniază dinamicilor actuale ale pieței muncii în Uniunea Europeană. Diferența constă în dimensiune; șomajul afectează mult mai mult populația romă.

Pe lângă cele menționate anterior, trebuie remarcat faptul că, pentru grupa de vârstă de 55 de ani și peste, rata șomajului este de 62,1% în Bulgaria, procent aflat la distanță față de cifra de 37,1% înregistrată în Italia, 32% în România și 15,4% în Spania. În mod similar, rata șomajului pentru diferite grupe de vârstă este unică în Spania, acest indicator scăzând odată cu creșterea vârstei, în timp ce situația este exact invers în cazul celorlalte trei țări. Și în România rata șomajului scade pe măsură ce se înaintează în vârstă, dar cu o mai mică intensitate față de Spania. În Italia și Bulgaria, rata șomajului crește pentru persoanele cu vârsta de 55 de ani și peste.

În încheiere, prezentăm profilul șomerului rom așa cum reiese din analiza comparativă a datelor culese în cadrul sondajului pe bază de chestionar desfășurat în cele patru țări și întreaga populație din Uniunea Europeană. După cum se poate constata, 57,9% dintre șomerii romi sunt bărbați, o cifră extrem de apropiată de procentul de 54,5% din UE-27. Cu toate acestea, se observă diferențe între țări. Spania este singura țară cu un număr mai mare de șomeri în rândul bărbaților, și anume 60,9%. În celelalte țări se întâmplă invers: 47,1% în România, 40,2% în Bulgaria și 45,8% în Italia. În funcție de vârstă, cel mai afectat de șomaj este segmentul 25 - 54 de ani, chiar cel mai important segment pentru piața forței de muncă.

Tabel 13. Distribuția procentuală a șomerilor în funcție de sex și vârstă

	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa	UE-27
Total	100	100	100	100	100	100
Bărbați	40,2	47,1	45,8	60,9	57,9	54,5
Femei	59,8	52,9	54,2	39,1	42,1	45,5
Ambele sexe	100	100	100	100	100	100
24 de ani și sub	18,6	25,8	33,5	28,6	19,9	15,6
25-54	68,0	68,9	59,2	69,2	71,0	70,3
55 de ani și peste	13,4	5,3	7,3	2,2	9,1	14,1
Bărbați	100	100	100	100	100	100
24 de ani și sub	16,8	26,3	39,0	28,9	22,9	15,5
25-54	68,1	68,2	52,4	68,1	67,6	65,9
55 de ani și peste	15,1	5,5	8,6	3,0	9,5	18,6
Femei	100	100	100	100	100	100
24 de ani și sub	19,9	25,4	28,9	28,4	15,8	15,7
25-54	67,9	69,6	64,9	70,9	75,7	75,7
55 de ani și peste	12,2	5,0	6,2	0,7	8,5	8,6

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Sintetizând, populația romă este cea care suportă la intensitate maximă consecințele actualei crize: are ocupații și și desfășoară activități slab calificate în sectoare ale economiei cu activitate intensă. Pentru administrațiile și entitățile dedicate lucrului cu această populație, provocarea constă în a fi pregătite și a ști cum să se adapteze schimbărilor care vor apărea în modelul productiv european, iar pentru aceasta, factorul educațional înțeles atât ca element de calificare în muncă, cât și ca atitudine față de angajare, este absolut fundamental.

GLOSAR DE TERMENI

Populație activă economic: Toate persoanele cu vârsta de 16 ani și peste care, în timpul săptămânii de referință (săptămâna anterioară celei când a fost realizat interviul) asigură forța de muncă pentru producerea bunurilor și serviciilor economice sau care este disponibilă și își caută un loc de muncă. Aceste persoane pot fi clasificate în angajați și șomeri.

Populația inactivă economic: Populația inactivă economic include toate persoanele cu vârsta de 16 ani și peste care nu sunt clasificate ca angajați și nici ca șomeri. Exemple: persoane care lucrează în gospodărie, pensionari, studenți, persoane cu incapacitate de muncă, etc.

Populația ocupată: include toate persoanele cu vârsta de 16 ani și peste care, în timpul săptămânii de referință (săptămâna anterioară celei când a fost realizat interviul) au avut un loc de muncă salarizat sau au desfășurat o activitate ca lucrători pe cont propriu. În oricare din cazuri, o persoană este considerată ocupată dacă a lucrat cel puțin o oră în săptămâna de referință, chiar dacă sporadic sau ocazional, și dacă a fost remunerată în bani sau în natură (salariu, beneficii sau câștig familial). Pe lângă aceste persoane, mai sunt incluse și persoanele ocupate, dar care nu lucrează (salariați) precum și persoanele care au de lucru, dar care nu lucrează (lucrători pe cont propriu). Adică, persoanele care, în timpul săptămânii de referință, absentează de la locul de muncă sau din activitatea desfășurată din cauza unei boli, accident, conflict de muncă, suspendare disciplinară a angajării și salariului, vacanță, studii, concediu de maternitate sau alte motive similare, dar care păstrează legături strânse cu locul de muncă sau activitatea relevantă.

Populația șomeră: Persoanele cu vârsta de 16 ani și peste sunt considerate șomere dacă întrunesc simultan următoarele condiții: au rămas fără muncă, și anume dacă nu au avut un loc de muncă și nici nu au activat ca lucrători pe cont propriu sau ca salariați în timpul săptămânii de referință; dacă se află în căutarea unui loc de muncă, și anume dacă au întreprins pașii necesari pentru a-și găsi un loc de muncă în calitate de salariați sau pentru a desfășura o activitate independentă în luna precedentă. Dacă sunt dispuși să lucreze, și anume dacă sunt dispuși să înceapă munca într-o perioadă de timp de două săptămâni cu începere din duminică săptămânii de referință.

Rata de activitate: Este definită ca și procentul populației active din totalul populației cu vârsta de 16 ani și peste. În puncte procentuale această rată este exprimată ca și numărul persoanelor active din fiecare 100 persoane cu vârsta de 16 ani și peste. Rata de activitate poate fi globală sau specifică pentru un grup. Astfel, rata de activitate specifică pentru un grup social (bărbați, femei, tineri, etc.) este interpretată ca numărul de persoane active al colectivului respectiv la fiecare 100 persoane cu vârsta de 16 ani și peste din acel grup.

Rata șomajului: Procentul populației neangajate din populația activă. În puncte procentuale este numărul de persoane șomere la fiecare 100 persoane active.

Rata ocupării: Procentul populației ocupate din totalul populației cu vârsta de 16 ani și peste. În puncte procentuale este numărul persoanelor ocupate la fiecare 100 persoane cu vârsta de 16 ani și peste.

Rata muncii sezoniere: Procentul lucrătorilor care își desfășoară activitatea ca și salariați cu contract de muncă pe perioada determinată din volumul total al persoanelor ocupate. În puncte procentuale este numărul salariaților cu contract de muncă pe perioadă determinată la fiecare 100 salariați.

Rata salariaților: Procentul persoanelor ocupate care sunt salarizate din volumul total al persoanelor ocupate. În puncte procentuale este numărul salariaților la fiecare 100 persoane ocupate.

Rata ocupării cu normă parțială: Procentul persoanelor ocupate care lucrează cu normă parțială (și anume, nu lucrează cu normă întreagă) din numărul total al salariaților. În puncte procentuale este numărul salariaților care lucrează cu normă parțială la fiecare 100 salariați.

ROMII ȘI CONDIȚIILE DE LOCUIT

Pietro Palvarini

Introducere

Prezentul capitol va aborda tema condițiilor de locuit ale romilor în cele patru țări unde s-au desfășurat studiile în cadrul proiectului “EU-INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania”. Vom compara datele culese pentru fiecare țară cu cele ale întregului eșantion, obținut prin agregarea statistică a datelor din toate cele patru țări; vom numi eșantionul agregat “Romi europeni”, ca și în capitolul consacrat pieții forței de muncă. Eșantionul agregat cuprinde doar romii nativi¹⁷ din cele patru țări, excluzându-se prin urmare romii migranți. Atât prin prisma caracteristicilor socio-demografice (vârstă, nivel de educație, nivel de ocupare a forței de muncă) cât și prin prisma drepturilor sociale, romii migranți prezintă anumite particularități care îi diferențiază de romii nativi (și îi face mai vulnerabili decât aceștia). În plus, romii migranți sunt prezenți doar în eșantionul din Italia și din Spania. Deci, pentru a îmbunătăți comparabilitatea datelor la nivel internațional, s-a preferat ca analiza să se concentreze asupra romilor nativi; studiul condițiilor de viață (și de locuire) ale romilor migranți este abordat într-un capitol special.

Accesul la condiții de locuire adecvate, atât ca structură a locuinței, cât și ca utilități asigurate, este o dimensiune fundamentală a incluziunii sociale și este considerată ca o prioritate chiar și în cadrul politicii Uniunii Europene¹⁸. Cu toate acestea, condițiile de locuire reprezintă unul dintre cele mai critice aspecte ale situației romilor în Europa. Condiții proaste de locuire nu numai că reprezintă o barieră importantă în calea oricărei modalități de incluziune socială, dar, adeseori, constituie o negare a drepturilor fundamentale ale cetățeanului. Într-un raport privind condițiile de locuit ale romilor, realizat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (European Union Agency for Fundamental Rights) în 2009¹⁹, au fost exprimate serioase îngrijorări cu privire la problema condițiilor de locuit ale romilor în Europa:

Există mai multe instrumente internaționale care stabilesc cadrul și conținutul dreptului la condiții de locuire corespunzătoare. Pentru acest raport este clar faptul că un mare număr de romi și nomazi din UE nu se bucură de un tratament egal în privința aceasta, ei locuind în condiții sub

¹⁷ În acest capitol definim ca “nativi” respondenții care sunt cetățeni ai țării în care trăiesc în momentul aplicării chestionarului pentru a îi diferenția de “migranți”, cetățeni ai altor țări.

¹⁸ Un Cadru UE pentru Strategiile Naționale de integrare a romilor pana in 2020. Comunicatul Comisiei Europene, 5 aprilie 2011.

¹⁹ Agenția UE pentru Drepturi Fundamentale (2009), Housing Conditions for Roma and Travelers in the EU – Comparative report.

cele standard, care sunt departe de a satisface chiar și criteriile minime privind condițiile corespunzătoare de locuire. Uneori, romii locuiesc în tabere formate din barăci mizere sau tabere temporare situate adeseori în zone de mare risc și segregate. Foarte des, zonele în care locuiesc romii au un acces slab la serviciile publice, la serviciile de ocupare a forței de muncă și la școli. Acestea nu sunt prevăzute cu acces adecvat la utilitățile publice cum ar fi alimentarea cu apă curentă, electricitate, gaz metan etc. Mulți romi și nomazi trăiesc în locuințe supra-aglomerate, beneficiind de un spațiu pe persoană considerabil mai mic decât media la nivel național, în zonele respective multe locuințe fiind într-un stadiu avansat de degradare (FRA 2009, pag.5).

Capitolul tratează mai întâi problema distribuției teritoriale a gospodăriilor de romi cuprinse în studiu pentru a se verifica dacă acestea sunt situate în zonele urbane sau în zonele rurale, respectiv, în centrul orașelor sau în suburbiile acestora. Apoi, se prezintă datele privind tipurile de locuințe și de posesie dominante pe baza cărora practic se identifică diversele modele de locuit din țările cuprinse în studiu. În cele din urmă, capitolul se concentrează pe calitatea condițiilor de locuit, prin analiza proprietății bunurilor și serviciilor în gospodăriile respective și prin elaborarea indicatorilor primari și secundari de calitate a condițiilor locative.

Distribuția spațială

Distribuția geografică a gospodăriilor de romi este destul de echilibrată între mediul urban și cel rural. Într-adevăr, privind la datele din coloana "Romii Europa", care reprezintă datele statistice agregate pentru cele patru țări care participă la studiu, procentul romilor care trăiesc în zonele urbane se ridică la 57,8%, în timp ce procentul romilor care trăiesc în zonele rurale este egal cu 42,2%. Totuși, această distribuție echilibrată ascunde situații foarte diferite în contexte naționale diferite. Pe de o parte, sunt țări unde romii trăiesc în special în orașe cum este cazul Bulgariei, Italiei și Spaniei, unde procentele se ridică la 73%, 84,6% și 70,2%. Pe de altă parte este România, unde romii s-au așezat în special în zonele rurale, aproape două treimi dintre respondenții locuind la sate (Tabelul 1).

Imaginea aceasta doar schițată poate fi detaliată dacă se ia în considerare și disponerea spațială a respondenților în cadrul orașelor. Amplasarea așezărilor în centrul orașului sau în suburbiile unui oraș reprezintă un factor importat care poate să influențeze șansele de incluziune socială și construirea unor rețele de relații sociale de către romi. În plus, amplasarea la periferie sau în zone izolate a locuințelor romilor poate îngreuna deplasările zilnice ale acestora la muncă sau la școală sau pentru a ajunge la serviciile publice. Dimpotrivă, locuințele amplasate în nucleul urban al orașelor sau în interiorul satelor ușurează satisfacerea diverselor nevoi zilnice, chiar și în condițiile unei mobilități reduse (datorată, de exemplu, vârstei sau lipsei unui mijloc personal de transport).

Așa cum se poate vedea din Tabelul 1, circa o treime dintre romii din cele patru țări participante la studiu trăiesc în mici localități rurale, în timp ce 58% dintre aceștia trăiesc în orașe, în special în zonele de la periferie (26,1%) sau în zonele din periferia extremă (15,9%). Doar 9,7% dintre familiile intervievate trăiesc în afara spațiului intravilan. Dar din nou există puternice diferențe între cele patru țări. În Bulgaria, situațiile întâlnite cel mai des sunt cele ale romilor care trăiesc în suburbii îndepărtate (57,4%), dacă stau în mediul urban, iar dacă stau în mediul rural, cea mai mare parte a acestora locuiesc în afara satelor (20,7%). Aceste date sugerează că în Bulgaria avem de a face cu o situație de segregare spațială, unde romii au tendința să locuiască în zone în care ei sunt izolați fizic de restul populației. În ceea ce îi privește pe romii români, situația acestora este foarte diferită, majoritatea lor trăind în mici localități rurale (53,2%), doar o minoritate dintre ei locuind în orașe, în general în zonele de periferie extremă. În Italia, situația este diferită: practic, romii sunt concentrați în orașe, atât în zonele suburbane (41,4%), cât și în zonele de periferie extremă (24,3%). Romii spanioli prezintă o distribuție spațială mai echilibrată: circa o pătrime dintre ei locuind în localități rurale mici, în timp ce majoritatea trăiește în orașe, dar în zone mai integrate comparativ cu alte țări (37,5 % dintre romii spanioli locuiesc în centrul orașelor).

Tabelul 1 – Amplasarea locuințelor

Unde este amplasată locuința dumneavoastră?	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa
În mediul rural, într-un sat	6,3%	53,2%	6,5%	26,7%	32,5%
În mediul rural, în vecinătatea unui sat	20,7%	8,7%	8,9%	3,0%	9,7%
Într-un oraș, exact în centru	7,5%	4,1%	18,9%	37,5%	15,8%
Într-un oraș, la periferie	8,1%	30,6%	41,4%	31,4%	26,1%
Într-un oraș, în zona periferică extremă	57,4%	3,4%	24,3%	1,4%	15,9%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Amplasarea locuinței influențează și tipul de relații sociale pe care familiile le pot stabili. Tabelul 2 prezintă procentajul respondenților care declară că au în majoritate sau exclusiv prieteni care provin din propriul lor grup etnic. La nivel agregat, cu cât locuința este amplasată mai departe de localitate, cu atât relațiile sociale tind să fie mai omogene din punct de vedere etnic. Practic, printre cei care locuiesc în mediul rural, procentajul romilor care au prieteni doar sau predominant în cadrul comunității rome crește de la 48,1% la 63,8%, pe măsură ce amplasamentul locuinței se deplasează din spațiul intravilan către spațiul din vecinătatea localității. Același dinamică se poate observa și în cazul orașelor: pe măsură ce locuința se

deplasează din centrul orașelor către periferia extremă, procentul relațiilor inter-etnice crește de la 44% la 56,4%. Această relație este valabilă pentru toate țările participante la studiu cu excepția Spaniei, unde diferențele de relaționare datorate amplasării geografice a locuinței sunt mult mai puțin pronunțate. Foarte puternică este izolarea relațională a comunităților de romi din mediul rural din România, unde 84,8% dintre respondenți susțin că au prieteni doar sau predominant în interiorul propriilor grupuri etnice.

Așezările unde trăiesc romii au adeseori două caracteristici: ele sunt izolate fizic de zonele rezidențiale și sunt omogene din punct de vedere etnic, adică sunt locuite doar de romi. Distanța față de spațiul intravilan și slabele legături asigurate de mijloacele de transport în comun fac ca familiile de romi să ajungă cu greu în centrul orașelor. De aceea, socializarea, în special în cazul persoanelor cu o capacitate de mobilitate redusă, tinde să se dezvolte doar în interiorul comunităților lor. Prin urmare, a trăi în zonele de periferie limitează posibilitatea romilor de a veni în contact cu grupuri sociale diferite. Vice-versa, atunci când romii trăiesc în medii cu diversitate etnică (așa cum este cazul în Spania, după cum se prezintă în continuare), distanța nu influențează așa de puternic tipul relațiilor sociale deoarece chiar și în vecinătatea locuinței există oportunitatea de a veni în contact cu persoane aparținând altor grupuri etnice.

Tabelul 2 – Procentul de intervieuați care au prieteni, doar sau predominant, romi, în funcție de amplasamentul locuinței

Unde este amplasată locuința dumneavoastră?	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa
În mediul rural, într-un sat	27,7%	56,0%	54,5%	30,4%	48,1%
În mediul rural, în vecinătatea unui sat	54,3%	84,8%	62,5%	29,3%	63,8%
Într-un oraș, în centru	47,3%	62,3%	28,1%	41,8%	44,0%
Într-un oraș, la periferie	63,0%	58,7%	39,4%	45,3%	52,7%
Într-un oraș, în zona periferică extremă	57,4%	63,1%	41,5%	35,0%	56,4%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Tipologia locuințelor și a posesiei bunurilor

Mergând cu analiza condițiilor de locuire ale romilor din Europa mai în detaliu, este interesant să se ia în considerare datele cu privire la tipul locuințelor în care trăiesc romii din cele patru țări (Tabelul 3). În general, cea mai răspândită soluție este locuința mono-familială locuită în întregime de o singură familie (64,1%) sau împărțită cu alte gospodării (6,4%). Urmează apoi apartamentele în co-posesie care reprezintă soluția locativă pentru circa un sfert dintre gospodăriile din cadrul eșantionului studiat (8,6% dintre clădiri au mai puțin de zece apartamente, iar 16%

dintre clădiri au peste zece apartamente). Celelalte soluții locative cum ar fi barăcile, rulotele sau alte tipuri de locuințe sunt destul de rare, deoarece însumate ele implică doar 5% din populația romă. Cu toate acestea, așa cum se arată în continuare, unele dintre aceste soluții locative sunt deosebit de importante într-una dintre cele patru țări.

Într-adevăr, modelul de locuire al romilor care trăiesc în cele patru țări este extrem de diferit. Pe de o parte există modelul casei mono-familiale, prezent aproape în exclusivitate în România și Bulgaria (circa 90% dintre respondenți), iar pe de altă parte întâlnim modelul rezidențial mixt din Spania unde o treime dintre intervieuați trăiesc în case mono-familiale, în timp ce 63% dintre aceștia trăiesc în clădiri cu apartamente destinate mai multor familii (22,5% cu mai puțin de zece apartamente și 40,1% cu peste zece apartamente). Modelul din Italia este unul distinct pentru că, practic, doar un sfert dintre familiile de romi italieni trăiesc în case mono-familiale, 20% trăiesc în case în coproprietate, în timp ce aproape jumătate dintre respondenți (48,5%) trăiesc în condiții instabile adică se adăpostesc în barăci temporare (21,3%), în rulote (20,7%), în caravane (4,1%) sau în alte soluții locative nestructurate.

Tabelul 3 – Tipul de locuință

Tipul de locuință	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa
Casă	74,8%	86,4%	23,1%	30,4%	64,1%
O parte dintr-o casă	15,2%	2,7%	1,8%	5,1%	6,4%
Apartament într-o clădire < 10 apartamente	1,1%	2,7%	8,3%	22,5%	8,6%
Apartament într-o clădire ≥ 10 apartamente	3,8%	5,0%	18,3%	40,1%	16,0%
Barăci temporare	2,4%	0,3%	21,3%	0,3%	1,6%
Rulote / remorci	0,8%	0,0%	20,7%	0,4%	1,1%
Caravane	0,0%	0,1%	4,1%	0,2%	0,3%
Șatre, peșteri și alte soluții similare	1,5%	2,2%	1,8%	0,7%	1,6%
Alte soluții locative	0,4%	0,6%	0,6%	0,3%	0,5%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Datele prezentate mai sus evidențiază clar rezultatul strategiilor diferite implementate în diversele țări studiate cu privire la problema locativă a romilor.

Spania și Italia reprezintă două modele opuse. În cazul Spaniei, s-a pus accentul pe integrarea romilor în zonele intravilane și laolaltă cu populația majoritară, fiind favorizată stabilirea romilor în blocuri cu apartamente atât locuințe sociale cât și locuințe private. În Italia, dimpotrivă, principala strategie a actorului public de a acoperi nevoile locative ale comunității romilor a fost crearea așa-numitelor „tabere de romi”. Aceste spații au fost destinate doar romilor și au fost destinate de către administrațiile municipale pentru instalarea temporară a unor locuințe mobile (caravane, remorci, rulote etc.), dar în majoritatea cazurilor ele au devenit niște tabere permanente. Aceste tabere sunt destinate unei populații romilor nomade, deși marea majoritate a romilor italieni nu este nomadă, ci este sedentară. Taberele sunt amplasate în majoritatea cazurilor la periferia orașelor, într-o situație de segregare spațială și socială care îi izolează pe locuitorii lor de restul populației. Politica taberelor de romi are tendința să producă marginalizare socială, lipsă de siguranță și stigmatizare și creează probleme reale pentru incluziunea socială a romilor. Mai mult, așa cum se prezintă în continuare, taberele sunt deseori caracterizate de condiții de locuire de o calitate mai scăzută decât acelea asigurate de alte soluții locative cum ar fi casele mono-familiale sau cele utilizate în comun de mai multe gospodării.

Diverse modele de condiții de locuire se desprind și din tipul de posesie a locuinței (Tabelul 4). La prima vedere se poate susține că accesul la o casă proprietate personală este foarte popular în rândul romilor europeni. Practic, 72,4% dintre respondenții în cadrul eșantionului au declarat că dețin o casă în proprietate, majoritatea fără utilizarea unui credit și neipotecată (64,7%), în timp ce 7,7% declară că dețin o locuință ipotecată. Procentul mare de posesie a unei locuințe în proprietate trebuie tratat cu atenție deoarece chestionarul s-a referit doar la tipul de posesie asupra locuinței, neexaminând tipul de posesie asupra terenului pe care este ridicată casa. De aceea, este posibil ca procentul celor care cu siguranță sunt proprietarii nu doar a locuinței, dar și a terenului pe care aceasta este construită să fie supra-estimat, aici fiind cuprinși și o parte dintre respondenți care și-au construit casele în mod ilegal. Închirierea unei locuințe este mai rară decât deținerea în proprietate a unei locuințe, iar cei care au închiriat locuințe sunt în principal chiriași ai locuințelor sociale pentru care plătesc chirii sub prețul pieții. În această situație se află 11,6% dintre gospodăriile studiate, în timp ce 6% dintre gospodăriile studiate au ales să închirieze o locuință pe piața locuințelor private. O situație rară, dar care nu este de neglijat este aceea a familiilor care trăiesc în case fără plata niciunei chirii, case care sunt de obicei date lor spre folosință de către rude (5,4%).

Ca și în cazul tipului de locuințe, și în cazul tipului de posesie/prorietate asupra locuinței se constată profiluri destul de diferite în cele 4 țări. România și Bulgaria sunt destul de asemănătoare din acest punct de vedere, având un procentaj foarte mare de romi care dețin o locuință personală în proprietate²⁰ și un procentaj

²⁰ Din nou, trebuie accentuat faptul ca chestionarul nu a avut in vedere dreptul de proprietate asupra terenului pe care a fost construita locuinta. In multe cazuri e mai bine de considerat ca romii sunt proprietari ai peretilor caselor sau baracilor. Totusi, devreme ce casele sunt construite ilegal, multe familii pot fi evacuate oricand.

redus de romi chiriași ai locuințelor sociale sau ai locuințelor închiriate pe piața de locuințe private (de ex. în Bulgaria, doar 3% dintre romii respondenți au închiriat o locuință). Pentru România, trebuie menționat procentul peste medie al familiilor care trăiesc în așezări ilegale izolate (4,1%). Referitor la acest aspect Italia și Spania prezintă modele diferite. În Italia, eșantionul prezintă o distribuție echilibrată între diversele grupuri cu dimensiuni similare: grupul proprietarilor de case care sunt ipotecate (31,5%), grupul celor care locuiesc în taberele pentru romi înființate de administrațiile publice (27,3%) și grupul chiriașilor din locuințele sociale (20%). În sfârșit, situația din Spania prezintă o particularitate care nu se regăsește la niciuna dintre celelalte țări, și anume procentul mare de familii care au contractat un credit sau o ipotecă pentru a își cumpăra propriile lor case (24,9%). Acest lucru se datorează în principal faptului că în Spania, procentul romilor angajați într-o slujbă care să asigure un venit din muncă stabil, condiții impuse de bănci pentru acordarea unui credit, este mai mare decât cel din celelalte țări. De asemenea, în Spania există un procent al romilor chiriași în locuințe sociale mai mare (24,5%), ceea ce constituie un bun indicator pentru integrarea familiilor de romi în schemele de acordare de prestații sociale²¹. În sfârșit, sectorul de închirieri de locuințe private din Spania este mai dezvoltat decât cel din Italia, Bulgaria și România. Motivul acestei diferențe este acela că în Spania există un număr mai mare de romi care își pot permite plata chiriei lunare și asigurarea garanțiilor cerute de proprietari. Cu toate acestea trebuie menționat faptul că în Spania, ca și în celelalte țări, discriminarea împotriva romilor pe piața locativă este încă un fenomen obișnuit.

²¹ Este util să remarcăm faptul că în Spania alocarea de locuințe sociale se realizează pe baza unor criterii economice obiective. Deci, proporția mare a romilor care pot avea acces la locuințe sociale nu se datorează apartenenței la un grup etnic, ci vulnerabilităților lor economice.

Tabelul 4 – Tipul de posesie asupra locuinței

Posesia asupra locuinței	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa
Drept de proprietate deplin (fără existența unui credit sau ipotecă)	85,9%	81,5%	31,5%	29,1%	64,7%
Proprietar cu ipotecă	0,2%	0,1%	0,6%	24,9%	7,7%
Închiriată de la stat sau de la administrația locală	3,0%	6,2%	20,0%	24,5%	11,6%
Închiriată de pe piața locuințelor private	1,9%	1,8%	4,8%	15,1%	6,0%
Utilizată fără nicio chirie (nu este situată într-o tabără)	7,1%	4,5%	10,3%	4,7%	5,4%
Utilizată, în cadrul unei tabere legal pentru romi	0,1%	0,0%	27,3%	0,9%	1,3%
Utilizată într-o așezare ilegală de romi, fără plata niciunei chirii	1,8%	1,4%	3,6%	0,7%	1,4%
Utilizată, într-o așezare ilegală și izolată	0,0%	4,1%	1,2%	0,0%	1,8%
Alte tipuri de posesie	0,0%	0,4%	0,7%	0,1%	0,1%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Facilitățile aferente locuinței

Descrierea de până la acest punct a diverselor variabile analizate în cadrul cercetării nu constituie o prezentare exhaustivă a condițiilor de locuire ale romilor din cele patru țări participante la studiu, căci nu numai tipul de locuință și tipul de posesie a acesteia sunt singurii factori care pot face condițiile locative să fie mai mult sau mai puțin adecvate. De fapt, o locuință trebuie evaluată și prin prisma condițiilor de trai concrete pe care le poate asigura pentru locatarii săi. Așa cum a susținut Colin Ward în anii '70: "Aspectul important legat de o locuință nu îl reprezintă ceea ce ESTE această locuință, ci ceea ce OFERĂ ea pentru locatarii săi" (Ward 1976)²². Această gândire conduce la necesitatea unei analize mai detaliate pentru a putea surprinde aspectele calitative privind o locuință, cum a fi disponibilitatea anumitor servicii sau bunuri casnice în interiorul locuinței.

Tabelul 5 prezintă nivelele de deținere în proprietate a anumitor bunuri casnice și servicii de utilități în rândul familiilor de romi din eșantionul studiat în cadrul proiectului "EU-INCLUSIVE - transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Spania și Italia". Articolele sunt

²² Ward, C. (1976), Prefata la J.F.C. Turner, Housing by people. Towards autonomy in building environments. London, Marion Boyars.

sortate după răspândirea lor în întregul eșantion de romi europeni, de la cele mai obișnuite, până la cele mai rare. Există anumite servicii publice la care au acces aproape toți respondenții, cum ar fi de exemplu, alimentarea cu electricitate și serviciile de televiziune, pe care circa 90% dintre respondenții din toate țările participante, cu excepția României, declară că le au. În România, procentul de romi beneficiari ai acestor servicii este ușor mai redus, deși și în această țară acestea sunt serviciile cele mai populare. În plus, majoritatea romilor intervieuați au acces la serviciile primare - alimentarea cu apă curentă și canalizarea. În ceea ce privește alte servicii cum ar fi cele de telefonie mobilă, sau bunuri casnice cum ar fi frigider, mașină de spălat, aragaz, și de acestea beneficiază majoritatea celor intervieuați. Un procent între o treime și o jumătate a romilor din eșantion posedă o toaletă în interiorul sau în exteriorul locuinței (toaleta din exteriorul locuinței fiind mai des întâlnită), o baie, apă caldă curentă, un DVD player, cablu TV, un cuptor cu microunde, o mașină, un congelator. În sfârșit, există o categorie de servicii sau bunuri care sunt mai puțin obișnuite cum ar fi o antenă parabolică de satelit, un calculator, un racord la gaze, o conexiune la Internet, o mașină de spălat vase sau a o centrală termică de apartament. Motivul procentului redus de romi care posedă aceste bunuri și servicii este acela că accesul la ele necesită nu numai niște condiții de locuire de bună calitate, ci și o situație economică bună a posesorilor lor, care să le permită acestora să achiziționeze și să întrețină respectivele bunuri și servicii. Nivelul de disponibilitate al acestor bunuri diferă de la o țară la alta, chiar dacă nivelul intern de posesie al diverselor bunuri rămâne mai mult sau mai puțin același. Spania este țara unde toate aceste servicii au gradul de pătrundere cel mai mare (în medie 67,7% dintre respondenți dețin astfel de servicii și bunuri), urmată de Italia (57,3%), Bulgaria (40,6%) și România (27,6%).

Această constatare oferă rezultatele preliminare privind calitatea condițiilor de trai în diferitele țări, care pot fi detaliate mai mult prin prezentarea unor elemente în mod particular critice. În Bulgaria de exemplu, doar una din cinci familii de romi are toaleta în interiorul locuinței, în timp ce 78,3% dintre respondenți au toaleta în exteriorul locuinței. Tot în Bulgaria, nu există aproape nicio locuință dotată cu centrală termică proprie și cu racord la rețeaua de gaze, iar răspândirea unor bunuri tehnologice cum ar fi calculatorul, DVD-urile și cuptoarele cu microunde este la un nivel sub media europeană. Pe de altă parte, accesul la utilități publice (cum ar fi alimentarea cu electricitate, apă potabilă, canalizarea) este mai bun în Bulgaria decât în România.

România prezintă o situație critică din mai multe puncte de vedere. Răspândirea tuturor serviciilor amintite este sub media europeană. Doar 15,2% dintre familiile de romi dispun de o toaletă în interiorul locuinței, doar 35,6% din romii din eșantion beneficiază de apă curentă și doar 11,2% au apă caldă curentă. Încălzirea este foarte problematică: 3,4% posedă un sistem de încălzire centrală, 39,7% au un aragaz electric sau pe gaze. În sfârșit, mai puțin de o familie de romi din zece posedă un automobil, un calculator, o conexiune la Internet.

În Italia, chiar dacă nivelul calității condițiilor locative este relativ înalt, apar unele aspecte problematice: circa 10% dintre gospodăriile de romi nu au acces la sistemul de alimentare cu apă și cel de canalizare, 30% nu au o baie în interiorul locuinței, 18% nu beneficiază de apă caldă curentă, și doar 36,5% dintre gospodării posedă un calculator.

În sfârșit, în ceea ce privește Spania, situația arată mai bine. Aproape toți respondenții beneficiază de bunuri casnice și de servicii publice esențiale cum ar fi alimentarea cu electricitate, alimentarea cu apă, sistem de canalizare, frigider. Chiar și în ceea ce privește bunurile mai puțin răspândite, familiile de romi spanioli prezintă nivele de posesie mai înalte decât cele ale familiilor de romi din celelalte țări, care reflectă o mai bună integrare locativă a romilor în această țară.

Tabelul 5 – Utilități din dotarea locuinței

Facilități locative	Romi, Bulgaria	Romi, România	Romi, Italia	Romi, Spania	Romi Europa
Electricitate	92,4%	89,7%	93,5%	99,3%	93,4%
TV	92,5%	76,3%	95,3%	97,8%	87,5%
Telefon mobil	70,8%	52,2%	90,6%	90,0%	69,7%
Frigider	64,0%	47,8%	92,9%	97,3%	68,6%
Alimentare cu apă	68,1%	35,6%	90,6%	99,4%	65,2%
Canalizare	77,7%	24,3%	89,8%	99,9%	62,7%
Aragaz electric sau pe gaze	59,3%	39,7%	51,2%	71,0%	54,4%
Mașină de spălat	50,2%	23,6%	82,4%	95,7%	54,3%
Toaletă în exterior	78,3%	67,0%	28,4%	6,1%	49,5%
Baie	39,9%	17,0%	70,0%	97,8%	49,2%
Apă caldă curentă	25,0%	11,2%	82,4%	98,7%	44,1%
Toaletă cu apă curentă	21,2%	15,2%	61,8%	97,0%	43,5%
Video, DVD	23,5%	8,4%	50,0%	86,4%	37,5%
Conexiune la televiziunea prin cablu	45,9%	43,6%	22,9%	19,0%	35,8%
Cuptor cu microunde	20,7%	7,1%	19,4%	87,7%	35,6%
Automobil, SUV sau Jeep	20,9%	8,4%	71,2%	73,1%	33,6%
Congelator	19,0%	13,1%	59,4%	68,7%	33,4%
Antenă parabolică de satelit	32,8%	22,2%	31,2%	22,9%	25,3%
Calculator	16,8%	8,6%	36,5%	43,4%	22,3%
Racord la rețeaua de gaze	0,5%	12,1%	38,8%	38,5%	18,5%
Conexiune la Internet	13,4%	6,8%	25,9%	30,8%	16,5%
Mașină de spălat vase	1,1%	1,0%	14,1%	20,2%	7,5%
Centrală termică de apartament	0,4%	3,4%	19,4%	16,6%	7,4%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Analiza tipurilor de condiții de locuire realizată în secțiunea precedentă și aceea a calității serviciilor casnice acoperită în această secțiune se pot combina pentru a determina dacă o anumită soluție locativă poate fi asociată unei calități mai bune a serviciilor casnice. Pentru a face asta, toate articolele din Tabelul 5 s-au împărțit în două grupuri, care corespund facilităților primare, respectiv facilităților secundare. Primul grup include alimentarea cu apă, apă caldă curentă, existența unui frigider, racordul la rețeaua de gaze, existența unui aragaz electric sau pe gaze, existența unui sistem de încălzire centrală, existența unei toalete în interiorul sau exteriorul locuinței, existența unei băi, alimentarea cu electricitate, în timp ce al doilea grup al serviciilor secundare include conexiunea la Internet, conexiunea la televiziunea prin cablu cu plată, existența unui automobil propriu, a unui DVD, a unei antene parabolice de satelit, a unui cuptor cu microunde, a unui congelator, a unei mașini de spălat rufe, a unei mașini de spălat vase, a unui calculator și a unui telefon mobil. Pe baza prezenței sau absenței diverselor servicii, s-a determinat un indicator al calității condițiilor locative pentru fiecare dintre cele două grupuri, având valori de la zero la zece. Pe baza acestor doi indicatori, se poate obține o imagine de ansamblu asupra condițiilor locative ale grupurilor de romi din cadrul eșantionului studiat. Valorile medii ale celor doi indicatori sunt prezentate în Tabelul 6. Diferențele între țări care au apărut în secțiunile anterioare sunt confirmate: Spania prezintă cele mai bune rezultate, urmată de Italia, Bulgaria și România. Cel mai interesant rezultat îl constituie asocierea dintre tipul de locuință și calitatea condițiilor de locuire. În general, se poate spune că a locui într-un apartament dintr-un bloc de apartamente poate să asigure condiții locative mai bune decât a locui într-o casă mono-familială, ambele tipuri de locuință prezentând condiții mai bune decât cele oferite de toate celelalte soluții. Cu toate acestea, diferențele între țări schimbă parțial imaginea pe care tocmai am prezentat-o. În realitate, calitatea caselor și cea a apartamentelor din România și Bulgaria sunt comparabile cu calitățile aferente celor mai precare soluții locative din celelalte țări. Astfel, în ceea ce privește serviciile primare de exemplu, nivelul calității condițiilor de locuire înregistrat de o casă mono-familială din Bulgaria (4,87) este mai redus decât nivelul înregistrat de rulote în Italia (5,83), și, similar nivelul calității condițiilor aferente unui apartament din România (6,28) este similar cu cel aferent unei barăci din Spania (6,57).

Tabelul 6 – Indicatorii de calitate a condițiilor de locuire (0-10), pe tip de locuință

Tipul locuinței	Bulgaria		România		Italia		Spania	
	Facilități		Facilități		Facilități		Facilități	
	primare (0-10)	secundare (0-10)	primare (0-10)	secundare (0-10)	primare (0-10)	secundare (0-10)	primare (0-10)	secundare (0-10)
Casă	4,87	3,46	3,08	2,24	6,98	5,64	7,38	6,07
Apartament	6,42	4,72	6,28	2,84	7,40	5,55	7,54	6,21
Baracă temporară	1,68	1,11	0,91	0,83	6,40	4,34	6,57	5,17
Rulotă	1,82	1,04	0,00	0,00	5,83	4,73	7,24	6,23
Alt tip	2,08	1,31	2,26	1,51	1,32	1,36	6,08	3,40
Total	4,79	3,40	3,29	2,26	6,53	5,00	7,47	6,13

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Concluzii

Analiza prezentată în această secțiune privind condițiile de locuire ale romilor din cele patru țări care fac obiectul studiului “EU-INCLUSIVE - transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Spania și Italia” evidențiază o situație critică. Cu privire la distribuția spațială, romii sunt stabiliți atât în zonele rurale cât și în cele urbane, în orașe, unde însă au tendința să se așeze în zonele periferice și unde au probleme legate de izolarea fizică și relațională și de accesul dificil la servicii. În cele patru țări apar diverse modele de așezări ale romilor: în Bulgaria domină așezările izolate, amplasate în suburbii îndepărtate, în România majoritatea familiilor de romi trăiesc în satele mici din mediul rural, în Italia, romii (cu cetățenie italiană) trăiesc în marea lor majoritate în zonele urbane de periferie, în case sau în așezări comune acordate lor și adesea administrate doar de către administrațiile publice municipale (așa numitele “tabere de romi”), și, în sfârșit, în Spania, apare un model mai echilibrat, în care romii (cu cetățenie spaniolă) sunt distribuiți echilibrat între zonele rurale și orașele mici unde trăiesc în zone neperiferice.

Modelul spaniol este interesant și în ceea ce privește tipul de locuință și de posesie a acesteia. Practic, majoritatea romilor spanioli trăiesc în apartamente din blocurile rezidențiale sau în case mono-familiale, soluțiile locative temporare de tipul taberelor lipsind aproape cu totul. În ceea ce privește posesia asupra locuinței, romii

spanioli se împart în grupul celor care sunt proprietari ai locuințelor (în multe dintre cazuri, obținând proprietatea printr-un credit ipotecar) și grupul celor care au închiriat locuința respectivă. Modelul locativ spaniol poate fi considerat într-o anumită măsură un caz de integrare de succes, întrucât a contribuit la îmbunătățirea situației locative a romilor din ultimii ani ceea ce a făcut ca situația lor să se apropie mai mult de situația populației non-rome deși încă diferă de aceasta²³. Această situație este rezultatul schimbărilor care au avut loc în politicile locative spaniole în timpul ultimilor zece ani. Într-o primă fază, scopul politicilor locative destinate romilor a fost acela de a îi scoate pe aceștia din tabere improvizate și a îi aduce în case. Acest lucru s-a realizat prin concentrarea romilor în aceleași clădiri, ceea ce a determinat apariția unor probleme legate de segregarea rezidențială. Pentru a se evita acest lucru, în ultimii ani, atenția politicilor s-a deplasat către realizarea unui mix rezidențial. Din acest motiv, romii spanioli locuiesc în prezent în medii mai diverse și beneficiază de condiții de locuire mai bune decât romii din celelalte țări. Cu toate acestea, îmbunătățirea condițiilor de locuire s-a referit doar la romii cetățeni spanioli, în timp ce situația romilor migranți continuă să fie critică.

Modelele locative din România și Bulgaria se bazează pe casele mono-familiale, celelalte tipuri de locuințe fiind foarte rare. Tipul de locuință afectează calitatea condițiilor de locuire, dar influența acestui factor asupra calității diferă de la o țară la alta. A locui într-o casă sau un apartament va asigura în mod obișnuit niște facilități locative mai bune, dar contextul are un rol decisiv. Astfel, deși în cele două țări din Europa de Est predomină modelul de a locui în case mono-familiale, nivelul de posesie a unor servicii de utilități publice și bunuri casnice este mult mai redus decât nivelul din Italia și Spania. Calitatea condițiilor locative într-o casă din Bulgaria sau din România tinde să fie similară cu calitatea condițiilor oferite de o soluție locativă precară (baracă, caravană sau tabără improvizată) din celelalte două state.

În concluzie, rezultatele prezentului studiu scot în evidență faptul că condițiile de locuire ale romilor în Europa sunt încă foarte nesatisfăcătoare. Se pot face două recomandări pentru îmbunătățirea acestei situații. Pe de o parte este esențial să se realizeze politici de integrare a romilor pe piața forței de muncă; în fapt, principalul obstacol în calea integrării locative îl reprezintă absența unei slujbe cu contract legal și a unui venit stabil din muncă, condiții esențiale pentru obținerea unui credit bancar pentru achiziționarea unei locuințe sau pentru accesarea pieții de închiriere de locuințe private. Pe de altă parte, politicile de locuire trebuie să fie implementate pentru a se putea depăși toate soluțiile temporare și precare cum ar fi caravanele, taberele de romi, așezările ilegale etc. Aceste soluții locative nu numai că se caracterizează prin condițiile locative de o calitate foarte scăzută, dar reprezintă și niște bariere uriașe în calea integrării sociale, deoarece ele separă romii de restul populației. Dimpotrivă, accesul romilor la locuințe stabile și pe care și le pot permite trebuie să fie încurajat, acordându-se atenția necesară pentru a se evita

²³ Fundación Secretariado Gitano (2007), Mapa sobre Vivieda y Comunidad Gitana en España.

concentrarea rezidențială, prin asigurarea amestecului romilor cu populația care nu aparține acestei etnii.

MIGRANȚI ROMI DIN BULGARIA ȘI ROMÂNIA

Tipuri de migrație și integrare în Italia și Spania 2011

Ionela Vlase și Ana Maria Preoteasa

Tendențele imigrației în Italia și Spania – rezumat

Italia și Spania, cunoscute, în mod convențional, ca fiind țări de emigrare, au devenit, la sfârșitul anilor '70, țări de imigrare (Bonifazi, 2000). Pe perioada ultimelor decenii, aceste țări au primit fluxuri de migranți din ce în ce mai mari, majoritatea din alte țări europene, mai ales din țări postcomuniste din Europa Centrală și Europa de Est.

Conform ISTAT – Institutul Național de Statistică din Italia (2011), românii constituie comunitatea cea mai însemnată de migranți din Italia, cu un număr estimativ de un milion de persoane. Românii, urmași de albanezi, constituie împreună o treime din numărul total de migranți din Italia. De asemenea, în Spania, românii constituie cea mai numeroasă dintre populațiile de migranți, numărând aproape 800.000 de persoane (INE.es – Institutul Național de Statistică din Spania). Și bulgarii au emigrat către cele două țări din Europa de Sud, dar o pondere mai mare a ales Spania în loc de Italia. Conform Institutul Național de Statistică din Italia (ISTAT), la sfârșitul lui 2010, 51.134 de bulgari de ambele sexe trăiau în Italia, în timp ce în Spania (sfârșitul lui 2008) numărul acestora era triplu. Spania se evidențiază ca fiind țara principală care primește bulgari aflați în căutarea unor oportunități de locuri de muncă peste granițe (Eurostat, 2011). Conform Holland et al. (2011), motivul principal în fenomenul de migrare din România și Bulgaria este unul de natură economică (adică posibilitatea unui venit mai ridicat și condiții de muncă mai bune). Într-adevăr, între România și Bulgaria, pe de o parte, și cele 15 state membre ale UE, pe de altă parte, persistă discrepanțe considerabile în ceea ce privește venitul nominal și real și acest fapt reprezintă unul din „factorii de atracție importanți pentru ambele populații, atât cea a migranților sezonieri (din perspectiva transferurilor internaționale de fonduri ale migranților), cât și cea a persoanelor dispuse la relocare pe termen lung (din perspectiva unor condiții mai bune de trai și de muncă)” (Holland et al. 2011:17). Fluxurile migratorii din România și Bulgaria au suferit modificări importante în ultimii ani în ceea ce privește vârsta, genul și structura etnică. De exemplu, ponderi însemnate de femei și etnici romi din România și Bulgaria au influențat din ce în ce mai mult structura populației de migranți în Italia și Spania. În cele ce urmează, se va pune accent pe fenomenul de migrație a romilor și pe atitudinile țărilor gazdă față de aceștia.

Migrarea romilor către Italia și Spania

Există câteva studii privind fenomenul de migrație a romilor în general, și există prea puține studii despre migranții romi din Italia și Spania, în special. Printre puținele studii existente se numără câteva comunicări susținute în cadrul unor

conferințe de către Butler și Cashman (2010), Rostaș (2010), Benedik (2010) și Slavkova (2010). Acești autori se referă la mobilitatea romilor în cadrul Europei și evidențiază principalele dificultăți în stabilirea unor ponderi estimative de romi migranți în fiecare dintre aceste țări, precum și elemente de antrenare a fenomenului de discriminare sau prejudecată la adresa migranților romi. Ponderile estimative brute realizate de către cercetători și decidenți cu privire la cetățenii romi din cadrul UE indică faptul că acest grup poate cuprinde până la 10 milioane de persoane, în timp ce alte surse (Directoratul General Ocuparea Forței de Muncă și Afaceri Sociale din Cadrul Comisiei Europene 2004, Cahn și Guild, 2008) indică un număr mai mic, între 4,5 și 7,5 milioane. Dincolo de această chestiune controversată privind numărul de romi care trăiesc în Europa, se știe în general că situația migranților romi este influențată, în special, de fenomenul discriminării în țara de destinație, fenomen agravat de lipsa abilităților ca rezultat al moștenirii discriminării structurale și al inegalității în țările de origine (EU-FRA, 2009).

Emigrarea romilor din România, Bulgaria și alte țări europene trebuie abordată dintr-o perspectivă dublă. În primul rând, migranții romi reprezintă o componentă specifică a unor fluxuri migratorii mai largi din Europa de Est, iar fluxurile migratorii din România sau Bulgaria trebuie analizate atunci când se iau în considerare migranții romi din România aflați în Italia sau cei din Bulgaria aflați în Spania (Reyniers, 2008). De asemenea, Marushiakova și Popov (2010) au evidențiat faptul că migranții romi din Europa de Est aflați în Europa de Vest reprezintă, în principiu, o parte componentă a valurilor globale migratorii de cetățeni din aceste țări, și că migranții romi reproduc, în mare măsură, aceleași strategii de bază în ceea ce privește mobilitatea forței de muncă. În al doilea rând, o atenție deosebită ar trebui acordată, de asemenea, anumitor măsuri politice referitoare la locuire, educație și angajare destinate romilor din țările de origine (Rostaș, 2010). Mai mult, Matras (2007) avertizează împotriva utilizării alternative de termeni „migranți” și „nomazi” când se au în vedere mobilitățile romilor:

„Totuși, în contextul migrațiilor est-vest, legătura realizată între romi/țigani cu nomadismul implică faptul că migrația este motivată mai curând de caracterul nomad tradițional, și nu de circumstanțele sociale și politice și de structurile și atitudinile interne ale comunității. Deși se dezbate în prezent faptul că migrația romilor către vest, în comparație cu alte grupuri, prezintă într-adevăr trăsături distincte, trebuie să nu se confunde <migrația> cu <nomadismul> (Matras, 2007:32)”.

Ținând cont de acest fapt, în cele ce urmează vom arăta că o pondere însemnată a romilor din Europa de Est migrează către țări precum Spania și Italia în căutare de locuri de muncă și din dorința de a îmbunătăți nivelul de trai al familiilor lor. Preocupat de anumite tipuri de migrație a romilor din Europa de Est, Matras (2007) arată că migrația se realizează, într-o oarecare măsură, la nivel familial (rețele de familii extinse), și nu individual. El a identificat, de asemenea, trei etape cronologice principale, pe durata cărora migrația a luat diferite forme: prima etapă are loc la începutul anilor '70 când migranții romi care au căutat locuri de muncă

peste granițe au reușit să le găsească și au dobândit și permis de ședere legal; a doua etapă are loc între sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '90, când migrația romilor din țările de est a fost posibilă fie prin cerere de azil politic, fie prin intrare și ședere ilegală; iar a treia etapă, care a început în anii 1992 și 1993, și în decursul căreia migrații romi, mai ales din România, Bulgaria sau alte țări din Europa de Est, nemiîndeplinind criteriile pentru a putea solicita azil politic, din moment ce țările de origine ale acestora erau considerate „țări sigure”, au recurs la două strategii comune altor grupuri migratorii din Europa de Est, mai exact intrarea ilegală într-o țară din Europa de Vest sau intrarea cu viză de turist, devenind între timp vizitatori a căror viză pentru perioada de ședere, pe care au obținut-o inițial, expirase.

În timp ce, ca regulă generală, țările din Europa de Vest îi tratau pe toți ca fiind migrații clandestini, au existat totuși anumite diferențe în ceea ce privește politicile Spaniei și Italiei la adresa acestui grup etnic migrant. În acest sens, Marushiakova și Popov (2010) au evidențiat faptul că, în timp ce în Spania, majoritatea romilor din România trăiau în condiții „normale” urbane, în Italia, mai ales în anumite regiuni precum Lazio (regiune care înconjoară Roma), după 2001, autoritățile locale au întemeiat tabere pentru romi. Clough Marinaro (2010) arată că, începând cu data de 18 februarie 2009, un nou set de reguli a fost introdus pentru taberele autorizate din Lazio - gărzi ale poliției supraveghează douăzeci și patru de ore în zonă și în interiorul taberelor; dreptul de a intra numai pentru locuitorii (permanenți) autorizați; o fișă de evidență cu toate mișcărilor înregistrate în interiorul și în exteriorul taberelor respective; fără vizitatori după orele 22; inițierea de măsuri de supraveghere video -, având drept scop limitarea acțiunilor migraților romi în împrejurimi. Roma este orașul din Italia care este considerat a avea cel mai mare număr de locuitori de etnie romă (număr estimat între 7.200 și 15.000, conform spuselor lui Clough Marinaro) și reprezintă destinația principală a romilor din România, ca, de asemenea, și a migraților din România în general. Numărul migraților romi din Europa este, în general, supraestimat în discursurile mass-mediei și ale decidenților, în parte din cauza vizibilității acestora pe străzi ca muzicieni sau cerșetori. Totuși, conform studiilor anumitor oameni de știință (a se vedea Olivera, 2010), de exemplu, începând cu anii '90, ponderea emigraților romi din România este comparabilă cu ratele naționale de emigrare de aproximativ 10%, iar migrații romi manifestă strategii comune în ceea ce privește migrația și căutarea muncă.

În ceea ce privește migrația romilor din Bulgaria către Spania, Slavkova (2010), conform statisticilor oficiale ale INE – Institutul Național de Statistică din Spania (2009) și altor surse (declarații făcute de Ambasadorul Bulgariei la Madrid, Dl. Ivan Hristov, Ambasadorul Spaniei în Bulgaria, Dl. Jorge Fuentes) demonstrează că, dintr-un număr estimat între 164.353 (INE) și 350.000 (surse) de bulgari care locuiesc în Spania, legal și ilegal, proporția romilor se situează între o treime și un sfert. Tot Slavkova evidențiază că politica Spaniei privind migrația îi consideră pe migrații egali, indiferent de originea lor etnică, iar migrații romi se bucură de aceleași drepturi și libertăți ca restul migraților. Migrații romi din Bulgaria se identifică cu

cetățenii de origine bulgară, iar spaniolii îi identifică în același mod, neacordând atât de mare importanță numărului de migranți romi care locuiesc în Spania. Spre deosebire de romii din România aflați în Italia, romii din Bulgaria aflați în Spania sunt descriși de cele mai multe ori ca fiind un grup de muncitori migranți, în căutarea unui loc de muncă, plătind taxe și direcționând economiile în scopul achiziționării unei locuințe:

„Economiile dobândite în Spania au fost investite în scopul achiziționării unui apartament sau al unei case în Bulgaria. După câțiva ani locuiți în Spania, o parte dintre familii și-au modificat strategia privind migrația. Treptat, un număr de familii au achiziționat prin credit apartamente în Spania, majoritatea acestora muncind pe bază de contract. În timp, banii pe care i-au agonisit au fost utilizați pentru a lichida creditul ipotecar, pentru a asigura educația copiilor, pentru a acoperi cheltuielile lunare și concediile în Bulgaria. O interlocutoare din cadrul grupului etnic rudari a descris cu mare exactitate modificările survenite în viețile migranților. Am uitat deja scopul inițial pentru care am venit în Spania, dar aspectul negativ îl constituie faptul că am început o viață nouă aici și nu mai economisim nici o sumă de bani (Slavkova, 2010:213)”.

Perspectiva din țara de origine: migranții romi din România și Bulgaria

Din moment ce fluxurile și tipurile/modelele migrației romilor constituie încă un subiect de dezbatere și controversă, este util și necesar să triangulăm diferite perspective, referitor la societățile gazdă și de origine, pentru a avea o imagine mai clară în ceea ce privește acest grup de migranți. Mare parte din literatura sintetizată mai sus se bazează pe studii întreprinse în țările gazdă. De aceea, această secțiune se concentrează pe intențiile și experiențele de migrație ale romilor din Bulgaria și România în țările de origine ale acestora și are ca scop evidențierea asemănărilor și diferențelor dintre aceste grupuri etnice din ambele țări.

Conform celor precizate în cadrul raportului de țară (Situția romilor din România, 2011. Între incluziune socială și migrație), în capitolul ”Al treilea val al migrației romilor: mobilitate și migrație internațională la populația de romi din România după 1989” (Șerban, 2012), migrația romilor din România, după anii '90, a fost declanșată de înăutățirea condițiilor de trai din țara de origine, ca și de schimbările constante în obstacolele politice împotriva mobilității (ridicarea cerințelor privind vizele pentru cetățenii români care călătoresc către Spațiul Schengen, după ianuarie 2002, aderarea României la Uniunea Europeană în 2007). Aceste schimbări nu au rezultat totuși într-un proces de migrație masivă a romilor, în pofida creșterii vizibilității migranților romi în țări precum Italia sau Spania²⁴. Bazându-se pe câteva surse, Cahn și Guild (2008) oferă următoarele estimări privind migranții romi: în Italia, migranții romi pot număra de la 60.000 până la 80.000 de

²⁴ Acest raport se bazează pe analiza datelor comparative fără ponderare. Autorii au decis să nu utilizeze valori de ponderare pentru a avea o abordare comună, din moment ce nu toate bazele de date referitoare la țări sunt ponderate.

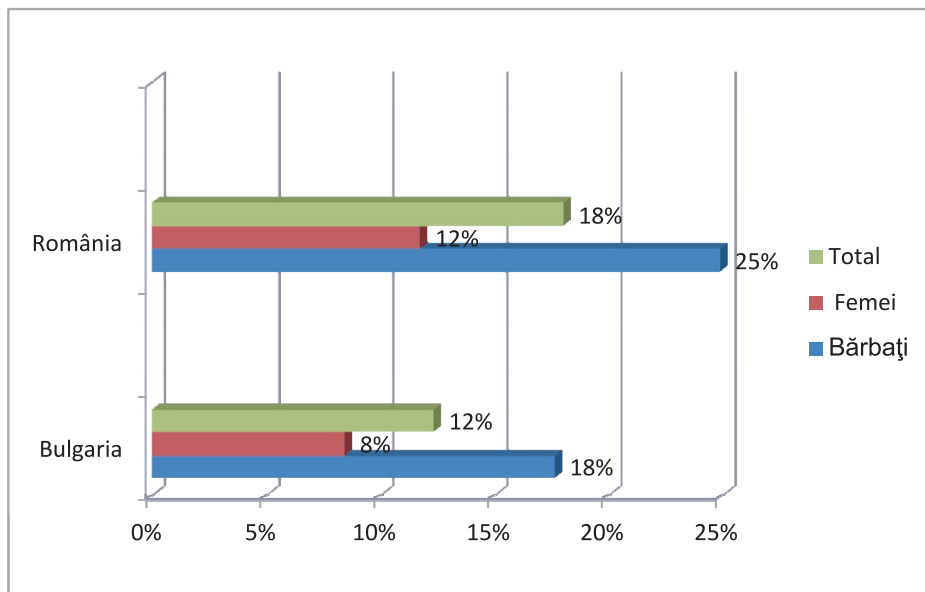
persoane, dar ponderea populației rome în totalul populației Italiei este ne semnificativă (0,23%). Autorii menționează, de asemenea, că, în alte țări precum Spania sau Franța, procentajele de romi sunt minime în cadrul populației țării respective:

În ultimii ani, romii din România au migrat în special, deși nu numai, către acele țări cu limbi naționale latine similare limbii române: mai ales Italia, Spania și Franța. În Spania și Franța, aceștia s-au alăturat comunităților de romi care numără câteva sute de mii – peste jumătate de milion în cazul Spaniei [...]. Romii pot reprezenta până la 0,64 % din populația totală a Franței și 1,60 % din populația Spaniei (Cahn și Guild, 2008:38).

Experiența migrației – Anumite diferențe par să caracterizeze indivizii romi din Bulgaria și România din eșantionul selectat în ceea ce privește timpul petrecut peste granițe la ultima lor plecare în străinătate. Deși migranții romi din ambele țări reveniți în țara de origine au petrecut, în total, mai puțin de un an peste granițe pe durata ultimei lor migrații, majoritatea migranților romi români reîntorși în România (62%), în comparație cu o pondere mai puțin însemnată (48,7%) de migranți romi bulgari reîntorși în țara de origine au petrecut mai puțin de 3 luni peste granițe pe durata ultimei migrații. În consecință, romii din Bulgaria au tendința să migreze pentru perioade mai mari de timp în comparație cu romii din România.

În ceea ce privește experiența în cadrul unui loc de muncă pe perioada migrației, s-au înregistrat diferențe notabile între bărbați și femei.

Figură 1: Diferențe de gen între muncitorii migranți romi din România și Bulgaria

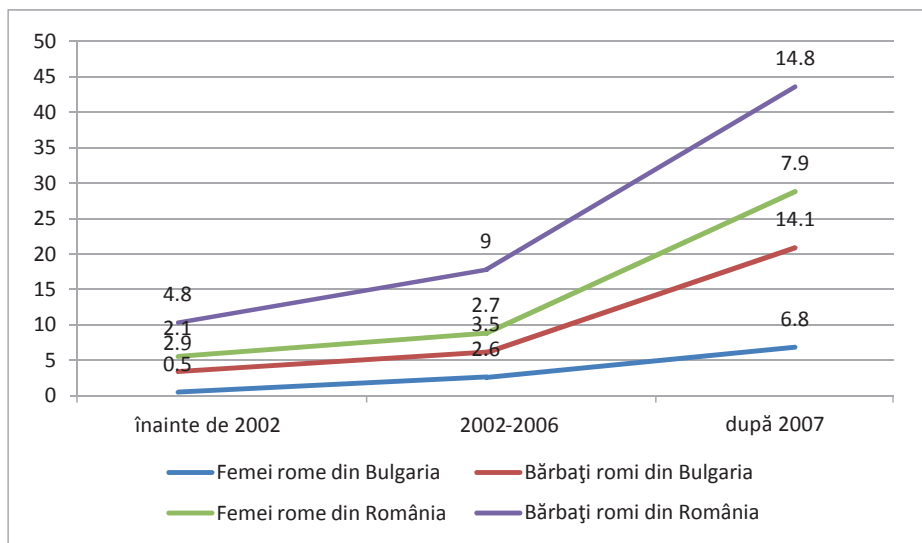

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Datele din figura de mai sus evidențiază diferențe de gen importante. Proportții însemnate de bărbați (mai mult decât dublu), în comparație cu proporțiile femeilor din eșantioanele din ambele țări, dețin experiență în ceea ce privește munca pe perioada migrației. Datele confirmă că se păstrează modelul economic tradițional al romilor, cu bărbați mai activi decât femeile (Cace et al. 2010, Preoteasa 2011). Totuși, în Italia, femeile rome din România și Bulgaria, de exemplu, depășesc numărul bărbaților.

Migranții rome din cadrul fluxurilor migratorii din România și Bulgaria – Ponderea migranților bărbați din România a scăzut de la 48,2% până la 46,1% între 2006 și 2010 și de la 42,9% până la 38,7% pentru Bulgaria pe durata aceleiași perioade (Holland et al., 2011 bazat pe date ISTAT). Sandu (2010), bazat pe studiul LTS („Locuirea temporară în străinătate”) realizat în 2006, pune în evidență procesul de creștere a numărului femei din cadrul procesului de migrație a forței de muncă din România ,din 1990 încoace. Ponderea de femei migrante din România a crescut de la 12% , pe perioada 1990-1996, la 44%, în perioada 2002-2006. Datele privind experiența migranților rome demonstrează, de asemenea, o tendință de feminizare, chiar dacă ea este în continuare în urma procesului de creștere a numărului de femei în procesul de migrație a forței de muncă din țările din Europa Centrală și de Est (Morokvasic, 2004). Dacă ponderea femeilor de etnie romă cu experiență în migrația forței de muncă a fost relativ redusă (2,7% în România și 2,6 în Bulgaria), după aderarea Bulgariei și României la UE procentajele s-au dublat cel puțin.

Figură 2: Evoluția ponderii romilor cu experiență în migrația forței de muncă reveniți în țara de origine în funcție de gen (media migranților reveniți în țara de origine)

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Migranții romi din România au rămas în urmă în ceea ce privește această tendință de creștere a numărului de femei în migrația totală a forței de muncă. Astfel, cum reiese din raportul de țară privind migrația romilor pentru România, numai 16 % dintre femeile rome din eșantion intenționează să migreze pentru a munci în următoarele 12 luni (Șerban, 2012). Un procentaj similar de femei rome din eșantionul din Bulgaria au afirmat că ar merge peste granițe în următoarele 12 luni.

Legătura dintre experiența de migrație și intenția de a migra – Este observabil, de asemenea, faptul că o pondere însemnată de persoane (40 % din romii din Bulgaria și 44 % din romii din România, a se vedea următorul tabel), care au avut intenția de a migra în următoarele 12 luni, este localizată în cadrul categoriei reprezentate de migranți reveniți în țara de origine, adică cei care dețin deja o experiență de migrație și erau în țările de origine în perioada în care studiul în curs era realizat. De aceea, putem afirma că intențiile de a migra se împletesc cu experiențele anterioare de migrație la nivel individual sau la nivelul gospodăriei în ambele țări.

Tabel 1: Intenții de a pleca peste granițe pentru a munci în grupuri cu (fără) experiențe anterioare de migrație

Experiență anterioară în migrație	Pe durata următoarelor 12 luni, intenționați să plecați peste granițe? ... pentru a munci	
	Da	Nu
Bulgaria	40%	10%
România	44%	17%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Totuși, romii din Bulgaria sunt mai determinați în ceea ce privește intențiile acestora de a migra în următoarele 12 luni, spre deosebire de romii din România. 61% dintre romii bulgari sunt siguri sau foarte siguri de realizarea intențiilor acestora referitoare la migrație, spre deosebire de 49,7 % dintre românii care ar dori să imigreze.

Tabel 2: Intenții ale romilor din Bulgaria și România de a imigra în următoarele 12 luni, din motive de migrație

		Bulgaria	România	Total
Pentru un loc de muncă	Da	19,9%	23,7%	21,8%
	Nu	80,1%	76,3%	78,2%
Pentru studii	Da	0	4	4
	Nu	1093	1063	2156
Din alte motive (afaceri, turism etc.)	Da	23	42	65
	Nu	1070	1025	2095

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Intenția de a migra – Din ce putem observa din tabelul de mai sus, numai o pondere relativ scăzută de romi intervievați în România și Bulgaria are intenția de a migra, căutând oportunități de muncă peste granițe. Numai 4 romi din eșantionul din Bulgaria au afirmat că ar alege să migreze pentru a studia. Migrația pentru alte motive (adică afaceri, turism) a fost menționată prin ponderi nesemnificative de romi comparabile din eșantioane din ambele țări. Mergând dincolo de intențiile de migrație și căutând experiențe anterioare de migrație internațională după 1989, putem observa că în ambele țări de origine, ponderi și mai reduse de romi din Bulgaria și România care să fi migrat deja pentru a găsi un loc de muncă peste granițe (12 % și, respectiv, 18 % din eșantioanele de romi).

Opțiunile privind destinația pentru romii din Bulgaria și România sunt diferite. Spania reprezintă principala destinație menționată de către romii din România (35 % dintre oamenii care au intenția de a călători), urmată de Franța (21 %). Bulgarii manifestă o preferință mai mare pentru Grecia (22 %), urmată îndeaproape de Spania (20 %) și Germania (22 %).

Caracterul selectiv al migrației romilor

Pe baza datelor din eșantioanele²⁵ de migranți romi din România și Bulgaria aflați în Italia și Spania, se poate schița o imagine despre aceste grupuri de migranți, conform caracteristicilor principale sociodemografice (gen, vârstă, stare civilă). Cele două eșantioane de migranți romi din România și Bulgaria aflați în Italia și Spania numără până la 854 de persoane (493 de migranți romi în Italia și 361 în Spania). În ceea ce privește distribuția acestei populații de migranți în țări gazdă în funcție de apartenența la un grup național de origine următorul tabel oferă o privire generală asupra migranților din cadrul eșantionului.

Tabel 3: Distribuirea migranților romi din România și Bulgaria în țările gazdă Italia și Spania

	Migranți în Italia			Migranți în Spania		
	Număr	%	% valid	Număr	%	% valid
Romi din Bulgaria	104	21,1	21,1	69	19,1	19,4
Romi din România	388	78,7	78,9	287	79,5	80,6
Total	492	99,8	100,0	357	98,7	100,0
Total	493	100,0		361	100,0	

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Vârsta – Acești migranți sunt distribuiți neuniform pe clase de vârstă, cea mai însemnată pondere de migranți fiind concentrată în grupa de vârstă de la 20 de ani la 29 de ani, urmată de categoria de vârste cuprinse între 30 de ani și 39 de ani. Împreună, aceste grupuri de vârste reunesc aproximativ două treimi din migranții romi din România și Bulgaria aflați în Spania și Italia ca fiind mai degrabă o populație

²⁵ Descrierea metodologiilor de eșantionare este furnizată în capitolul metodologic.

tânără, capabilă de a munci. Cu privire la diferențele de vârstă medie a migranților romi din Spania și Italia, se observă că, în total, al doilea grup este ușor mai tânăr decât primul (31 de ani în medie în comparație cu cea de 34 pentru migranții romi din Spania).

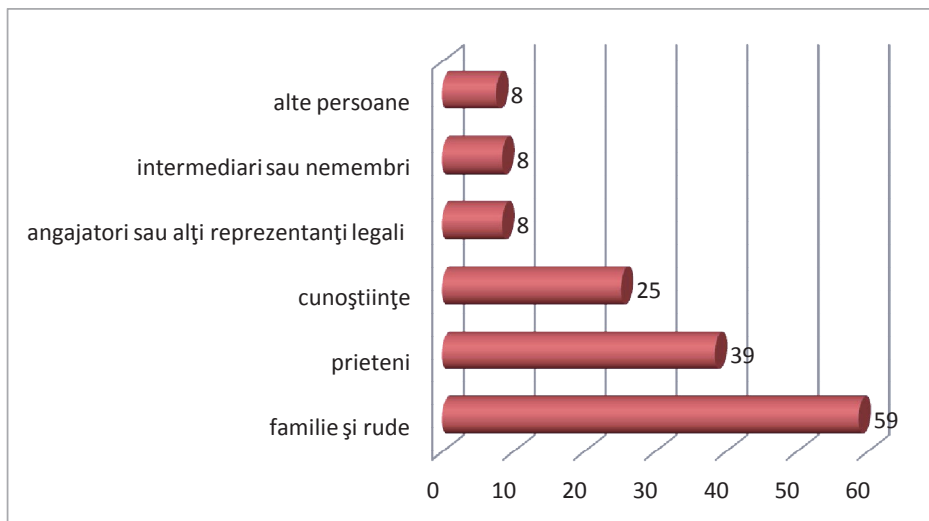
Tabel 4: Distribuția migranților romi din România și Bulgaria în țările gazdă Italia și Spania, pe grupuri de vârste

	Italia		Spania	
Între 16 și 19 de ani	53	10,8%	23	6,3%
Între 20 și 29 de ani	189	38,3%	129	35,8%
Între 30 și 39 de ani	160	32,5%	96	26,6%
Între 40 și 49 de ani	59	12,0%	67	18,5%
TOTAL	493	100,0%	361	100,0%
Între 50 și 59 de ani	23	4,7%	39	10,8%
Peste 60 de ani	9	1,8%	7	2,0%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Rețelele familiale de migrație– În ceea ce privește starea civilă a migranților din eșantioanele de migranți romi din România și Bulgaria în țările gazdă avute în vedere aici, cel mai însemnat grup din punct de vedere cantitativ este reprezentat de oamenii căsătoriți (61 % în Italia și 55 % în Spania). Cei care locuiesc împreună reprezintă, de asemenea, o pondere importantă în fiecare țară de destinație (18 % în Italia și 16 % în Spania). Categoria migranților celibatari este relativ redusă: 15 % în Italia și 18 % în Spania, în timp ce celelalte categorii sociale privind starea civilă [de exemplu, văduv(ă), divorțați, separați] nu depășesc 3 % în fiecare țară, cu excepția migranților separați din Spania (aproximativ 7 %). Deși aceste categorii privind starea civilă sunt mai puțin reprezentative în ambele țări analizate aici (adică Italia și Spania), femeile sunt mai numeroase decât bărbații în aceste categorii. Acei migranți romi care sunt căsătoriți sau au un partener de viață trăiesc, de obicei, cu soții/partenerii acestora în țările gazdă, în aceeași locuință. De aceea, migrația romilor în Spania și Italia pare să fie de ordin familial, nu individual. De asemenea, migranții romi se bazează mai ales pe familie/rude la sosirea în țara gazdă și, mai rar, pe prieteni sau cunoștințe. Majoritatea migranților romi din Spania și Italia au spus că au avut pe cineva la care au putut apela la sosirea în țara gazdă (73 % dintre migranții romi din cadrul grupului supus eșantionării din România , respectiv 84 % dintre cei din Bulgaria).

Figură 3: Tipuri de contacte la care migranții au spus că pot apela la sosirea în Italia (%)

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Notă: Membrii grupului de migranți din eșantionul pentru Italia li s-a permis să aleagă mai multe opțiuni de răspuns.

Tabel 5: Educația migranților în comparație cu nivelul de educație din țările de origine

	Nici un fel/fără școală	Nivel primar/școală generală neterminată (8 clase)	Nivel primar	Nivel secundar (nivel liceal)	Învățământ postliceal, universitar sau postuniversitar
Romi bulgari	12,3%	28,1%	47,9%	11,2%	0,6%
Romi români	23,3%	26,2%	46,3%	3,6%	0,5%
Romi bulgari în Italia	20,2%	20,2%	59,6%		
Romi români în Italia	36,6%	24,0%	37,9%	1,5%	
Romi bulgari în Spania	12,0%	12,0%	34,0%	37,0 %	5,0%
Romi români în Spania	12,1%	20,3%	39,5%	27,3%	0,8%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Comparația între nivelurile de educație în țările de destinație și de origine poate sublinia câteva aspecte clare:

- Există diferențe semnificative între nivelurile de educație ale migranților romi din Italia și a celor din Spania. În Italia, migranții romi din România și Bulgaria au un grad mai scăzut de educație în comparație cu cei din Spania.
- Nivelul de educație al migranților romi din Spania este mai ridicat în comparație cu cel din țările de origine. Este posibil deci, să existe un proces de selecție pozitivă a migranților Romi în Spania cu privire la educație.
- Romii din România care se află în Italia au un grad foarte scăzut de educație, mai mult de 60 % nu au nici măcar nivelul elementar.

Motive de migrație – Căutarea de locuri de muncă pare să fie cel mai important factor antrenant pentru migranții romi din ambele țări de origine. Îmbunătățirea calității vieții este un alt motiv important, în special pentru romii din România. Nu s-au observat diferențe de gen majore în eșantioanele de migranți romi din Italia și Spania cu privire la motive de migrație. Femeile par în mod egal motivate să migreze pentru a găsi un loc de muncă și pentru a-și îmbunătăți calitatea vieții. Diferențele de gen referitoare la tipurile de angajare ale migranților vor fi, în orice caz, analizate mai detaliat în următoarea secțiune care abordează tipuri de migrație și aspecte privind integrarea socioeconomică a migranților romi din România și Bulgaria în țările gazdă din Europa de Sud.

Tabel 6: Motive de emigrare a romilor din România/Bulgaria în funcție de țara de destinație

		Italia	Spania
În căutarea unui loc de muncă	Romi din Bulgaria	85,6%	53,0%
	Romi din România	67,6%	50,6%
Calitatea vieții	Romi din Bulgaria	3,8%	31,0%
	Romi din România	51,3%	42,4%
Considerente de ordin familial	Romi din Bulgaria	13,5%	10,0%
	Romi din România	17,3%	4,3%
Costul vieții	Romi din Bulgaria	6,7%	1,0%
	Romi din România	10,6%	0,8%
Educație sau formare	Romi din Bulgaria	0	0
	Romi din România	2,3%	0,4%
Considerente de ordin politic	Romi din Bulgaria	1,0%	1,0%
	Romi din România	2,3%	0,4%
Considerente de ordin religios	Romi din Bulgaria	0,3%	0
	Romi din România	0	0
Climat	Romi din Bulgaria	1,3%	0
	Romi din România	0	0
Tranzit în scopul altor destinații	Romi din Bulgaria	1,0%	0
	Romi din România	0,3%	0
Alte motive	Romi din Bulgaria	2,9%	4,0%
	Romi din România	0	1,2%

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Tipuri de migrație a romilor

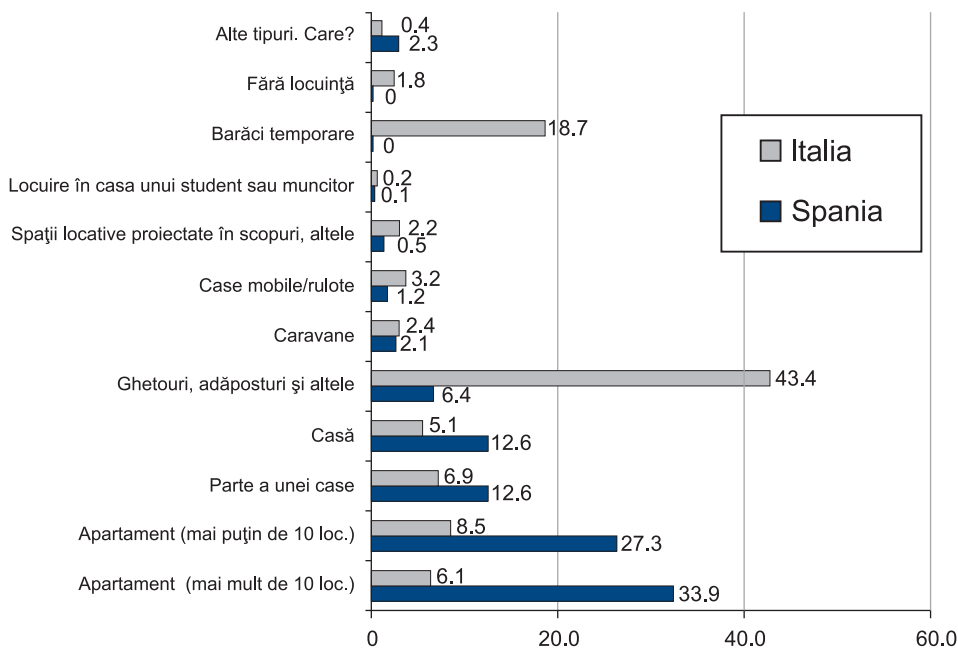
Înainte de a sosi în țara gazdă, cu puține excepții, romii din România și Bulgaria, au locuit în țara lor de origine. Numai cinci migranți romi din România care se află în Spania au declarat, de exemplu, că au locuit în Italia înainte de a sosi în Spania și numai un rom bulgar a locuit în Spania înainte de a alege Italia ca țară de destinație. Franța, Germania, ca de altfel și țările ca Turcia sau Ungaria sunt, de asemenea, amintite de câteva zeci de migranți romi din România care locuiesc în Italia, ca fiind destinații din trecut. Din eșantionul de romi bulgari din Spania puține persoane au locuit anterior mai mult timp în țări ca Germania, Grecia sau Serbia (3 cazuri pentru fiecare în parte), Franța (2 cazuri) și Portugalia și Rusia (câte un caz pentru fiecare în parte). Migranții romi din Italia și Spania se potrivesc, în consecință, modelului de migranți motivați din punct de vedere economic și nu celui de nomazi care călătoresc de-a lungul Europei. Majoritatea migranților au fost în aceleași țări de destinație cu un an mai devreme de perioada în care s-a efectuat studiul și mulți dintre aceștia au în plan stabilirea definitivă în aceste țări gazdă. Într-adevăr, 87 % dintre migranții romi din Italia incluși în eșantion și 95 % dintre cei din Spania, au declarat că au locuit în aceeași regiune din țara gazdă cu un an în urmă, în timp ce o mică parte a locuit în altă țară (de obicei în țara de origine). Cu privire la perioada de timp în care a avut loc procesul de migrație, aproximativ un sfert dintre migranții romi români din Italia a sosit înainte de anul 2002 și peste 70 % înainte de anul 2007, în timp ce majoritatea romilor bulgari din Italia (80 %) au sosit după 2007, an în care România și Bulgaria au aderat la UE. Spre deosebire de Italia, în Spania, nu sunt diferențe mari între ponderea romilor din România și Bulgaria în ceea ce privește perioada de sosire. Majoritatea migranților romi (75 % din România și 80 % din Bulgaria) au sosit în Spania după 2007. Foarte puțini migranți au declarat că au sosit înainte de 2002 (2 cazuri pentru romii bulgari și 10 pentru cei din România).

Diferențele de gen cu privire la perioada de sosire în țările gazdă nu sunt semnificative. Mai mult, în fiecare țară de destinație, aproximativ 53 % dintre migranții din eșantion au intenționat inițial să rămână definitiv, femeile fiind mai predispuse la stabilirea permanentă în țările de destinație decât bărbații (sau, cel puțin, au avut intenția). În orice caz, 15 % dintre migranții romi din Italia au intenționat să plece din țară, în timp ce numai 3 % dintre cei din Spania au definitivat aceste planuri de revenire (în țara de origine). În ceea ce privește tipurile de migrație, se pare că migranții romi din Spania și Italia urmează tendințe diferite. În timp ce 65,7 % dintre migranții romi din intervievați în Spania și Italia au declarat că au locuit în trecut în Spania pentru mai mult de o lună, excluzând sejurul curent, numai 18,5 % dintre migranții romi din Italia au declarat același lucru. În consecință, migranții din Spania se încadrează mai degrabă într-un tip de migrație circulară în comparație cu migranții din Italia. Acest aspect poate avea legătură, cu faptul că o pondere importantă de migranți din Spania dețin un permis legal de ședere (64 %), în comparație cu o mică pondere de migranți romi din Italia (12 %).

Tipurile de migrație a romilor pot fi explicate prin integrarea socioeconomică a migranților romi din țările gazdă. Dincolo de caracteristicile sociodemografice referitoare la migranți (adică vârstă, gen, stare civilă etc.), un rol important îl joacă politicile țării-gazdă cu privire la migranți. În consecință, trebuie să se ia în considerare indicatori diferiți privind integrarea socioeconomică (condiții de locuit, angajare, accesul la educație al copiilor, originea etnică a prietenilor, acces la serviciile sociale din țara gazdă, acces la servicii de sănătate, discriminare).

Condițiile de locuit pentru migranți sunt foarte diferite în cele două țări gazdă, după cum s-a specificat deja în prima secțiune. În primul rând, există diferențe majore între grupurile de migranți romi din Italia și Spania și tipul de locuință pe care îl ocupă (a se vedea figura următoare):

Figură 4: Tipuri de locuințe ale migranților romi din țara de destinație

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

În al doilea rând, migranții romi din Italia trăiesc în condiții de sărăcie, mai ales în cadrul ghetourilor sau a barăcilor temporare, în timp ce migranții romi din Spania trăiesc mai ales în clădiri cu apartamente numărând mai mult de 10 locuințe. Aproximativ 60 % dintre migranții romi din Spania locuiesc în blocuri de locuințe (indiferent de numărul de apartamente din bloc).

Tabel 7: Tipuri de locuințe ocupate de către migranții romi în funcție de țara de destinație și de originea romilor (%)

	ITALIA		SPANIA	
	Romi din Bulgaria	Romi din România	Romi din Bulgaria	Romi din România
Casă	4,9	5,2	14,5	12,3
Ghetouri, adăposturi și alte tipuri asemănătoare	49,0	42,3	4,3	7,0
Parte componentă dintr-o casă	9,8	6,2	11,6	13,0
Barăci temporare	2,9	23,1		
Apartamente într-o clădire cu mai puțin de 10 locuințe	12,7	7,5	24,6	28,9
Caravane	7,8	1,0	0,0	2,5
Apartamente în blocuri cu mai mult de 10 locuințe	0,0	7,8	39,1	32,7
Spații locative proiectate în alte scopuri, decât găzduirea (fabrici, garaje ...)	2,9	2,1	0,0	0,7
Locuire în casa unui student sau muncitor	1,0	0,0	0,0	0,0
Fără locuință	3,9	1,3	0,0	0,0
Case mobile/rulote	3,9	3,1		1,4
Alte tipuri	1,0	0,3	5,8	1,4

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Notă: Migranții din eșantion au fost distribuiți după cum urmează: 353 de migranți în Spania și 487 în Italia.

Este important să se observe că, în Italia, migranții romi veniți din România au o probabilitate mai mare de a locui în condiții precare (în barăci temporare), spre deosebire de migranții romi din Bulgaria.

Gradul de discriminare resimțit în țara gazdă. În Italia, o pondere semnificativă de migranți romi din România (mai mult de jumătate dintre acești migranți – 53%), în comparație cu romii din Bulgaria (o treime), declară că au încercat un sentiment de discriminare pe durata ultimului an. În Spania, situația diferă: în primul rând, mai mult de jumătate dintre migranții romi din Spania nu au încercat vreun sentiment de discriminare la adresa lor pe durata ultimului an. Există diferențe între migranții romi din România și cei din Bulgaria, în condițiile în care 75 % dintre cei din cadrul primului grup nu au resimțit discriminare la adresa lor, în comparație cu 61 % dintre cei din cadrul celui de al doilea grup. Diferențele între declarațiile românilor și bulgarilor în ceea ce privește discriminarea nu sunt semnificative. În total, 61 % dintre romii din Bulgaria și 75 % dintre romii din România nu au resimțit acțiuni discriminative în Spania pe durata ultimului an.

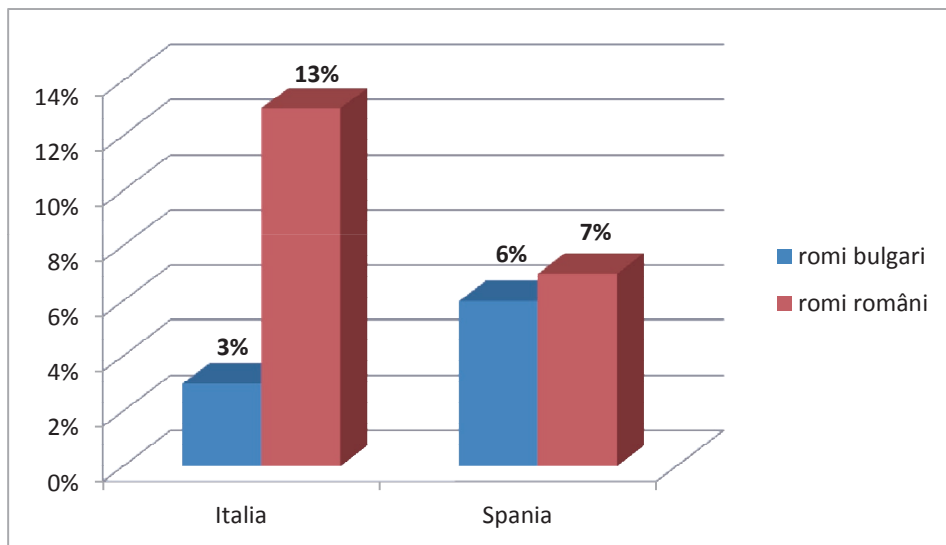
Tabel 8: Gradul de discriminare resimțit în cadrul țărilor de destinație și al grupurilor naționale

Grupuri naționale	ȚARA		Total
	Italia	Spania	
Bulgari	34,8 %	39,2 %	37,1 %
Români	53,5 %	24,9 %	42,2 %

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Un indicator important privind integrarea socială îl reprezintă gradul de integrare școlară a copiilor. Expunerea copiilor la sistemul educațional din țara gazdă nu reprezintă numai un mijloc de socializare, ci și o șansă în ceea ce privește mobilitatea socială, în special pentru grupurile de migranți care ocupă poziții marginale social, așa cum se întâmplă adesea romilor. Majoritatea copiilor urmează cursuri ale unei școli în Spania sau Italia. O situație specială este, se pare, cea din Italia, în care copiii migranți romi din România (87%) sunt integrați în sistemul educațional la un nivel mai redus în comparație cu copiii migranți romi din Bulgaria (94 %).

Figură 5: Gradul de non-frecventare (abandon școlar) a școlii de către copiii (%)

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Poate fi important, de asemenea, să se amintească faptul că migranții romi din Italia locuiesc în mare măsură în tabere sau barăci, de obicei situate la periferiile

orașelor, și, în consecință, accesul la infrastructură (stații de autobuz, școli) se realizează mai dificil. Părinții romi din România au explicat faptul că gradul de nefrecventare derivă din dificultățile de ordin economic și din atitudinea refractară a copiilor înșiși. În Spania, situația este destul de asemănătoare în ceea ce privește copiii migranților romi din România și Bulgaria, adică aproximativ 7% dintre copiii migranți nu frecventează școala, conform declarațiilor părinților.

Indicatorul „originea etnică a prietenilor” a dezvăluit un nivel mai ridicat de integrare al romilor din Spania, spre deosebire de Italia. Componenta persoanelor din cercul de prieteni este considerată a avea un rol important în integrarea migranților. A beneficia de relații interetnice de prietenie poate reprezenta unul dintre factorii care înlesnește accesul la locurile de muncă, de exemplu: prin intermediul veniturilor lor mai ridicate migranții pot atinge un nivel mai ridicat de integrare în țara gazdă. S-a demonstrat că acele persoane care întrețin relații de prietenie mai puțin strânse (adică prieteni de origini etnice diferite, cunoștințe) și nu numai relații puternice (legături familiale sau de prietenie bazate pe apartenența la aceeași comunitate de origine) se bucură de un număr mai însemnat de oportunități pe piața forței muncă (Pleffer și Parra, 2009). În Spania, mai mult de 60% dintre persoanele intervievate au declarat că grupul etnic nu prezintă importanță în alegerea prietenilor și 35% dintre migranții romi din România și 41% dintre cei din Bulgaria au afirmat că dețin relații de prietenie cu persoane de altă etnie.

În Italia, izolarea teritorială (a se vedea mai sus situația în ceea ce privește locuirea) poate constitui un factor explicativ al procesului de integrare. S-a văzut, în general, că migranții care au relații de prietenie exclusiv cu membrii grupului etnic din care fac parte pot avea oportunități reduse de a găsi un loc de muncă sau condiții de locuit corespunzătoare și pot suferi de izolare. În compararea migranților romi din România cu cei din Bulgaria, aflați în Italia, se pare că primul grup este mai bine conectat la societatea de destinație. Aproximativ 41% dintre migranții romi din România, în comparație cu 29,4% dintre cei din Bulgaria, aflați în Italia afirmă că originea etnică nu este importantă în stabilirea de relații de prietenie. În pofida faptului că în Italia, romii din România sunt mai izolați decât cei din Bulgaria, cel puțin în ceea ce privește condițiile de locuit, aceștia tind să depășească granițele etnice în stabilirea relațiilor de prietenie și acest fapt poate fi un indicator al încercărilor de a se integra în țara gazdă.

Tabel 9: Originile etnice ale prietenilor (% din totalul numărului de țări)

		Italia	Spania	Total
Romi bulgari	Numai din cadrul propriului grup etnic	28,4%	14,1%	21,4%
	Predominant din cadrul grupului propriu etnic, dar și prieteni	41,2%	14,1%	27,9%
	Grupul etnic al propriilor prieteni nu contează pentru mine	29,4%	67,7%	48,3%
	Nu am prieteni apropiați	1,0%	4,0 %	2,5%
Romi români	Numai din cadrul propriului grup etnic	23,8%	15,2 %	20,3%
	Predominant din cadrul grupului propriu etnic, dar și prieteni	34,5%	16,8%	27,4%
	Grupul etnic al propriilor prieteni nu contează pentru mine	40,7 %	63,7%	49,9%
	Nu am prieteni apropiați	1,0%	4,3%	2,3%

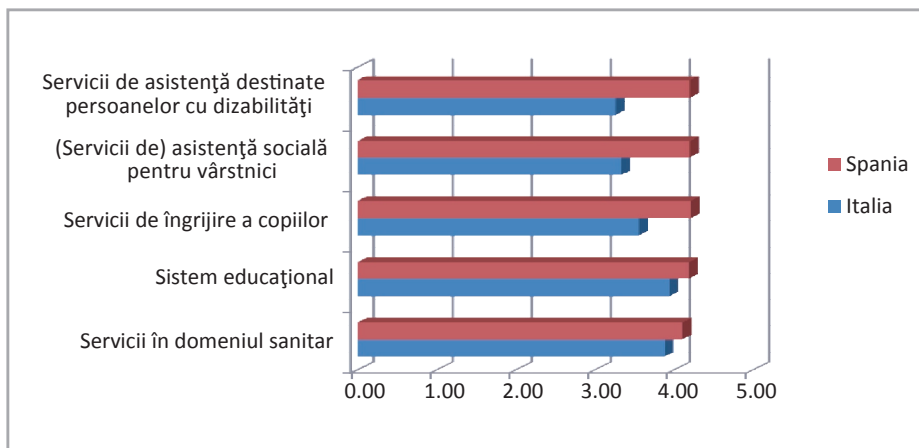
Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Tipurile de servicii sociale furnizate migranților diferă de la o țară la alta și compararea acestora este dificil de realizat. Putem evidenția câteva evenimente de importanță majoră în cele ce urmează:

- Migranții romi din România și din Bulgaria care se află în Spania au acces la serviciile publice în mai mare măsură decât cei din Italia.
- Aproximativ 60% dintre romii din Spania din eșantion au beneficiat de consiliere, în timp ce, în Italia, numai 4% dintre romii din Bulgaria și 22% dintre romii din România au beneficiat la rândul lor de acest tip de serviciu.
- În Italia, 50% dintre romii proveniți din România și 7% dintre romii din Bulgaria sunt utilizatori de servicii sociale speciale destinate romilor.

Evaluarea serviciilor publice demonstrează de asemenea, o mai bună apreciere a acestora de către migranții romi din Spania, spre deosebire de cei din Italia (a se vedea figura de mai jos).

Figură 6: Evaluările migranților cu privire la calitatea serviciilor publice din Spania și Italia

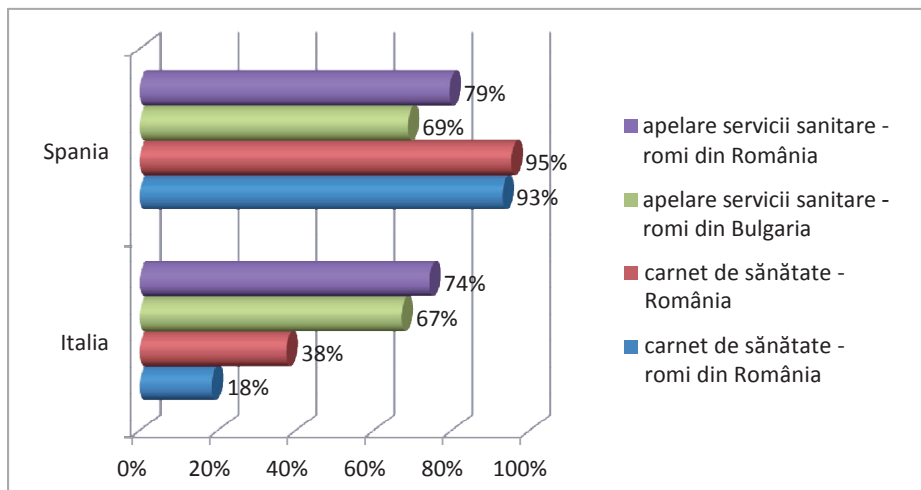

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Servicii de asistență medicală .Migranții romi din Italia par să fie, în mai mică măsură, incluși în sistemele de asigurări medicale, spre deosebire de cei din Spania (95 % în Spania și 34 % în Italia). O posibilă explicație o constituie faptul că în Italia, conform unui raport de țară²⁶, sistemul medical este descentralizat și instituțiile locale responsabile cu managementul acestora (Azienda di Sanità Locale – Unitate Sanitară Locală) nu implementează niciun program specific pentru romi, grup care trăiește adesea în condiții sanitare necorespunzătoare, punând în pericol starea de sănătate a acestor locuitori. Mai mult, migranții romi sunt excluși din majoritatea sistemelor de asistență medicală, din moment ce oamenii care nu dețin cetățenie italiană pot beneficia doar de servicii de urgență sau de tratamente medicale idiopatice. Subiecții din cele două țări (aproximativ 70 % dintre migranții romi în fiecare țară gazdă) au declarat că au apelat la sistemul de servicii medicale pentru ei înșiși sau pentru membri ai familiei.

Aceste discrepanțe pot fi explicate, în consecință, prin intermediul diferențelor între cele două sisteme de sănătate. Cel puțin în Spania, până de curând, a existat acces universal la serviciile medicale. Comunitățile de romi, incluzând migranții romi, au avut de asemenea, acces la aceste servicii. Cu toate acestea, așa cum se constată într-un raport de țară inclus în aceeași sursă (a se vedea nota 3), accesul în zonele care nu sunt acoperite de sistemul național de servicii medicale este deficitar.

Figură 7: Accesul la sistemul medical și asigurările de sănătate

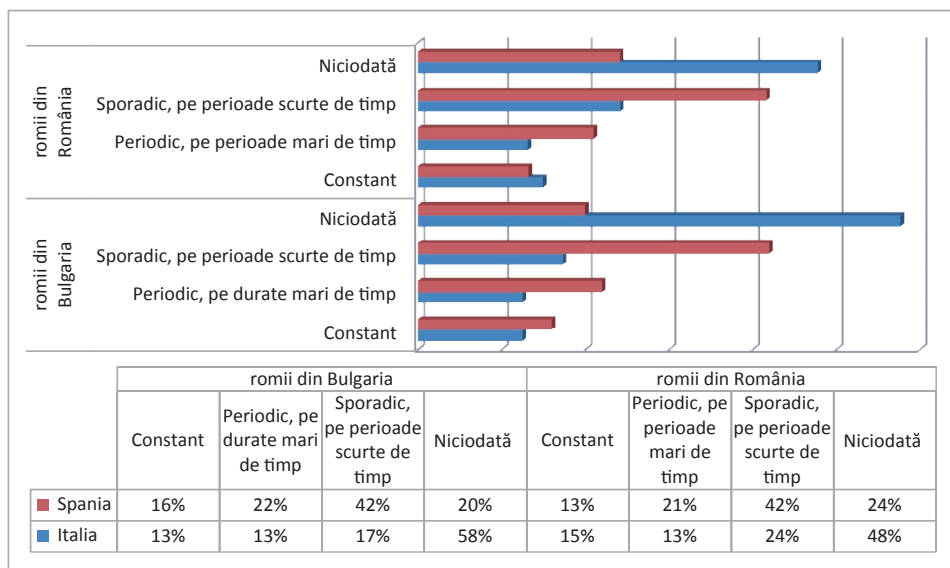

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

²⁶ Raportul constituie parte integrantă a unui document mai cuprinzător, solicitat de către Comisia pentru libertăți civile, justiție și afaceri interne și intitulat: „Măsuri de promovare a situației cetățenilor romi din UE în cadrul Uniunii Europene”, publicat în 2011, disponibil la: <http://www2.lse.ac.uk/businessAndConsultancy/LSEConsulting/pdf/Roma.pdf>

Angajarea migranților romi a ținut seama de un model comun pentru ambele țări de destinație: un model ocupațional deficitar asociat cu locuri de muncă temporare și nivel scăzut de securitate socială. În Italia, majoritatea persoanelor intervievate nu au muncit în ultimii doi ani sau au muncit doar pentru perioade scurte de timp. Femeile de etnie romă au urmat în mare parte modelul tradițional, muncind mai puțin decât bărbații. În Italia, marea majoritate a femeilor de etnie romă (71% dintre romii din Bulgaria și 60% dintre romii din România) nu au muncit deloc în ultimii doi ani. În Spania, situația este destul de diferită: 24% dintre femeile de etnie romă din România și 20% dintre femeile de etnie romă din Bulgaria au declarat că nu au lucrat deloc în ultimii doi ani și 38% (romi din Bulgaria) și 34% (romi din România) au muncit constant sau periodic pentru o perioadă mai mare de timp. Femeile de etnie romă au muncit mai mult în Spania decât în Italia, deținând locuri de muncă temporare (40% romi din România și 47% romi din Bulgaria) și ponderea femeilor care nu au lucrat niciodată este de aproximativ un sfert din fiecare eșantion de femei.

Figură 8: Ați muncit în ultimii doi ani

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Analiza statutului ocupațional și a domeniilor de activitate a arătat o rată de ocupare foarte scăzută, majoritatea persoanelor intervievate fiind muncitori necalificați, agricultură (mai ales în Spania) și meșteșugărit/ocupații tradiționale. Comparând cele două țări de destinație, există diferențe semnificative la nivelul statutului ocupațional: în Spania, migranții romi de ambele origini ocupă locuri de

muncă mai calificate decât în Italia, unde marea majoritate sunt muncitorii necalificați.

Tabel 10: Statutul ocupațional al migranților pe țară

Țară	Statut ocupațional	Italia	Spania
BULGARIA	Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice		2%
	Lucrători operativi în servicii și comerț		26%
	Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit		4%
	Operatori și asamblori la mașini și instalații		11%
	Meșteșugari și lucrători în meserii de tip artizanal	4%	
	Ocupații tradiționale ale romilor	8%	
	Muncitori necalificați	88%	57%
ROMÂNIA	Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	5%	7%
	Tehnicienii, maiștri și asimilați	0%	2%
	Lucrători operativi în servicii și comerț	12%	13%
	Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	2%	2%
	Meșteșugari și lucrători în meserii de tip artizanal	2%	7%
	Operatori și asamblori la mașini și instalații	4%	2%
	Muncitori necalificați	58%	67%
	Ocupații tradiționale ale romilor	17%	

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

Transnaționalismul migranților romi din România și Bulgaria în Italia și Spania

Transnaționalismul migranților constituie unul dintre cele mai studiate subiecte din domeniul migrației. Caracterul transnațional se referă la diferite activități de natură socioeconomică, politică și culturală (adică construcția de identități care depășesc barierele naționale, participarea în cadrul contextelor politice și sociale, crearea de afaceri/activități comerciale care să contribuie la dezvoltarea societății de origine, transferuri internaționale de fonduri ale migranților) prin intermediul cărora migrații păstrează sentimentul apartenenței la societatea lor de origine, în timp ce se află în străinătate (Basch, Glick și Szanton-Blanc, 1994; Portes, 1996). S-a demonstrat că „a fi migrant transnațional implică a trăi și a face parte simultan din două societăți legate prin practici sociale transnaționale sociale ale migranților” (Itzigsohn și Giorguli, 2002: 770). În consecință, caracterul transnațional al migranților și integrarea acestora în țara gazdă nu se exclud reciproc, ci se pot împleni în mod diferit. Itzigsohn și Giorguli (2002) cercetează relațiile dintre aceste două procese și stabilesc următoarea tipologie privind implicarea migranților în activitățile transnaționale:

- Caracterul transnațional liniar apare atunci când migrații reconstruiesc relațiile sociale și modul de viață din țara de origine prin intermediul transferurilor internaționale de fonduri și a reîntoarcerilor în țara de origine precum și înființarea de instituții etnice în țara de destinație.

- Caracterul transnațional dependent de resurse se referă la apariția/manifestarea activităților transnaționale concomitent cu procesul lent de acumulare de mijloace necesare care să permită participarea la aceste activități (adică timp pentru a participa la cluburi etnice, capital pentru a se putea lansa în afaceri și contacte din ambele țări care să permită dezvoltarea de activități comerciale).

- Caracterul transnațional reactiv se manifestă atunci când un migrant percepe propria experiență din țara de primire în mod negativ (adică frustrarea rezultată din cariera profesională sau statutul social atins în țara de destinație, discriminarea sau percepția negativă din partea societății din țara gazdă care îi determină pe migranți să identifice mai curând cu țara lor de origine) (Itzigsohn și Giorguli 2002).

Bazându-se pe această tipologie, acest raport urmărește în continuare să înțeleagă dacă migrații romi din România și Bulgaria care se află în Spania și Italia se implică în activități transnaționale (transferul de bani în afara Italiei/Spaniei; caracterul regulat al vizitelor în țara de origine și contactele cu membrii familiei din țara de origine) și modul în care transnaționalismul este legat de integrarea acestora în cadrul țărilor gazdă.

La prima vedere, atât romii din România cât și cei din Bulgaria par să fie în egală măsură în relație cu țara lor de origine, după cum se poate vedea din analiza variabilei “Vă aflați în relație cu cunoștințele și prietenii din țara de origine?”. 86% dintre romii din România și 88% dintre romii din Bulgaria care se află în Italia declară că se află în contact cu prietenii și rudele rămase în țară. Romii din Spania declară că

se află contact cu prietenii și rudele de acasă în ponderi similare. Nu apar diferențe semnificative de gen în cele două țări gazdă. În ceea ce privește regularitatea contactelor, romii bulgari din Italia par să aibă contacte mai frecvente cu cei din țară, în timp ce romii din România aflați în Italia au contacte mai puțin frecvente în țară. În Spania, de asemenea, se observă diferențe între romii din România și cei din Bulgaria, în ceea ce privește frecvența contactelor. În Spania, în timp ce 30% din romii din Bulgaria mențin zilnic contactele cu rudele doar 4% dintre romii din România declară același lucru. În orice caz 44% dintre romii Români din Spania declară că iau legătura săptămânal cu cei din țară, în timp ce doar 27% dintre romii bulgari declară același lucru.

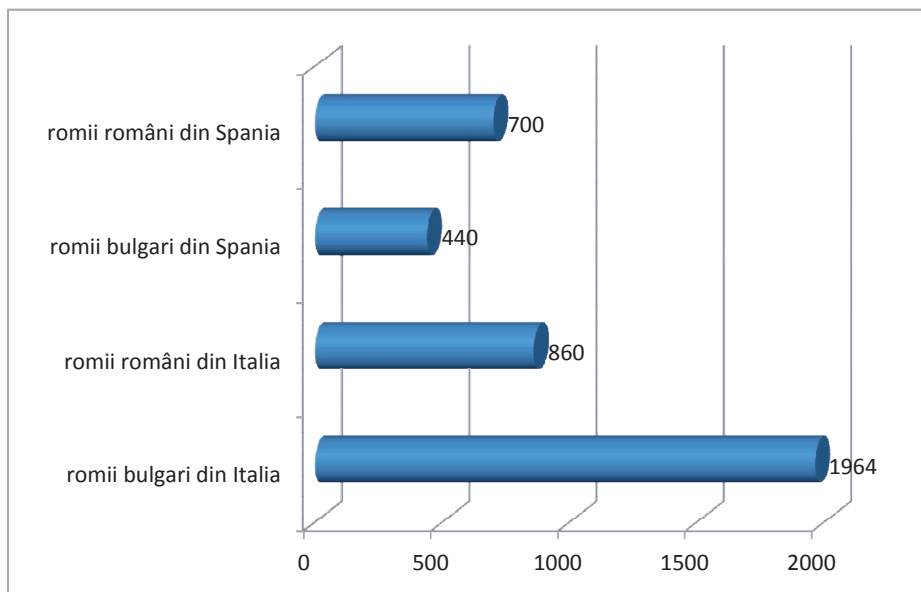
Mai mult, indiferent de perioada de sosire în țara gazdă, 80% dintre romii din România și 74% dintre romii din Bulgaria care se află în Italia au fost cel puțin o dată în țara de origine, și, de asemenea, aproximativ 73% dintre romii din România și Bulgaria aflați în Spania s-au întors în țara de origine cel puțin o dată. Ultimele călătorii au avut loc, de obicei, în anul 2011, chiar anul culegerii datelor, (57% din Italia și 34% din Spania către țara de origine). Mai puțin de 10% dintre migranții romi din fiecare țară (5,5% dintre migranții romi din Italia și 9% dintre cei din Spania) nu s-au întors deloc în țara lor de origine. Cei care nu s-au întors nici măcar o dată în țara de origine sunt cei care au ajuns, în principiu, mai recent (după 2007) și, în consecință, este posibil să nu fi acumulat venituri suficiente pentru a călători înapoi în țara de origine. Nu există diferențe majore în cadrul migranților din Italia și Spania în ceea ce privește numărul de reveniri în țara de origine.

Pe lângă aceste variabile, privind caracterul transnațional de ordin social, este important să se ia în considerare activitățile economice transnaționale. Datele cercetării de față permit analiza gradului de implicare în practici precum transferurile internaționale de fonduri ale migranților frecvența și sumele transferate de către aceștia. Transnaționalismul economic tinde să fie mai puțin dezvoltat față de transnaționalismul social în cadrul ambelor grupuri naționale de romi din Italia și Spania. Mai mult de jumătate dintre migranții romi nu au efectuat niciodată transferuri internaționale de fonduri în afara Spaniei/Italiei. Dacă analizăm acei migranți care efectuează transferuri internaționale de fonduri, în ceea ce privește caracterul regulat al sumelor transferate din țara gazdă, în Italia, migranții romi au tendința de a efectua transferuri mai des (47% efectuează transferuri săptămânal sau cel puțin o dată pe lună), față de cei din Spania (30% efectuează transferuri internaționale lunar). În Italia, o pondere redusă de femei de etnie romă a efectuat transferuri internaționale, în comparație cu cele din Spania, unde nu există diferențe semnificative între genuri.

Având în vedere sumele de fonduri transferate, în Italia, din 164 de migranți romi care au făcut cunoscute sumele transferate pe durata ultimului an, 15% au transferat până la 100 de euro, și 17% din 117 de migranți romi din Spania mai puțin de 100 de euro. În orice caz, există diferențe majore între sumele de bani transferate de către grupurile naționale de romi (a se vedea figura de mai jos) din fiecare țară gazdă și, de asemenea, din cadrul aceluiași grup național din cele două țări gazdă. În

Italia, de exemplu, media sumelor transferate de către romii din Bulgaria este cel puțin de două ori mai mare față de media celor transferate de către romii din România (1964 de euro în comparație cu, respectiv, 860 de euro). În Spania, situația este inversă, romii din România transferând, în medie, mai mulți bani decât romii din Bulgaria. Diferențele dintre sumele de bani transferate pot fi parțial explicate prin intermediul veniturilor/ocupației. Este totuși dificil să argumentăm o astfel de asumție ținând cont de caracterul incomplet al datelor privind veniturile și ocupația, culese prin intermediul chestionarului EU-INCLUSIVE. De exemplu, romii din Bulgaria care se află în Italia transferă mult mai mulți bani decât romii din Bulgaria care se găsesc în Spania, deși conform descrierii din secțiunea privind ocupațiile reiese că situația economică a migranților din Spania este relativ mai bună decât a celor din Italia. O explicație alternativă ar putea fi intenția majorității romilor din Bulgaria care transferă bani din Italia în țara de origine de a se întoarce acasă în curând (în decurs de un an sau pe aproape), și, în consecință, ei ar putea transfera bani pentru familii sau în scopul de a-i investi pentru a oferi sprijin financiar familiei după revenirea în țară. Între romii din România care se află în Spania și cei care se află în Italia există diferențe nesemnificative. Acest grup trimite sume de bani cu valoare comparabilă pe durata ultimului an (700 de euro, respectiv, 860 de euro).

Figura 9: Suma de bani trimisă în ultimul an de către migranții romi din Italia și Spania (în euro)

Sursa: cercetarea EU-INCLUSIVE

De asemenea, se pot observa diferențe de gen cu privire la sumele de bani trimise pe durata ultimului an: în medie, femeile de etnie romă din Bulgaria care se află în Italia au trimis sume mai mari față de bărbații din aceeași categorie, în timp ce femeile de etnie romă din România au trimis sume mai mici. În Spania, bărbații romi de ambele naționalități au trimis mai mulți bani, în medie, decât femeile, dar această diferență de gen este mai însemnată în Bulgaria, spre deosebire de grupul de romi din România. În cele din urmă, ne putem pune problema destinatarilor transferurilor, adică, persoanele care primesc sumele de bani trimise de către migranți. Indiferent de grupul național de origine, categoria cea mai însemnată de destinatari ai sumelor trimise este reprezentată de către părinții migranților, urmată de copiii și soții/partenerii migranților.

Subiect de dezbatere: Integrarea romilor și provocările pe care le presupune acest lucru

Considerăm că acest studiu, privit din perspectiva metodei de cercetare exploratorii, cu privire la problema migranților romi este foarte important pentru cercetările ulterioare. Există puține studii privind migranții romi și, luând în considerare limitele acestei analize (unele întrebări se aplică în mod diferit în fiecare țară, sunt variabile cu multe non-răspunsuri, limba în care a fost aplicat chestionarul), putem aborda doar unele observații bazate în mare parte pe aceste rezultate preliminare. În consecință, suntem relativ rezervați în ceea ce privește interpretarea următoarelor afirmații drept concluzii și îi invităm pe cei interesați să cerceteze și să dezbata în continuare întrebările concrete adresate în cadrul acestui raport.

O primă observație se referă la perspectivele relativ inegale privind integrarea migranților romi în țările gazdă luate în considerare în acest raport, adică Italia și Spania. Se pare că, în general, migranții romi din Spania beneficiază de un acces mai facil la serviciile publice, de condiții mai bune de locuit, au mai puține planuri definitive de revenire în țară și statutul legal din țara gazdă este, în principal, legal.

O a doua observație se referă la diferențele din cadrul grupurilor naționale de romi din fiecare țară gazdă. În Italia, aceste diferențe dintre romii din România și din Bulgaria sunt frapante din mai multe puncte de vedere (tipul de locuință, momentul sosirii în țara gazdă, planuri de revenire în țara de origine, gradul de frecvență al școlii de către copii, accesul la serviciile de consiliere privind locurile de muncă), de obicei în dezavantajul romilor din România. În Spania, cel puțin din anumite puncte de vedere (deținerea unui certificat de rezidență, a unui carnet de asigurare medicală) diferențele între eșantioanele de romi din România și cele privind romii din Bulgaria nu sunt semnificative iar primul grup pare să se afle pe o poziție mai bună: 85,6% dintre romii din România dețin un certificat legal de rezidență și 76,8% dintre romii din Bulgaria (procentaj similar romilor din Spania care dețin un carnet de asigurare medicală).

O a treia observație ar fi aceea că angajarea migranților pare să reproducă îndeaproape tiparul din țările de origine: o rată ridicată de șomaj, locuri de muncă în afara normelor, care nu prezintă siguranță și muncitori necalificați. În orice caz, situația referitoare la angajare din Spania este destul de diferită de cea din Italia: mai mulți romi din Spania sunt angajați pe locuri de muncă calificate și sigure. În Italia, o pondere însemnată de romi sunt șomeri, iar dintre cei angajați o mare parte sunt muncitori necalificați.

În ultimă instanță, pe baza rezultatelor derivate din aceste date, este dificil să se estimeze dacă migranții romi sunt migranți transnaționali și, dacă sunt, în ce măsură transnaționalismul lor se încadrează într-una din categoriile descrise de către Itzigsohn și Giorguli (2002). Deși migranții romi au contact regulat cu membrii familiilor și cu prietenii din țara de origine, nu dispun de resurse ca să poată dezvolta activități transnaționale de ordin economic. Cu excepția trimerii de sume limitate de bani pentru familie, orice altă activitate transnațională de ordin economic este necunoscută în rândul migranților romi, cel puțin așa reiese în urma studiului EU-INCLUSIVE.

Lucrări de referință:

Basch, L., Glick Schiller, N. și Szanton-Blanc, C. (1994), *Nations Unbound: Transnational Projects, Post-colonial Predicaments, and De-territorialized Nation-States*, Langhorne, PA: Gordon and Breach.

Benedik, S. (2010), *On the streets and in the bed: Gendered and sexualised narratives in popular perceptions of Romani migrations within Central and Eastern Europe*. Paper presented at the International Conference – Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Bonifazi, C. (2000), *European migration policy: questions from Italy*. In Russel King, Gabriela Lazaridis et Charalambos Tsardanidis (eds.) *Eldorado or fortress? Migration in Southern Europe*, London: MacMillan, pp. 235-252.

Butler, E. și Cashman, L. (2010), *Romani mobilities in the context of the new EU – what could or should the EU be doing?* Paper presented at the International Conference – Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Cace, S.; Preoteasa, A. M.; Tomescu, C.; Stănescu, S. (coord.) (2010), *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*. București: Expert.Cahn, C. și Guild, E. (2008) *Recent Migration of Roma in Europe*. 10 December 2008. OSCE High Commissioner on National Minorities, http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/themes/RomaMigration_2009_en.pdf (accessed on 20/03/2012).

Clough Marinaro, I. (2010). *Life on the run: biopolitics and the Roma in Italy*. Paper presented at the International Conference - Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

DG Employment and Social Affairs (2004) The situation of Roma in an enlarged European Union, http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6204389_e.pdf (accessed on 17/03/07).

European Union (EU) 2009. Agency for Fundamental Rights (FRA) The situation of Roma EU citizens moving to and settling in other EU Member States http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Roma_Movement_Comparative-final_en.pdf (accessed on 20/03/2012) Eurostat (2011) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.

Fleck, Gabor and Rughiniș Cosima (coord.). (2008). *Vino mai aproape. Incluziunea și excluziunea romilor în societatea românească de azi*. București: Human Dynamics.

Holland, D., Fic, T., Rincon-Aznar, A., Stokes, L. and Paluchowski, P. (2011). *Labour mobility within the EU -The impact of enlargement and the functioning of the transitional arrangements. Final report*.

Immigration and Refugee Board of Canada (2011). *Spain/European Union: Migration of Roma throughout the European Union; whether Roma can relocate to Spain and seek employment; treatment of Roma individuals who relocate and then live in Spain (2009 - January 2011)*, 8 March 2011, ZZZ103623.E, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4d9d93b32.html> [accessed 16/03/2012].

INE.es (2011) Demography and population. <http://www.ine.es>.

ISTAT. It (2011) Demography in figures. <http://www.istat.it/en/>.

Itzigsohn, J. and Giorguli, S. (2002) *Immigrant Incorporation and Sociocultural Transnationalism*. *International Migration Review*, Vol. 36, No. 3, pp. 766-798.

Marcu, S. (2011). *Romanian Migration to the Community of Madrid (Spain): Patterns of Mobility and Return*. *International Journal of Population Research*, Vol 2011, article ID 258646, 13 pages doi: 10.1155/2011/258646.

Marushiakova, E. and Popov, V. (2010). *Gypsy/Roma European migrations from 15th century till nowadays*, Paper presented at the International Conference - *Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives*, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Matras, Y. (2000). *Romani migrations in the post-communist era: their historical and political significance*. *Cambridge Review of International Affairs*, 13 (2), 32-50.

Morokvasic M (2004) 'Settled in Mobility': Engendering Post-Wall Migration in Europe. *Feminist Review*, 77: 7-25.

Pfeffer, M. And Parra, P. (2009) *Strong Ties ,Weak Ties , and Human Capital: Latino Immigrant Employment Outside the Enclave*. In *Rural Sociology*, vol 74: 241-269.

Portes, A. (1996) *Transnational Communities: Their Emergence and Significance in the Contemporary World System*." In R. P. Korzeniewicz and W. C. Smith (eds.) *Latin America in the World Economy*. Westport, CT: Greenwood Press. Pp. 151-168.

Preoteasa A M (2012). Specificity of employment of Roma in Romania in Soros Foundation Romania (ed) Roma situation in Romania, 2011. Between social inclusion and migration.

Reyniers, A. (1993). La troisieme migration. *Etudes Tsiganes* , 1, 60-67.

Reyniers, A. (2003). Migrations tsiganes de Roumanie. In D. Diminescu, *Visible mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines* (pg. 51-64). Paris: Editions de la maison des sciences de l'homme.

Reyniers, A. (2008). La mobilite des tsiganes en Europe: entre fantasmes et realites. *Hermes* , 51, 107-111.

Rostaș, I. (2010). The responses of Romanian authorities to Roma migration. Paper presented at the International Conference - Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Sandu, D. (2010). Lumile sociale ale migrației românești în străinătate. Iași: Polirom.

Sandu, D. (coord.). (2007). *Locuirea temporară în străinătate*. București: Fundația pentru o Societate Deschisă.

Șerban, M. (2012) Migrație internațională la populația de romi din România. In Soros Foundation Romania (ed) Roma situation in Romania, 2011. Between social inclusion and migration.

Sigona, N. and Trehan, N. (2009) Introduction: Romania Politics in Neoliberal Europe. In N. Sigona and N. Trehan (eds) *Romani Politics in Contemporary Europe: Poverty, Ethnic Mobization and Neoliberal Order*. Basingstoke: MacMillian Palgrave.

Slavkova, M. (2010). Romani Migrations from Bulgaria to Spain: Challenges and Perspectives. Paper presented at the International Conference - Romani Mobilities in Europe: Multidisciplinary Perspectives, 14-15 January 2010, at the Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Stoiciu, V. (coord.), „Impactul crizei economice asupra migrației forței de muncă românești”. București: (2011), Friedrich Ebert Stiftung.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Investește în oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial
Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Axa prioritara 6: Promovarea Incluziunii Sociale

Domeniu major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

Titlul Proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii
a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania

Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Romii din România, Bulgaria Italia și Spania, între incluziune socială și migrație.

Studiu comparativ.

Editat de Fundația Soros România

Iulie 2012

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială
a Uniunii Europene sau a Guvernului României

ISBN 978-973-0-13053-9

